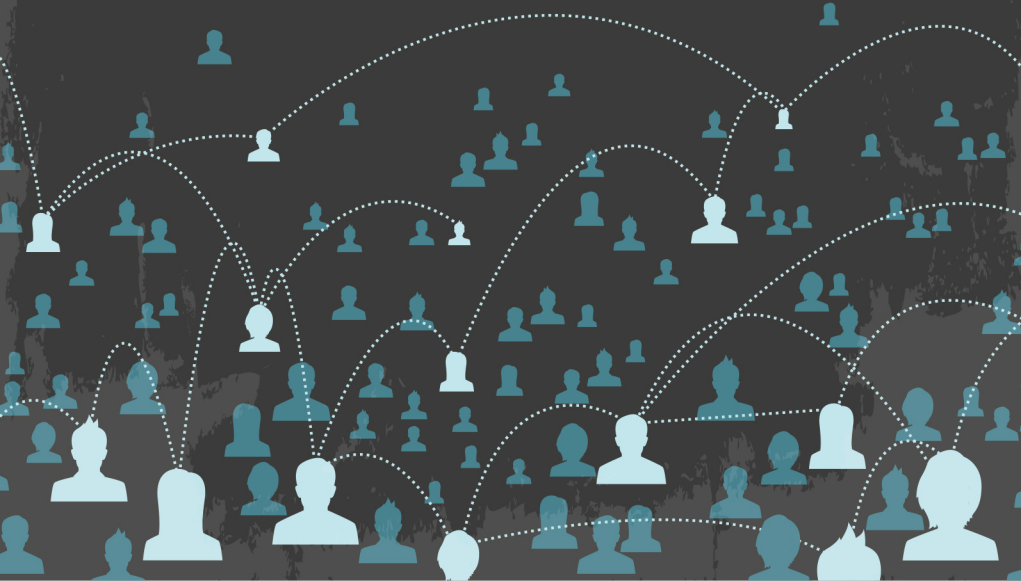

EĞİTİM
yayınevi

MEDYA, ŞİDDET VE TOPLUM

EDİTÖR: Doç. Dr. Mustafa İNCE

MEDYA, ŞİDDET VE TOPLUM

Editör:
Doç. Dr. Mustafa İNCE

EĞİTİM
yayınevi

MEDYA, ŞİDDET VE TOPLUM

Editör: Doç. Dr. Mustafa İnce

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)

Genel Yayın Koordinatörü: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 47830

E-ISBN: 978-625-6613-17-1

1. Baskı, Kasım 2023

Kütüphane Kimlik Kartı

MEDYA, ŞİDDET VE TOPLUM

Editör: Doç. Dr. Mustafa İnce

112 s., 135x215 mm

Kaynakça var, izin yok.

E-ISBN: 978-625-6613-17-1

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mekanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM

YAYINEVİ

Yayınevi Türkiye Ofis: İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Őti., Atakent mah.

Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Őti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok,

No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42, 0 332 502 50 42

bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Egitim Publishing Group, Inc.

P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America

americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah.

10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

sevkiyat@egitimyayinevi.com

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye

+90 332 499 90 00

bilgi@egitimkitabevi.com

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr

+90 537 512 43 00

bilgi@kitapmatik.com.tr

 İlk okuyan siz olun
kitapmatik
İnternetteki kitapçınız

İÇİNDEKİLER

PSİKOLOJİ VE ŞİDDET İLİŞKİSİ.....	1
Abdulkadir ILGAZ	
GEÇMİŞTEN BUGÜNE ŞİDDETİN TOPOLOJİSİ VE NÖROPSİKOLOJİK REZONANS.....	18
Aytekin ÇELİK, Engin TURĞUT	
ŞİDDETİN FELSEFESİ VE MEDYA	41
Olgun KÜÇÜK, Doç. Dr. Mevlüt Can KOÇAK	
TOPLUMSAL TEPKİ UNSURU OLARAK SOSYAL MEDYA: TWITTER'DA SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK NEFRET SÖYLEMİ	63
Faruk AŞLAKÇI	
DİJİTAL MEDYADA YER ALAN İNTİHAR HABERLERİNİN TOPLUMSAL ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ	92
Mustafa İNCE, Mehmet SIRMA	

PSIKOLOJİ VE ŞİDDET İLİŞKİSİ

Abdulkadir ILGAZ

ÖZET

Şiddet, ‘düşmanlık ve öfke duygularının, kişilere ve nesnelere yönelik fiili, yıkıcı fiziksel zor yoluyla dile getirilmesi, saldırganlığın özgürlüğü ve insan iradesini hiçe sayan en ileri en aşırı boyutu şeklinde’ tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından şiddet; ‘yaralanma, ölüm, psikolojik zarar veya kayıp ile sonuçlanan veya bunlarla sonuçlanması muhtemel olan, kişinin kendisine, başka bir kişiye, bir gruba veya topluluğa karşı fiziksel şiddet ve gücün tehdit veya fiili olarak kasıtlı kullanımı şeklinde’ tanımlanmıştır.

Şiddet sadece fiziksel bir müdahale olarak değil, sözel veya görsel olarak da gerçekleşebilir. Uygunsuz bir kelime kullanılması, duygusal olarak incitilmek veya aşağılanmakta şiddetin bir formudur. Aynı şekilde, bir kişinin başkasının bedenine veya eşyalarına zarar vermesi de şiddet davranışıdır. Şiddetin çeşitli şekilleri vardır. Bu durum insanların bedensel ve ruhsal olarak zarar görmesine neden olabilir ve sosyal olarak olumsuz etkiler gösterebilir. Bu nedenle, şiddetin sadece fiziksel bir eylem olarak değil, daha geniş bir perspektiften ele alınması önemlidir.

Fiziksel şiddet eylemleri açık olmasına rağmen duygusal şiddet yaşamımızın birçok alanına gizlice girer. Saygısızlık, küçük düşürücü, aldatıcı ya da gözdağı verici kelimeler,

bakışlar ve imalar bizim duygularımızı incitebilir. Duygusal şiddet, mağdurun duygusal sağlığını etkileyen, onu inciten ve kontrol etmeye çalışan davranışlardır. Bu tür şiddet, çoğu zaman fiziksel şiddetin bir öncüsü veya eşlikçisi olarak ortaya çıkar. Duygusal şiddetin etkileri, mağdurun özgüvenini zedeler, kaygı, depresyon, travma gibi psikolojik sorunlara neden olabilir. Duygusal şiddet, ayrıca ilişkideki güç dengesizliğini vurgulayan bir araç olarak da kullanılabilir. Bu durumda mağdur, sürekli olarak aşağılanır, küçük düşürülür, başarısızlık hissine kapılır ve kendine olan güvenini yitirir. Bu şekilde, mağdurun kendini ifade etme yeteneği sınırlanır ve bağımlı hale gelir. Duygusal şiddet, partner ilişkilerinde en sık karşılaşılan bir türdür. Ancak, aile içinde, işyerinde veya diğer sosyal çevrelerde de yaşanabilir. Örneğin, bir ebeveyn çocuğunu sürekli eleştirir, aşağılar veya küçümserse, bu da bir tür duygusal şiddet olarak kabul edilir. Duygusal şiddetten korunabilmenin ilk adımı, bu tür davranışları tanımaktır. Başta kendimize sonra başkalarına nasıl davranılması gerektiğini bilmek ve ilişkilerde sınırlarımızı korumak önemlidir.

Duygusal şiddetle mücadelede etmek toplumsal farkındalık oluşturmak ve mağdurlara destek sağlamak anlamında önemli bir yere sahiptir. Bu tür şiddetin cezasız kalmamasını sağlamak için yasal düzenlemelerin yapılarak ilgili mekanizmaların güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Çocuklar, kadınlar ve yaşlılar şiddeti en çok yaşayan gruplar arasındadır. Bu perspektiften bakıldığında bireysel şiddeti aile içi şiddet başlığı altında da düşünmek mümkündür. Ancak bireysel şiddet kolektif şiddeti tetikleyen önemli bir faktördür. Bu açıdan ele alındığında ortaya çıkan zararlar da bireysel perspektiften, o kişinin yaşadığı olay üzerinden değerlendirilmektedir.

Şiddetin açıklanmasında güç ve saldırganlık kavramları birlikte ele alınırsa, şiddet kavramı daha iyi anlaşılacaktır. Saldırganlığın nedeni üzerinde birçok araştırma yapılmıştır. Araştırmalar saldırganlığı genetik faktörlere, bilişsel faktörlere ve sosyal öğrenmeye kadar farklı kaynaklara dayandırmış,

halen daha bu konuyla ilişkili çok sayıda faktör araştırmacılar tarafından incelenmeye devam etmektedir. Araştırmacılara göre; özellikle hayal kırıklığı, engellenme, özgüven eksikliği, kişisel beklentiye ulaşılamaması, sosyal beklentilere uymayan davranışların ortaya çıkması, başarısızlıklar, haksızlığa uğradığı düşüncesi gibi nedenler, öfkeyi ve saldırgan davranışı ortaya çıkarmaktadır. Saldırganlık fiziksel ve sözel saldırganlık olarak ikiye ayrılır. Fiziksel saldırganlıkta kişiye, hayvana ya da nesneye zarar verme söz konusudur. Örneğin, vurma, tekmeleme, bıçaklama, ateşli silahlarla yaralama, sert bir şekilde itme, nesne fırlatma, pencereye çarpma, cam kırma ve yangın çıkarma gibi durumlar fiziksel şiddet olarak değerlendirilir. Sözel saldırganlıkta ise; daha çok kelimelerle ve tavırlarla diğerine zarar verme vardır. Tehdit etme, not ya da mektup yazarak tehditte bulunma, bağırıp çağırma, beden dili, dedikodu yayma, alay ederek sataşma, sözel saldırganlık durumunu içerir. Genellikle saldırgan tavır ve tutumlar bireyin kendisine zarar verdiği gibi diğerlerine de zarar verici ve incitici nitelikte olabilir. Kısaca belirtmek gerekirse saldırganlık, başkaları tarafından gözlenebilen açık davranıştır. Öfke ise kızgın kişi tarafından gösterilen bir duygudur. Araştırmalar saldırganlık göstermede öfkenin önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuşlardır. Öğrencilerde okulda, düşük akademik performansta, akran problemlerinde, psikosomatik şikâyetlerde öfke düzeyi ve problem davranış arasında açıkça bir ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte kontrol edilmeyen öfke aktarılabilecek bir yer bulur ve bu da ciddi problemlere sebep olur.

ŞİDDET NEDİR?

Şiddet, bir kişi veya grubun, fiziksel, duygusal, cinsel ya da ekonomik olarak bir başka kişiye veya gruplara kasıtlı olarak zarar vermesi veya tehdit etmesi durumunu ifade eder. Şiddet, fiziksel temas veya saldırılarla gerçekleşebileceği gibi, sözlü tehditler, psikolojik manipülasyon, sosyal dışlama, cinsel taciz, ekonomik manipülasyon ve benzeri birçok formda ortaya çıkabilir.

Şiddet, bireyler arasındaki ilişkilerde, aile içinde, okulda, iş yerinde, kamusal alanlarda ve hatta uluslararası düzeyde ortaya çıkabilir. Şiddet, mağdurlarda ciddi fiziksel ve psikolojik etkiler bırakabilir ve toplumlar üzerinde olumsuz etkiler yaratarak güvenliği, barışı ve sosyal uyumu tehdit edebilir. Dünya Sağlık Örgütü, 2000 yılında dünyada 1,6 milyondan fazla kişinin şiddete bağlı olarak yaşamını yitirdiğini, şiddete bağlı ölümlerin yaklaşık yarısının intihara, üçte birinin cinayete, geri kalanların ise diğer şiddet nedenlerine bağlı olduğunu belirtmiştir.

Şiddet, sadece fiziksel zarar vermeyle sınırlı değildir; sözel taciz, tehditler, manipülasyon, duygusal istismar ve diğer non-fiziksel yöntemlerle de gerçekleştirilebilir. Şiddetin önlenmesi ve azaltılması için eğitim, farkındalık, yasal düzenlemeler, destek hizmetleri ve toplumsal farkındalık önemli rol oynar. Toplumun şiddete karşı duyarlı ve destekleyici bir ortam sağlaması, şiddeti azaltmaya yönelik önemli bir adımdır.

ŞİDDET TÜRLERİ

Fiziksel Şiddet: insan vücuduna yönelik kasıtlı bir zarar verme eylemidir. Fiziksel şiddet, bir kişinin vücuduna doğrudan zarar vermek veya ona acı vermek amacıyla yapılan her türlü eylemi içerir. Bu tür şiddet eylemleri, dövme, vurma, tekmeleme, itme, boğma, yaralama veya öldürme gibi şekillerde ortaya çıkabilir. Fiziksel şiddet, kurbanın fiziksel sağlığını, güvenliğini ve genel refahını ciddi şekilde tehlikeye atabilir. Fiziksel şiddet, genellikle kontrol, güç, öfke, korku, intikam veya özsaygı eksikliği gibi duygusal problemlerle ilişkilendirilir. Şiddetin kurbanı olan insanlar genellikle fiziksel yaralanmaların yanı sıra duygusal ve psikolojik travma yaşayabilirler. Fiziksel şiddet aynı zamanda ciddi toplumsal sonuçlara yol açabilir, suç oranlarını artırabilir ve sosyal ilişkileri bozabilir.

Sözel Şiddet: Sözlerin ve dilin kullanılmasıyla gerçekleştirilen bir tür şiddettir. Bu tür şiddet, küfretme, hakaret etme, tehdit etme, aşağılama, ayrımcılık yapma,

küçümseme, suçlamada bulunma, manipülasyon, sözde şaka yapma, yalan söyleme, sözleri kullanarak korkutma ve karşıyı psikolojik olarak etkileme gibi şekillerde ortaya çıkabilir. Sözel şiddet, genellikle duygusal ve psikolojik travmaya yol açar. Kurbanlar, bu tür saldırılardan dolayı düşük özsaygıya, anksiyeteye, depresyona, kendine güvensizliğe ve hatta intihar düşüncelerine kapılabilirler. Sözel şiddet, kişinin özsaygısını ve kendine güvenini zedeleyerek uzun vadeli psikolojik etkilere yol açabilir. Aynı zamanda, sözel şiddetin maruz kaldığı kişiler ilişkilerinde güvensizlik ve yalnızlık hissedebilirler. Sözel şiddetin önlenmesi için insanlar arasındaki iletişimde saygı, anlayış, empati ve hoşgörü önemlidir. Empati kurmak, başkalarının duygularını anlama ve saygı gösterme yeteneği anlamına gelir. Toplumda eğitim, farkındalık ve kültürel değişim de sözel şiddeti azaltabilir.

Duygusal veya Psikolojik Şiddet: Bu tür şiddet, genellikle bir kişinin duygusal refahını, benlik saygısını ve mental sağlığını etkiler. Duygusal ve psikolojik şiddet, çoğu zaman bir kişinin kontrolünü ele geçirme, manipülasyon, aşağılama, tehdit etme, yalnızlaştırma veya küçümseme gibi davranışları içerir. Duygusal ve psikolojik şiddet, kişinin zihinsel sağlığına zarar verebilir, özsaygıyı düşürebilir, depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik sorunlara yol açabilir. Bu tür şiddete maruz kalanlar, genellikle zamanla kendilerine olan güvenlerini kaybedebilirler ve bu da ikili ilişkilerde, iş hayatında ve genel yaşam kalitesinde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Duygusal ve psikolojik şiddet, fiziksel şiddet kadar ciddi bir sorundur ve şiddete maruz kalanların yardım alması ve desteklenmesi önemlidir. Yasalar ve toplum, bu tür şiddeti ciddiye almalı ve mağdurlara yardımcı olacak kaynakları sağlamalıdır.

Cinsel Şiddet: Cinsel şiddet, cinsel istismar, tecavüz, cinsel taciz ve zorla evlilik gibi eylemleri içerir. Cinsel şiddet, kişinin cinsel rızasını olmadan bir başkası tarafından yapılan cinsel aktiviteleri içerir. Cinsel şiddet, kurbanın isteksizliği, rızasızlığı

veya savunmasız durumu nedeniyle gerçekleştirilir. Cinsel şiddet, fiziksel güç, tehdit, manipülasyon, zor kullanma veya başka türlü baskı uygulayarak gerçekleştirilebilir. Mağdurun yaşı, cinsiyeti, cinsel yönelimi, ırkı, kültürel geçmişi veya sosyal durumu gibi faktörlerden bağımsız olarak herkes cinsel şiddetin kurbanı olabilir. Cinsel şiddetin sonuçları son derece ciddi olabilir. Mağdurlar, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, anksiyete, düşük özsaygı, intihar düşünceleri ve ilişki sorunları gibi psikolojik sorunlar yaşayabilirler. Ayrıca, cinsel şiddet fiziksel yaralanmalara, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara ve hamileliğe neden olabilir. Cinsel şiddet, suçtur ve yasalar tarafından cezalandırılır. Ayrıca, ülkemizde ve hemen hemen her ülkede cinsel şiddet mağdurlarına yardım ve destek sağlamak amacıyla bir dizi hizmet ve kuruluş da bulunmaktadır. Mağdurlar, polise başvurarak, yerel kriz merkezlerine veya cinsel şiddet yardım hatlarına başvurarak destek alabilirler. Cinsel şiddet konusunda farkındalık oluşturma, cinsel şiddeti önleme stratejilerini geliştirme ve toplumsal normları değiştirme çabaları da önemlidir. Bu tür şiddetin ortadan kaldırılması için eğitim, bilinçlendirme ve toplumun birlikte çalışması gerekmektedir.

Ekonomik Şiddet: bir kişinin veya bir partnerin diğerini maddi olarak kontrol etmesi veya manipüle etmesi şeklinde ortaya çıkar. Ekonomik şiddet, kurbanın finansal bağımsızlığını kısıtlamak, para kullanımını denetim altında tutmak, finansal kaynaklara erişimi engellemek veya kurbanı ekonomik olarak bağımlı hale getirmek amacıyla gerçekleştirilir. Bu tür şiddet, mağduru ekonomik açıdan güçsüzeleştirir, bağımsızlığını zayıflatır ve genellikle diğer türlerde şiddete karşı savunmasız hale getirir.

Dijital kanallar veya internet üzerinden şiddet: Dijital veya internet üzerinden şiddet, internet ve diğer dijital platformlar aracılığıyla bir kişiye yöneltilen zarar verici davranışları ifade eder. Bu tür şiddet, sosyal medya, e-posta, mesajlaşma uygulamaları, forumlar ve diğer online platformlarda

gerçekleşebilir. Siber zorbalık, internet tacizi, kişisel bilgilerin yayılması, siber dolandırıcılık, yanıltıcı bilgi yayma, kurumsal dijital şiddet, gizliliğin ihlali şekillerde ortaya çıkabilir. Dijital şiddet, kişiler üzerinde psikolojik, duygusal, ekonomik ve bazen de fiziksel etkilere yol açabilir. Mağdurlar, güvende hissetmeme, kaygı, depresyon, düşük özsaygı ve hatta intihar düşünceleri gibi sorunlarla karşılaşabilirler. Dijital şiddetin etkileri offline (çevrimdışı) yaşamı da etkileyebilir, ilişkileri ve günlük yaşamı olumsuz yönde etkileyebilir. Dijital şiddet, yasalarda da ciddiye alınır. Birçok ülkede dijital şiddet eylemleri, siber suçlar veya çevrimiçi taciz gibi suç kategorileri altında cezalandırılabilir. Ayrıca, dijital şiddetle mücadele etmek ve toplumsal farkındalığı artırmak için eğitim, destek grupları ve güvenli internet kullanımı konusunda bilgilendirme önemlidir. Dijital şiddet eylemi ciddi boyutlarda olabilecek, psikolojik, duygusal, ekonomik ve sosyal zararlar yaratmaktadır. Hukuksal açıdan da oluşan suçların değerlendirilmesi ve ceza kapsamında incelenmesi önemlidir.

Toplumsal Şiddet: Toplumsal şiddet, bir toplum içinde belirli bir grup ya da toplumun genelini hedef alarak gerçekleştirilen fiziksel, duygusal veya ekonomik zarar verici davranışları ifade eder. Toplumsal şiddet, sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerden kaynaklanabilir ve genellikle güç dengesizliğine dayanır. Bu tür şiddetin amaçlarından biri, belirli bir toplumsal grup ya da bireyleri kontrol altında tutmak, aşağılamak, dışlamak veya zarar vermek olabilir. Toplumsal şiddet, bir bireyin değil, bir grup veya toplumun davranışı olarak ortaya çıkabilir. Toplumsal şiddet türlerine örnek vermek gerekirse: Toplumsal şiddet, etnik, dini, cinsel veya sosyal gruplara karşı ayrımcı şiddet içerir. Irkçılık, homofobi, cinsiyetçilik ve diğer ayrımcı davranışlar bu kategoriye girer. Bu şiddet türleri, insanların güvenliğini, sağlığını ve refahını ciddi şekilde tehdit edebilir. Bu tür şiddet, genellikle toplumun belli bir kesiminin dışlanması, haksız muamele görmesi ve eşitlik ilkesinin ihlaliyle sonuçlanır. Toplumsal şiddeti önlemek

için, eğitim, farkındalık kampanyaları, yasal düzenlemeler, toplumsal değişim ve hoşgörüyü teşvik etmek gibi çeşitli önlemler alınabilir. Toplumsal şiddetle mücadele, bireyler, topluluklar, sivil toplum örgütleri ve devlet kurumlarının iş birliği yapmasıyla mümkün olabilir.

ŞİDDETİN BİREY VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Şiddetin bireyler ve toplumlar üzerindeki etkileri oldukça geniş bir konudur ve ciddi sonuçları olabilir. Şiddetin bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerine bakacak olursak;

Bireyler Üzerindeki Etkileri:

Fiziksel Zararlar: Fiziksel şiddet, kişinin ciddi yaralanmalara veya ölüme yol açabilir. Bu yaralanmalar uzun vadeli sağlık sorunlarına neden olabilir.

Duygusal Sonuçlar: Şiddet, mağdurlarda duygusal travmaya yol açabilir. Bunlar arasında depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gibi psikolojik sorunlar bulunur.

Sosyal İzolasyon: Şiddet mağdurları genellikle sosyal izolasyon deneyimlerler. Şiddetin mağdurları, çeşitli nedenlerle (utanç, korku, güvende hissetmeme, sosyal dışlanma korkusu vb.) destek sistemlerinden uzaklaşabilir ve sosyal izolasyona girebilirler. Sosyal izolasyon, bireyin aile, arkadaşlar, toplum ve diğer sosyal ağlarla bağlantısının kopması anlamına gelir. Bazı mağdurlar, sosyal izolasyon içinde istismara daha açık hale gelebilirler. Sosyal destek sisteminden yoksun kalan mağdurlar, şiddet uygulayan kişinin kontrolü altında kalabilirler. Mağdurlar, hissettiği duyguları paylaşacak kimse olmadığında, bu duyguları içselleştirebilir. Bu durum, depresyon, anksiyete ve diğer psikolojik sorunları tetikleyebilir.

Özsaygı Kaybı: Şiddet mağdurları, yaşadıkları şiddet deneyimleri nedeniyle sıklıkla düşük özsaygıya sahip olabilirler. Şiddet, mağdurların kendilerine dair olumsuz inançları ve değer yargılarını tetikleyebilir, bu da özsaygıyı önemli ölçüde etkiler. Yaşadıkları şiddet nedeniyle suçlu veya

değersiz olduklarına dair inançlar geliştirebilirler. Bu durum, özsaygının azalmasına yol açabilir. Kendilerini yetersiz veya etkisiz hissedebilirler. Bu duygu, özsaygının düşmesine neden olabilir. Sevilmeye değer hissetmeme eğiliminde olabilirler.

Sürekli Korku ve Güvende Hissi Yokluğu: Şiddet mağdurları, sürekli olarak tehdit altında hissedebilirler. Bu, kişinin güvende hissetmeme ve sürekli bir stres hali içinde olma anlamına gelebilir.

Toplumlar Üzerindeki Etkileri:

Sağlık Sistemine Yük: Şiddet, sağlık sistemine önemli bir yük getirir. Fiziksel yaralanmaların tedavisi ve psikolojik sonuçların yönetimi sağlık kaynaklarını tüketir.

Ekonomik Kayıplar: Şiddet, işgücü verimliliği kaybı, tedavi maliyetleri ve hukuki süreçler gibi ekonomik etkilere neden olur.

Toplumsal Korku ve Güvensizlik: Şiddet olayları, toplumlar arasında korku ve güvensizlik yaratır. Bu, insanların kamusal alanlardan kaçınmasına ve toplumsal ilişkilerin bozulmasına yol açabilir.

Çocuklara ve Gençlere Etki: Şiddet, çocukların ve gençlerin gelişimini olumsuz etkileyebilir. Ayrıca şiddetin normalleştirilmesi, gençlerin şiddet eğilimlerini artırabilir.

Kültürel ve Toplumsal Değerlerin Etkisi: Şiddet, toplumsal değerleri şekillendirebilir. Toplumlarda şiddetin kabul görmesi, gelecek nesillere olumsuz bir etki yapabilir.

Şiddetin bu etkilerini azaltmak ve önlemek için toplumsal, yasal ve psikolojik düzeylerde çeşitli stratejiler uygulanmalıdır. Özellikle şiddetin önlenmesine yönelik eğitim, bilinçlendirme kampanyaları, hukuki düzenlemeler, psikolojik destek hizmetleri ve toplumsal dayanışma, bu sorunun çözümünde önemli rol oynar.

ŞİDDET VE PSİKOLOJİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Şiddet ile psikoloji arasındaki ilişki oldukça karmaşıktır. Psikoloji, insan davranışını, düşüncesini ve duygularını anlamakla ilgilenen bir bilim dalıdır. Şiddetin psikolojiyle olan ilişkisini şu şekilde ifade edebiliriz.

Şiddetin Psikolojik Kökenleri: Şiddetin nedenleri araştırılırken, bireylerin psikolojik durumları ve özellikleri önemli bir rol oynar. Örneğin, düşük özsaygı, öfke yönetimi problemleri, travmatik deneyimler, zihinsel sağlık sorunları gibi psikolojik faktörler, şiddetin doğmasına katkıda bulunabilir. Bireysel kökenler arasında; şiddet uygulayanların biyolojik ve karakteristik özellikleri, psikolojik iyi oluş halleri, değerleri içselleştirme düzeyleri ve ekonomik sorunlar ön sıralarda yer almaktadır. Toplumsal kökenler arasında, aile yapılarında görülen bozulmalar, fırsatların ve kaynakların dağıtımında gözlemlenen eşitsizlikler, kurumların işlevlerini yerine getirememeleri, işsizlik, cinsiyet ayrımcılığı ve çevre sorunları dikkate alınmaktadır.

Şiddetin Mağdurlarındaki Psikolojik Etkiler: Şiddet mağdurlarında görülen psikolojik etkiler oldukça derin ve uzun süreli olabilir. Şiddet, fiziksel, duygusal veya cinsel olabilir ve mağdurlarda bir dizi psikolojik tepkiye neden olabilir. Şiddetin mağdurlardaki en yaygın psikolojik etkileri şunlardır:

Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), Depresyon, Anksiyete Bozuklukları, Duygusal Denge Bozuklukları, Duygusal Bağlanma Sorunları, Düşük Özsaygı ve Özsaygı Eksikliği, İntihar Düşünceleri ve Davranışları, Fiziksel Sağlık Sorunları, Bağımlılık, Sosyal İzolasyon, Uyum Problemleri gibi etkiler görülebilir. Bu etkiler kişiden kişiye değişebilir ve şiddetin türü, şiddetin şiddeti, süresi ve mağdurun destek sistemleri gibi faktörlere bağlı olarak farklılık gösterebilir.

Şiddetin Uygulayıcılarındaki Psikolojik Profil: Şiddet uygulayan bireylerin psikolojik durumlarına bakıldığında, empati eksikliği, düşük stres toleransı, öfke yönetimi problemleri ve antisosyal davranışlar gibi özellikler, şiddet

eğilimini artırabilir. Bu özellikler, şiddet uygulayıcılarının psikolojik profilini genel olarak açıklar, ancak her birey farklıdır ve bu özellikler kişiden kişiye değişebilir. Önemli olan, şiddeti önlemek ve şiddet uygulayan bireylere yardım etmek için uygun destek ve rehabilitasyon sağlamaktır.

Bu bağlamda, psikoloji şiddetin anlaşılması, önlenmesi ve tedavisi süreçlerinde önemli bir rol oynar. Psikologlar, psikiyatristler ve diğer zihinsel sağlık uzmanları, şiddetin psikolojik boyutlarını anlamak ve bireylere yardımcı olmak için çalışırlar.

İNTİHAR VE ŞİDDET İLİŞKİSİ

İntihar, kişinin kendine yönelik olan en büyük şiddet davranışıdır. İntihar, kişinin kendi yaşamına son vermesi şeklinde tanımlanabilir. Bu konuda önemli çalışmalar yapmış olan Emile Durkheim'e göre; ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir eylemin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayına intihar denir. İntiharlar sonucu olmuş ise bu gruba giren olgular tamamlanmış intiharlar, ölümle sonuçlanmadan, durdurulan olgular ise intihara kalkışma veya intihar girişimi olarak isimlendirilmektedir. Genellikle derin duygusal acı, umutsuzluk, çaresizlik veya depresyon gibi psikolojik sorunlarla ilişkilendirilir.

İntihar, bir bireyin kendi yaşamına son verme niyeti taşıması ve bu niyeti gerçekleştirmesi anlamına gelirken, şiddet genellikle bir bireyin başka bir kişiye zarar verme niyeti veya eylemi olarak tanımlanır. İntihar ve şiddet arasındaki ilişki şu şekillerde açıklanabilir:

Şiddetin İntihara Yol Açması: Bazı durumlarda, bireyler şiddet mağduru olduklarında veya şiddet gördüklerinde, bu deneyimler intihar riskini artırabilir. Şiddet gören kişiler, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), depresyon veya diğer ruhsal sağlık sorunları gibi psikolojik etkiler yaşayabilir ve bu durumlar intihar riskini artırabilir.

Şiddet Uygulayanların İntihar Riski: Şiddet uygulayan kişiler genellikle duygusal bozukluklar, öfke kontrolü problemleri ve düşük özsaygı gibi risk faktörlerine sahiptir. Bu faktörler, hem kendi yaşamlarına son verme isteğini hem de başkalarına zarar verme düşüncesini tetikleyebilir.

Aile İçi Şiddet ve İntihar: Aile içi şiddet mağdurları, genellikle uzun süreli stres, travma ve düşük özsaygıya maruz kalır. Bu faktörler, intihar riskini artırabilir.

Bilişsel Etkiler: Şiddet mağdurları veya şiddet uygulayan kişiler, yaşadıkları travmatik deneyimler nedeniyle olumsuz düşünce kalıplarına sahip olabilirler. Bu düşünce kalıpları, intihar düşüncelerini tetikleyebilir.

Madde Kullanımı: Hem şiddet uygulayan kişiler hem de şiddet mağdurları arasında madde kullanımı yaygın olabilir. Madde kullanımı, zihinsel durumu etkileyebilir ve intihar riskini artırabilir.

Şiddet ve intihar arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Bireylerin bu iki sorun arasındaki ilişkiyi anlamak ve önlemek için uygun destek ve tedaviye erişim sağlamak önemlidir. Profesyonel yardım aramak, bu tür durumlarla başa çıkmak için etkili bir yoldur.

ŞİDDETİN PSİKOLOJİK TEDAVİSİ VE ÖNLENMESİ

1.Şiddetin Psikoterapi ile Tedavisi

Şiddetin psikoterapi ile tedavisi, şiddet uygulayan bireyin davranışlarını anlamalarına, kontrol etmelerine ve değiştirmelerine yardımcı olmayı amaçlar. Bu tedavi süreci, şiddetin altında yatan nedenleri keşfetmeyi, kişinin öfke yönetimi becerilerini geliştirmeyi, empati kurmayı, düşük özsaygıyı ele almayı ve sağlıklı ilişkiler kurmayı içerir.

2. Şiddeti Önleme Stratejileri ve Şiddetle Başa Çıkmak İçin Psikolojik Yaklaşımlar

Toplumsal düzeyde, şiddeti önlemek için eğitim, farkındalık kampanyaları ve sosyal destek sistemleri gibi stratejiler hayata

geçirilebilir. Bu bölümde, şiddeti önleme yöntemlerini ve bu yöntemlerin toplum üzerindeki etkilerini ele alacağız.

Şiddetle başa çıkmak için psikolojik yaklaşımlar, bireylerin şiddetin nedenlerini anlamalarına, duygusal tepkilerini yönetmelerine ve olumlu ilişkiler kurabilmelerine yardımcı olur. Şiddetle başa çıkmak için kullanılan bazı psikolojik yaklaşımları ifade edecek olursak;

Psikoeğitim: Bireylere şiddetin nedenleri, etkileri ve şiddetle başa çıkma stratejileri hakkında eğitim vermek, farkındalığı artırarak şiddetle mücadelede önemli bir adımdır.

Psikoeğitim, bireylere şiddetin nedenlerini, etkilerini ve şiddetin olumsuz sonuçlarını anlatarak farkındalık oluşturabilir. Bu, bireylerin şiddetin ciddiyetini anlamalarına ve şiddetin toplum üzerindeki etkilerini değerlendirmelerine yardımcı olur. Psikoeğitim, duygusal zeka becerilerini geliştirmeye yönelik pratik stratejiler sunabilir. Bireylere öfke yönetimi, stresle başa çıkma, empati geliştirme gibi beceriler öğretilerek, şiddetin altında yatan duygusal tetikleyicilerle başa çıkmalarına yardımcı olunur. Şiddetin sıklıkla ilişki problemlerinden kaynaklandığı durumlarda, psikoeğitim bireylere sağlıklı iletişim, empati, sınırlarını belirleme gibi ilişki becerileri kazandırabilir. Bu, kişilerin öfkeyi ifade etme veya anlama becerilerini artırarak şiddetin önüne geçebilir. Psikoeğitim programları, bireylere şiddeti meşrulaştıran tutumları ve inançları değerlendirmeleri konusunda rehberlik edebilir. Yanlış inançları fark etmek ve değiştirmek, şiddeti önlemek için önemli bir adımdır. Şiddetin önlenmesinde, empati, yani başkalarının duygularını ve perspektifini anlama yeteneği önemlidir. Psikoeğitim, empati geliştirme teknikleri sunarak bireylere diğerlerini anlama ve saygı gösterme yeteneklerini artırabilir. Şiddet olaylarının birçoğu stres, öfke veya hayal kırıklığı gibi duygusal tetikleyicilerle ilişkilidir. Psikoeğitim, bu tür duyguları yönetmeye dair stratejiler öğretmek, şiddetin neden olduğu stresi azaltmaya yönelik beceriler kazandırabilir. Eğitim, şiddeti anlama, önleme ve şiddeti sergileyen veya

maruz kalan bireylere destek sağlama süreçlerinde önemli bir rol oynar.

Öfke Yönetimi Becerileri: Şiddetin sıklıkla öfke ile ilişkili olduğu göz önüne alındığında, öfke yönetimi becerileri kazandırma terapileri oldukça etkili olabilir. Bireylere öfkeyi tanıma, kabul etme ve sağlıklı bir şekilde ifade etme yöntemleri öğretilir. Öfke yönetimi, bireylerin kendilerini ve başkalarını koruma sürecinde de önemli bir rol oynar. Şiddet, genellikle öfkenin kontrolsüz ve patlayıcı bir şekilde ifade edilmesiyle ilişkilidir. Öfkenin sağlıklı bir şekilde yönetilememesi, şiddet eğilimini artırabilir. Kontrolsüz öfkenin şiddete dönüşmesini engellemek için öfke yönetimi becerileri kazanmak ve kullanmak oldukça önemlidir. Öfke yönetimi, sürekli bir çaba gerektiren bir süreçtir. Kendinizi ve duygularınızı anlamak, sağlıklı iletişim becerilerini geliştirmek ve stresi azaltmak, öfke yönetiminde başarılı olmanıza yardımcı olabilir.

Duygusal Zekâ Geliştirme: Duygusal zekâ, duygularını anlama, yönetme, empati kurma ve ilişkileri etkili bir şekilde yönlendirme yeteneğini içerir. Duygusal zekâ geliştirmeye yönelik terapiler kişisel ve sosyal başarıyı artırmaya yardımcı olabilir. İyi bir duygusal zekâ, daha sağlıklı ilişkiler kurma, iş yerinde başarılı olma, stresle baş etme, sağlıklı kararlar alma ve genel mutluluk düzeyini artırma konularında önemli bir rol oynar. Bu nedenle, duygusal zekâ becerilerini geliştirmek hem kişisel hem de profesyonel yaşamda daha başarılı olmanıza yardımcı olabilir.

Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT): BDT, kişinin düşünceleri, duyguları ve davranışları arasındaki ilişkiyi anlamalarını sağlar. Bu terapi, şiddet eğiliminde olan bireylerin kendi düşünce kalıplarını ve reaksiyonlarını değerlendirmelerine yardımcı olarak şiddet davranışlarını değiştirmeye yönelik etkili bir araç olabilir. Uygulanan doğru tekniklerle, bireylerin şiddet eğilimlerini azaltmaları ve daha sağlıklı bir yaşam tarzı benimsemeleri mümkün olabilir. Terapinin etkili olabilmesi için uzman bir BDT terapisti

tarafından yönlendirilmesi önemlidir. BDT, bireylere kendi düşüncelerini ve inançlarını değerlendirme becerilerini öğretir. Şiddet eğiliminde olan bireyler genellikle öfkeyi tetikleyen olumsuz düşüncelere sahiptir. BDT, bu olumsuz düşünceleri fark etmeyi ve daha gerçekçi, dengeli düşüncelerle değiştirmeyi öğretir. Ayrıca BDT, diğer insanların bakış açılarını anlama ve empati kurma yeteneklerini artırmaya yöneliktir. Empati, şiddeti önleme sürecinde önemli bir rol oynar; çünkü diğer insanların duygularını anlamak, saldırgan davranışlardan kaçınmaya yardımcı olabilir. BDT, bireylerin sosyal etkileşim becerilerini geliştirmeye yardımcı olabilir. Daha sağlıklı iletişim, empati, uygun özür dileme gibi sosyal beceriler, şiddet eğiliminde olan bireylerin ilişkilerini iyileştirebilir.

Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) Tedavisi: Şiddet mağdurları, travmatik deneyimler sonucunda TSSB yaşayabilirler. Şiddet, doğrudan travmatik bir deneyimdir. TSSB tedavileri, mağdurların travmatik deneyimleriyle baş etmelerine, bu deneyimleri anlamalarına ve iyileşmelerine yardımcı olabilir.

Aile Terapisi: Aile terapisi, aile içi ilişkileri ve aile üyelerinin duygusal sağlığını iyileştirmeye yönelik terapötik bir yaklaşımdır. Bu terapi türü, aile içindeki bireyler arasındaki iletişim sorunlarını, çatışmaları, duygusal uzaklaşmayı ve diğer ilişki problemlerini ele almayı amaçlar. Aile terapisi, aile üyelerinin birlikte çalıştığı, birbirlerini anladıkları ve destekledikleri bir ortam oluşturarak aile içi ilişkileri güçlendirmeye odaklanır. Aile terapisi ve şiddet arasındaki ilişki ise şiddetin aile içindeki dinamikleri nasıl etkileyebileceğini anlama ve müdahale etme konusunda önemlidir. Şiddet, fiziksel, duygusal veya cinsel olarak bir aile üyesine zarar verme amacıyla gerçekleştirilen bir davranıştır ve bu durum aile ilişkilerinde ciddi sorunlara yol açabilir. Aile terapisi, aile içindeki şiddeti önlemeye ve şiddetin etkilerini azaltmaya yönelik etkili bir müdahale stratejisi olabilir. Ancak, şiddet

içeren durumlar öncelikle güvenliği sağlama ve yasal mercilere bildirme gibi acil önlemleri gerektirebilir. Şiddet içeren durumlarla ilgili olarak yerel yasalar ve güvenlik prosedürleri dikkate alınmalıdır.

Kendine Saygı ve Öz Bakım: Bireylere, kendilerini sevmeye, değer verme ve kendilerine saygı gösterme becerilerini geliştirmeleri konusunda rehberlik edilir. Bu, bireyin kendine olan güvenini artırarak şiddete karşı dirençli hale gelmelerine yardımcı olabilir. Bu psikolojik yaklaşımlar, bireylerin duygusal sağlıklarını güçlendirmek, şiddeti anlama ve kontrol etme yeteneklerini artırmak için kullanılır. Ancak, şiddetle başa çıkma süreci her birey için farklı olabilir. Bu nedenle, bireylere özel olarak uyarlanmış ve uzman bir terapist tarafından yönlendirilen bir yaklaşım genellikle en etkili sonuçları verir.

Şiddetle Mücadele Programları: Toplumsal şiddeti azaltmaya yönelik programlar oluşturulmalıdır. Bu programlar, özellikle risk altındaki gruplara yönelik destek ve güvenlik sağlamak için tasarlanmalıdır.

Şiddet sosyolojik, antropolojik ve psikolojik yönleri olan bir kavram olduğu için tek bir disiplin açısından incelenmesi yeterli olmayabilir. Bu nedenle farklı disiplinler tarafından yapılan çalışmalar alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34.
- Polat O. (2001), Çocuk ve Şiddet, Der yayınları, İstanbul, 2001, pp:38-76.
- Heise, T. (1998) Violence Against Women, An Integrated Ecological Framework. *Violence* 4, pp 267-290
- Yöyen, E. G. (2017). Şiddet türleri ve kişilik özellikleri. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 1(1), 35-50.
- Kurt, L., 2005, "Açıklamalı ve İçtihatlı Tüm Yönleriyle Bilişim Suçları ve Türk Ceza Kanunundaki Uygulaması", Seçkin Kitabevi
- Özgentürk, İ., Karğın, V., & Baltacı, H. (2012). Aile içi şiddet ve şiddetin nesilden nesile iletilmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 14(4), 55-77.
- Çayır, C., & Çetin, Ö. (2011). Din ve şiddet üzerine psikolojik bir yaklaşım.
- Gök, M. (2016). Kadına Yönelik Şiddetin Kuramsal Temelleri ve Çözüm Önerileri. *Electronic Turkish Studies*, 11(2).

GEÇMİŞTEN BUGÜNE ŞİDDETİN TOPOLOJİSİ VE NÖROPSİKOLOJİK REZONANS

Aytekin ÇELİK, Engin TURĞUT

Giriş

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile görünürlüğü artan şiddet, ilk insanlardan bu yana var olagelen, “ben varım”, “buradayım” şeklinde bir dışavurumdur. İnsanın öteki sosyal özne karşısında, kendi varlığını (töz) öne çıkarmak adına alternatif yollar geliştiremediği vakit, “bastırma” yoluna gitmesidir. Alternatif yollar arama zarureti, negatif duygulanıma sebep olmaktadır. Berkowitz’e (1969) göre bireyler, negatif duygulanıma neden olan olaylar karşısında “savaş” ya da “kaç” yöntemlerinden birini kullanmayı tercih etmektedirler. Birey, şiddet eylemi (savaşmak) içinde bulunmanın kendisine sosyal ve psikolojik açıdan kazanım sağladığını düşündüğü durumlarda, öfke duygusunun güdülediği şekilde eylemler sergileme yolunu seçerken; kendisine psikolojik ve sosyal açıdan bir kazanım sağlamadığını düşündüğü durumlarda özellikle de sosyal açıdan zarar göreceğini düşündüğü durumlarda ise, “bastırma” durumunu da içinde barındıran “kaçma” davranışını sergilemeyi seçmektedir. Psiko-sosyal ve politik açıdan da araçsallaştırılmış olan şiddet yaklaşımı, olası “tehdit” unsurlarına bir ön alma biçiminde de uygulanabilmektedir. Aynı zamanda fiziksel ve politik gücün bir göstergesi olarak,

muktedirlerin korku kültürü yaratmak adına yaygınlaştırmak istediği ve çağımızda oldukça yaygınlaşan şiddet, döneme ve kültürel bilince göre form değiştirerek kendini yaratan insanı, gölgesi gibi adım adım takip etmektedir.

Topolojik olarak, şekilden şekle bürünerek toplumsal durumlara göre değişen bir oyun alanıdır şiddet. Modern sonrası psikopolitik dönemde mistik ve gizli olandan şeffaf olana, cephesel alandan asimetrik alana, mahalle baskısından viral karşılaşmaya, sokak kavgasından medyatik olana, fizyolojik olandan psikolojik olana, bedeni ortadan kaldırandan bedeni verimlileştirene doğru evrilerek şekil değiştiren, ama asla ortadan kaybolmayan bir sosyal olgudur. Ancak, “kazaya uğratılmış gerçeklik” nedeniyle günümüzde her yönüyle alışılmadık ve yeni bir forma büründüğü için fark edilmesi de zorlaşmıştır. Öyle ki tamamen yok olduğu hissine kapıldığımız dahi olmaktadır. Özgürlük yanılısamasının arkasına saklandığı vakit ise, görünmesi imkânsız hale gelmektedir.

Psikoloji temelli bir yaklaşımla ele alındığında; şiddet kavramını genetik-biyolojik, sosyolojik ve psikolojik faktörlerin etkisiyle açıklamaya çalışan kuramlara rastlanılmaktadır. İnsan davranışının gelişiminde fiziksel ve psiko-sosyal yaşam koşulları ile her türlü ontogenetik belirleyici unsurlar en az filogenetik (evrimsel) belirleyiciler kadar önemlidir (Öztürk ve Uluşahin, 2016, s.20). Psikoloji bilimiyle ilgilenenler araştırmacılara arasında bireyin davranışsal gelişiminin kökenine dair felsefi tartışmalar yoğunlukla yaşanmaktadır. Bireyi oluşturan veya inşa eden faktörleri ele alan psikoloji bilimi, bireyin sadece genetik (nature) faktörlerle ya da sadece çevresel (nurture) faktörlerle açıklanamayacağını, doğru bir açıklama için hem genetik faktörleri hem de çevresel faktörleri göz önünde bulundurulmasının daha sağlıklı çıkarımlar yapmayı kolaylaştıracağını ileri sürmektedir. Bu noktada yapılan incelemelerde göstermektedir ki, insan doğasına yönelik ve davranışların kökenine dair yapılan kuramsal çalışmaların bazıları genetik faktörleri temel kaynak olarak ele alırken

kimi kuramlarda çevresel faktörleri temel faktör olarak ele almaktadır. Kuramsal yaklaşımlarından bir burcu temsil eden psikanalistlere göre insan, bir genetik kod mirasından ziyade, kültürel kodlardan oluşan mirasın belirlediği bir türev hayat yaşamaktadır. Dolayısıyla bugünün eylemleri atalardan alınmış bir kültürel mirasın yansımasıdır. Bu açıdan Carl G. Jung'un işaret ettiği arketiplere bakmakta fayda vardır. O, kişiliğimizin tohumları olan arketipleri ve toplumsal bilinçaltını, belleğin temel kurucu unsurları olarak görmektedir. Sözü geçen mirasın içinde şiddet bağlamında ele alınması gereken en önemli unsur, "korku"dur. Zira Jung'un tipolojisine göre korku, "gölge" (shadow) arketipi ile görünür olan ve şiddet üreten yanımızdır. Yok olma korkusunun ürettiği bu düşmanlık/korku insanı türünü, öteki varlığı yok etmek üzere harekete geçirmektedir. Buna karşın Albert Bandura'nın önemli temsilcilerinden biri olduğu sosyal öğrenme kuramına göre bireyler davranışları gözlem, öykünme veya modelleme yoluyla yaşamlarının ilk yıllarında öğrenirler. Bu noktadaki iddialarının gerçekliğini ortaya koymak için ise bilim dünyası tarafından en çok bilinen deneylerde biri olan "Bobo doll experiment" deneyini yapmış ve iddiasını bu deneyle ispatlamıştır. Bobo doll deneyi ile Bandura, aslında şiddet olgusunun gözlem, öykünme ve model alma yöntemi ile gerçekleşen öğrenmeler sonucunda ortaya çıktığını iddia ederek o günün hâkim söylemi olan genetik faktörlerin etkililiği söylemine radikal bir karşı duruş sergilemiştir. Belirtilen iki kuram aslında psikoloji alanından temellerini alan kuramların davranışların kökenini açıklama noktasında nasıl farklılıklar sergilediklerini gösterme açısından iyi örneklerdir. Genel manada davranışların özel olarak şiddetin kökeni nasıl izah edilirse edilsin, insanlık tarihiyle eş zamanlı olarak süre gelen dönemsel ve konumsal farklılıklara göre bireyler ve toplumlar tarafından farklı reaksiyonlara neden olmuş ve olmaya devam eden bir olgudur. Örneğin bireyin eşine uyguladığı şiddeti haklı görüp olumlarken kendisine veya ailesinde değer verdiği bireylere veya kendini ait hissettiği topluma yönelik yapılan şiddet eylemlerini olumsuzlama

eğiliminde olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, bireyler ve topluluklar şiddet eylemini her zaman bütün gerçekliğiyle sergilemek yerine bazı durumlarda savunma mekanizmalarını kullanma yolu ile rasyonalize etmeyi seçerek bireylerden ve toplumsal yapılardan destek görebileceği veya kınanması zor olan şekillere bürümeyi tercih eder. Örneğin, bireysel şiddet eylemlerinin sportif aktiviteler ve sanatsal aktiviteler (boks, dövüş sanatları gibi) yoluyla meşrulaştırılması gibi toplumsal yapılar ise fiziki veya psikolojik şiddeti uygulamaya gerekçe olarak terörizm, kökten dincilik, düşman ülke ve düşman millet kültürü gibi durumları gerekçe göstererek yapılan eylemi kendi kitleleri içinde meşrularştırma yoluna gitmektedirler.

Bugünün modern dünyasında şiddet, öncelikle negatifik şeklinde ortaya çıkan makro-fiziksel unsurlara yönelerek, benlik ve alter benlik, dost-düşman, içerisi ve dışarısı benzeri karşıt kutuplara binerek yürüdüğü gibi; bireyin kendine yönelik içsel tüketimi şeklinde de yürümektedir. Asıl itibarıyla her daim var olmuş olan şiddet, son yüzyılda, fenomenolojik olarak kendini dayatmaktadır. Bir aksiyon (praksis) ve bir düşünme biçimi (theoria) olarak kavram, Hannah Arendt'in da işaret ettiği gibi, (2009, s. 47) kendi başına; biricik bir fenomen olarak ele alınmalıdır. Biz bununla birlikte, "Psikoloji ve Şiddet İlişkisinden yola çıkacağız. Zira tüm insani aksiyon ve eylemlerinin kaynağı, insan bilincidir. Ancak, psikoloji-şiddet ilişkisi anlaşılmaya çalışılırken, şiddetin, felsefe ve diyalektik ile olan ilişkisi görmezden gelinemez. Zira şiddetin insanoğlunun ontik yapısı ile yakından illiyeti vardır. Onun da ötesinde varoluşsal bir bağla ölümle ve dolayısıyla hayatla ilintilidir. Onun içindir ki, şiddetin tanımının etimolojisinden fenomenolojisine, oradan da sosyal ve çağcıl yansımalarına doğru yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

Topolojik Olarak Şiddet

Arapçadan dilimize "peklik", "sertlik", "sık(ı)lık" anlamında geçmiş ve ihlal etmeyi içeren kavram, İngilizce ve diğer batı dillerinde bazı küçük farklarla birbirinden

ayrılmaktadır. İngilizceye, Latince *violentus* ve *violere*'den geçmiştir. İngiliz dilinde, cebir ve kuvvet anlamı taşıyan ilk kelime, kuvvetli, şiddetli, hiddetli anlamlarını barındırmanın yanı sıra, bir işin yapılma biçimini ve bir tarzı imlemektedir. İkincisi ise, ihlal, incitme ve tecavüz (haddi aşma/geçme), azma anlamlarını ihtiva etmektedir. Burada ilk göze çarpan, kelimenin anlam kökünde hem pekliği hem de ihlali içeren ikili yapıdır. Dilimizdeki Arapça kökenli şiddet kelimesi ise kuvveti barındıran bir anlamla, daha çok güç sahibine ve geldiği noktaya izafe edilmektedir.

Asıl itibarıyla şiddet, tinin üzerindeki yükü hafifletip, ıstırapın ağırlık odağını dışa aktarır. Dolayısıyla arındırıcı bir etki yaratmaktadır. Acı toleransı düşük olan insan türü için, ruha acı veren şeylerin psikik olarak yansıtılması gerekmektedir. Bunun için, insan metafiziğinde “her etkiye mutlak bir tepki” doğal mekanizması mevcuttur. Her temel duygulanım, gözle görülür belli bir dışa vuruma sahiptir (Ramnerö ve Törneke, 2017, s. 101). Şarj-deşarj (etki-tepki) olayındaki katarsis süreci, psikolojik şekiller olarak bir boşalma ve yüzleşme biçiminde yapılır. Psikanalizin kurucusu Freud, insan davranışlarının oluşmasının kaynağını iki temel içgüdüye dayandırmaktadır¹. Bunların ilki olan *Eros* ya da *Libido* -yaşam ve cinsellik içgüdü- iken ikincisi, sadizm, şiddet ve öz-yıkım gibi davranışların sergilenmesine yol açan *Thanatos* -ölüm ya da saldırganlık içgüdü- olarak tanımlamıştır (Stevenson, 2005, s. 93). *Libido* gibi, aşırı güdüleyici bir enerji olarak tasavvur edilen *Thanatos*, bireyin yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için şiddet unsurunu içinde barındıran bir içgüdü olmasına rağmen, ortaya atıldığı ilk yıllarda saldırganlığın temel odağı kişinin kendisine yönelik olduğu şeklinde anlaşılmıştır. İlerleyen yıllarda bu bilinçaltı saldırganlık ya da ölüm güdüsünün kendine zarar verme şeklinde değil de daha çok

1 Antik dönem felsefesinde bu düşüncenin kökenine dair izler vardır. Platon, *Res-publica* 4.439 ve *Timaeus* 69c-e'de insan ruhunu, akleden ve akletmeyen şeklinde, ikili kategorik yapıya ayırmaktadır; akıllı olmayan katmanı öfkeli (thanatos) ve arzulu (libido) olmak üzere iki kısma ayırır. Buna göre ruh üç katmanlıdır. Öfke, bu katmanlardan biri ve mütemmim cüzüdür.

başkalarına saldırma şeklinde dışa vurulduğu ifade edilmiştir (Burger, 2006, s. 81). İnsanda ortaya çıkan bu gibi enerjilerin uygun şekilde boşaltılmamaları birikmeye yol açarak zamanla daha yıkıcı şekillerde ifade bulmalarına neden olabilmektedir. Ölüm içgüdüsüyle, (istenç) insanın kendisine kinlendiği oranda, dışa yönelik yıkıcılığı artmaktadır. Yine Freud'a göre, insan kendisinin ve başkalarının yıkımını arttıran bir iç hükmün altındadır ve bu karanlık seçeneğe karşı yapılabilecek pek bir şey de yoktur. Çünkü insan organizması yapısal olarak böyledir. (Fromm, 2016) s. 39). Schopenhauer metafiziğindeki istenç kavramına denk gelen *Thanatos*, temel bir sinerji kaynağı ve itici güçtür (Fromm, 2016, s. 40). Bu kuvvet, kendi ölümüne koşan insanın başka ölümler üzerinden “yıkım inşa etmesi” ve ikincil bir deneyim biçiminde şekillenmektedir. Öyleyse insan için, “var olduğu şey olma” özbilinçliliği üzerinden ölüm ve yıkıcılık, “sonluluğun zorunlu kıldığı bir duruma tekabül etmektedir”, demek yanlış olmayacaktır. Freud'un, *Eros*'un karşıt kutbuna koyduğu bahse konu güç, tüm canlıların ortak olduğu bir ayakta kalma mekanizmasıdır. Saldırgan varlıklar, ayakta kalma güdüsüyle güç kazanmış olanlardır.

Saldırganlık (şiddet eğilimi), aynı zamanda biyolojik bir tür olan insanın doğal seçim açısından geliştirmiş olduğu hayatta kalma ve türünü sürdürme stratejisidir. Bireyin hayatını sürdürebilmesi doğal çevresinden kendisine yönelen tehditlerin üstesinden gelebilme, bulunduğu çevrede yer edinebilme ve bu çevredeki konumunu sağlamlaştırabilme gibi faktörlerle ilintilidir. Bireyin hayatının devamlılığı noktasında bir tehdit aracı olarak şiddet insanlık tarihine eş bir zamandan beri kullanılmaktadır. Bireyin şiddeti bir araç olarak kullanması tarihin her döneminde benzerlik göstermemekle birlikte sağladığı kazanımlar yönünden benzerlikler içermektedir. Bu noktada bireyin şiddet eylemleri yaşadığı kültür ve çağa göre değişip dönüşerek zamanın ruhuna uygun hale gelmiştir. Bu durum bireyin adaptasyon becerilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Yüz yıldan fazla bir süreden beri biyologların

saldırganlık içgüdüsünün çevreye adaptasyon sürecini katalize ettiğine dair tartışmaları mevcuttur (Franzoi, 2006, s. 495). Tarih boyunca şiddetin uygun kullanım şekilleri hükmedenlerin belirlenmesini sağlamıştır. Bu minvalde şiddet, Lacan'ın işaret ettiği sembolik düzenin, ölüm üzerinden kurucu unsuru olması ve aynı zamanda gücün sembolik düzende yansıması olarak okunabilir. Söz gelimi türün çoğalması açısından önemli olan eşleşmelerde, “şiddete eğilimli/güçlü görünen” sosyal yapıyı domine ederek ve bundan dolayı güçlü görüntü sergileyen bireylerin cinsel partner olarak tercih edilme oranları yüksektir. Bu süreçte doğal seleksiyonun genler üzerinde elbette bir etkisi bulunmaktadır, ancak seleksiyon bu süreçte genetiği çevresindekilerden öğrenmeye yatkın ve adaptasyon sürecinde karşılaşılan sorunlara kültürel çözümler üretmede yaratıcı olan bireylerde yana olacaktır (Lavenda ve Schultz, 2019: s. 47). Doğal seleksiyonu benzer şekilde okuyan Franzoi'ye göre (2006, s. 495), sosyal özneler şiddetle üst katmanlara tırmanarak alfa birey olmakta ve türün devamında önemli konum elde etmektedirler.

Ontolojik olarak, “yaşamın kısa ve sonlu oluşu ve öte dünya hayatının uzunluğu, yaşamın nesnel değerini belirsiz kılmaktadır. Dolayısıyla maveradaki sonsuz hayatın -düşünsel uzamda hiçlik olarak kabul edilse bile- bu dünyadaki kısa hayata tercih edebileceği açıktır” diyen Schopenhauer'a göre, ölümü hayata tercih (istenç) etmemize sebep, akıl ve idrakimizdir. Çünkü bu dünya ıstırap veren acı dolu bir yerdir (1966, s. 465-466). Romalı büyük düşünür Çiçero'ya göre ölüm, ölümsüzlüğe duyulan umuttan dolayı istenir (2016, s. 45). Ölümü hayattan daha önemli kılan bu durum, insanda ölüme iştiağ olarak geri dönmektedir. Heidegger, insanı tanımlarken “ölüme doğru varlık” ya da “ölüm için varlık” biçiminde bir tanım yapmıştır. Dolayısıyla ölüm belirsiz bir anda gelecek ve hayatı sonlandıracak bir fenomen olmaktan öte, her an var olan ve insanla beraber sona doğru yürüyen gölgesidir. Diyalektik olarak var olmayı tanımlaması ve duygusal açıdan ölüm, hayatın

her an içindedir ve belki de değişmeyen tek mutlak gerçektir. Mutlak ve ağır bir hakikat olarak, insan için en son fiziksel eylemdir. Onun vereceği acı hiçbir eylemde yoktur. Montaigne'e göre, "ölüme hazırlanmak, ölümün kendisinden daha zordur. (...) Uzağımıza ittiğimiz ama bir türlü kaçamadığımız ölümü düşünmek, katlanılması daha sürekli ve çok çaba gerektiren bir şeydir " (2016, s. 453). Binaenaleyh, ölüm acısının tinin dışına doğru yansıtılması, doğal bir yaklaşım biçimi olarak kabul edilmelidir. Dışa yansıtma, şiddetin doğduğu başlangıç noktası, simgesel düzenin kurucu unsuru (Lacan, 2006, s. 104) ve obsesif nevrozun temel sorusudur (Evans, 2006, s. 32). Bu yolla insan bir gösteren üzerinden kendi ölümüne erişip onu tasavvur -ikincil deneyimle- edebilir.

Freud'un tanatosunu (ölümü) ele alan düşünürlerin başında yer alan Heidegger'e göre ölüm, insanın cesaret ve güç yetiremediği bir fenomen olarak, ekzistansiyel-ontolojik açıdan ve aynı zamanda fiziksel açıdan en zor eylemdir. Bundan dolayı hayatın dışına itilmiş ve görmezden gelinmiştir (2008, s. 252, 262). Görmezden gelinmesi ya da dışlanması ölümü yok etmeyeceği gibi, insanın iç dünyasında gerilim üreterek deşarj ihtiyacı da yaratabilir. Deşarj, bilinçaltından ve vicdan² üzerinden görüntü veren dışavurumlarla ortaya çıkabilir. Yine Heidegger'de ölüm, vicdani parametreleri harekete geçiren bir olgudur (2008, s. 327,328). Buna göre eşitlik, sevgi, umut gibi duyguları harekete geçirdiği gibi, korku, endişe, kaygı, nefret duygularını da harekete geçirmektedir. Zira vicdanın metafiziğinde pozitif duyulanma kadar, negatif duyulanma da söz konusudur. Heidegger'in işaret ettiği ekzistansiyel-ontolojik baskı, mezkur negatif duygular üzerinden, şiddet yoluyla kaçış eylemine itmektedir. Bu minvalde şiddetin bir başka psikolojik tanımının da "kaçış" olarak yapılması mümkündür.

Dışsal bir kaynaktan gelen, insanı istemediği yönde akmaya mecbur bırakan ve ruhsal olarak sıkıntıya sokan ama aynı

2 Burada vicdan (conscience), düşünülenin aksine acıma duygu değil, bilinç (consciousness) ile eş kökenli ve yakın anlamlı olarak, kişinin kendi davranışları için yargıda bulunmasını sağlayan şey ve kendiliğin dolaysız gücüdür.

zamanda anın ötesinde konum almak zorunda bırakan her türlü ihlale, şiddet demek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla şiddet, çok boyutlu ve birçok türü olan bir sosyal olgudur. Birçok faktörle açıklanabilecek olan şiddet; fiziksel şiddet, sözel şiddet, ekonomik şiddet, duygusal şiddet ve cinsel şiddet olmak üzere farklı türlere ayrılmaktadır (Güneri Yöyen, 2017, s: 37). Daha geniş bir biçimde ifade etmek gerekirse, bir başkasının fiziksel bütünlüğüne yönelen mücbir atağa fiziksel şiddet; bir insanı toplumun refah ve imkanlarından faydalanmak için kalabalıklara ve tekniğin olanaklarına doğru konumlanmaya zorlayan güce toplumsal şiddet; insana kendini ruhsal açıdan kötü hissettiren veya yok sayıp dışlayan tavır, davranış, ve sözlere psikolojik şiddet; başka hayatların rol modeller üzerinden dayatığı ve insanın alıp uygulamaya koyduğu taklitçi hayata, mimetik şiddet denilebilir. Foucault'nun imlediği gibi, insanın bilincine yönelen yanıltma hareketine, epistemik şiddet denmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Her birey, öteki sosyal özne ve toplum ile mutlak bir diyalektik ilişki (aşk-nefret ilişkisi) içerisinde. Bu diyalektik ilişki, insanı dolaylı veya direkt bir rekabet hali içerisine sokmaktadır. Bu perspektif odağında, tarihsel olarak bakıldığı vakit, şiddet içgüdüsünün boyut değiştirmesi veya başka şekillerde ifade bulması, insanlığın davranışsal ve teknik anlamda gelişimine aracılık etmektedir. Çünkü insan doğası gereği normatiftir ve her problem alanını terakki için kullanır. Bu açıdan şiddet, yeni bir fırsat alanı olarak, hayatın akışı içerisinde sonraki fırsat adımının planlandığı bir alandır. Bir başka deyişle mutlak manada negatif olarak algılanan şiddet, her yönüyle kötü değil, dönemin ruhuna ve perspektife bağlı olarak “fırsat” üreten bir problem alanı da olabilir. Nitekim hayatı materyalist bir okumayla ele alan Engels, şiddeti “ekonomik gelişmenin hızlandırıcısı” (2000, s. 249) olarak betimlerken, bireyin kızgınlık duygusuyla birlikte ortaya çıkan şiddet eğiliminin, bozuktan olsa, kişinin içsel gerilimleri ile dışsal dünyaya ilişkin beklentiler arasında koruyucu bir tepki oluşmasıyla

(Geçtan, 2012, s. 71) sosyal bir varlık olarak inşasına zemin hazırlar. Kızgınlık duygusunu olduğu gibi yaşama ve şiddet olarak yansıtma, dış dünya ile ilişkilerin kesilmesi ve öfke duygusuna neden olan insanların “iğnelenmesi” gibi şiddetin ifade ediliş tarzlarından biri de rekabet etme ya da yarışma olarak ortaya çıkmaktadır. Rene Girard’a göre, insanın ötekinin sahip olduğunu istemesiyle başlayan rekabet, (mimetik rekabet) şiddet yaratan ana unsurdur. Buna göre, “başkasın sahip olduğu”na yönelik “mimetik arzu”, karşılaşmalara sebep olmaktadır. Aynı şeye yönelen arzu, karşılaşmalar ve dolayısıyla karşılıklı olarak birbirine engeller üretmektedir. Bu durum kaçınılmaz olarak şiddet yaratmaktadır (2003, s. 205). Eşitsizlik temelli şiddetin, pozitif manada toplumlar tarafından daha kabul edilebilir şekli olan rekabet, bireylerin, toplulukların ve toplumların sosyal, kültürel, bilimsel anlamda daha ileri gitmelerini sağlarken aynı zamanda bir tinsel başkalaşmayı ve katarsis sağlamaktadır. Böylelikle bilinç dışına itilmiş patojenlerden ve nevroitik duygulardan arınmayı, -bir üstünlük duygusu eşliğinde- getirmektedir. Bu bölümün temel temasını oluşturan, “etkiye mutlak tepki” olayını bir başka açıdan ele alan Stephen Franzoi, 1939 yılında ortaya atılmış olan bir hipotezi (Frustration-Aggression Hypothesis), “engellenme durumunda gerilim oluşmakta” şeklinde yorumlamıştır (2006, s. 498). Engellenme durumunun yarattığı kafa karışıklığı, genel itibarıyla hazza giden yolun tıkanması veya en basit bir insani ihtiyaç olan düzen ihtiyacından beri gelmektedir. Buna göre insan psikolojisi kozmik düzenden etkilenmekte ve kaotik durumlardan kaçınmaktadır. Ancak kaostan kaçışın maliyeti paradoksal olarak yeniden şiddet ve kaos yaratmaktadır. Mezkur hipotezi ortaya atan John Dollard, Neal Miller, Leonard Doob, O.H. Mowrer ve Robert Sears bu kuramla, her engellenmenin agresyon geliştirdiğine yönelik üç önemli varsayım ortaya atmışlardır. Bunlar: 1) Engellenme her zaman saldırı dürtüsünü ortaya çıkartır; 2) her agresyon davranışının arkasında bir engellenmişlik durumu vardır; 3) agresyon eylemine bağlanma

katarsise sebep olmaktadır (Franzoi, 2006, s.498). Dolayısıyla engellenmişlik ile duygusal karışıklık yaşayan insan, içsel dünyasında oluşmakta olan gerilimi dışa yansıtarak bir arınma sürecine girmektedir. Böylelikle şiddeti psikolojik bir ihtiyaca bina etmek gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Buna karşın Berkowitz'in 1960'lı yıllarda yayınlamış olduğu yazılarında engellenmişlik duygusunun bireyin öfkesini ortaya çıkartan negatif duygulanımlardan bir tanesi olduğun ancak tek sebep olmadığını ileri sürmüştür (Berkowitz, 1969). Negatif duygulanıma neden olabilecek acı verici olaylar, engelleyici durumlar ve zorlayıcı insanlar gibi çevresel ve insani faktörler bireyde öfke duygusunun tetiklenmesine neden olduğu gibi öfkenin şiddetini de belirleyen durumlardır. Bir başka deyişle, bireyin öfkelenmesine neden olan negatif duygulanımların şiddeti birikmişlik ve olayın şiddet düzeyi ile orantılı düzeyde şiddetlenmektedir. Örneğin geçmişte yaşanan ve negatif duygulanıma neden olan bir olayın benzeri bir olayla karşılaşıldığında bireyin öfkesinin daha hızlı ortaya çıkması ve vereceği şiddet tepkisinin de daha yoğun olması mümkündür. Franzoi, geçmişteki şiddete benzer negatif duygulanımlara neden olan olayların benzerleri ile karşılaşılması durumunda bireyin negatif duygulanımlarla ilintili olan şemaların devreye girerek kişinin yumruğu sıkma ve diş gıcırdatma gibi refleksif tepkiler verebileceğini ifade etmiştir (Franzoi, 2006, s. 500). Bu noktada geçmiş öğrenmelerin bireyin sergileyeceği davranışın türüne ve dozajına etki ettiği söylenebilir.

Çağımızda şiddet, her yönüyle “disiplin toplumu” dönemindekinden farklı olarak psikolojikleşmiş ve içselleşmiştir. Dolayısıyla psikeye içkin formlara bürünerek işlemektedir. Oysa geleneksel disiplin toplumlarında ve antik mitoslarda parçalara bölünmüş kanlı bedenlerin göze sokulduğu sahneleri vardır (Byung, 2021, s. 15). Şiddet, tanrılar ve iktidar odakları için, amaca giden yolda başat bir araç; “meşru bir konumun” kullanımı sonucunda ortaya çıkan yıkıcı bir “haktır”. Arkaik dönemin ve modern dönem öncesi sistemlerde

irade dayatımının olağan ve doğal aracı olan şiddet, geldiğimiz tarihsel aşamada, form değiştirerek tabii toplum katmanlarında içsel olarak işleyen self-şiddeti yaratmıştır. İçselleştirilmiş ve ruhsallaştırılmış şiddet, koşullu uyarılara hamledilerek insanı kendi köleliğinin gönüllü taşıyıcısı ve ruhuna yönelik şiddet üreteni yapmıştır. Goffman'ın "performans öznesi" dediği modern dönem insanı için şiddet, dıştan gelen bir etkiden ziyade içten gelen bir şeydir. Topolojik dönüşüm ile şiddet, tüm toplumsal alanlardan gizlenmiştir. Modern dönem öncesi kelle kesen kesif uygulamalar, dönemin ruhuna uygun biçimde diğer toplumsal fenomenler gibi, deri altına indirilmiştir. Foucault'nun işaret ettiği hastane, hapishane, tımarhane, okul ve benzeri kontrol mekanizmaların yerini istenç almıştır.

Şiddet, salt sosyolojik bir olgu değildir. Karar alma süreçleri ile ilintili olduğu için, nöropsikolojik açıdan belirli bir altyapısı olması gerekmektedir. Zira psikolojik olayları beynin belli bölgelerinde meydana gelen ve nöral düzlemdeki bazı kimyasal uyarımlar sonucu ortaya çıktığına dair bilimsel bulgular bulunmaktadır. Sözelimi çocukluk yıllarında oynanan oyunlara egemen olan temanın rekabete dayalı olması ve kimi durumlarda saldırganlığı ve şiddeti körüklediği görülmektedir. Yanı sıra, çocukların (özellikle de erkekler) şiddet aracı olarak kullanılan oyuncaklar (tabanca, tüfek, savaş uçakları, kılıç vb.) ile oyunlar oynarken hazza dair sergilemiş oldukları jest ve mimikler saldırganlığın doğuştan gelen insani bir eğilim olduğuna (Franzoi, 2006, 495) ve biyolojik temelleri bulunduğu bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Ancak toplumdaki genel eğilim ile şekillendirilen bireylerin tutum ve davranışları sosyal öğrenmelerine işaret ederken bu tarz uygulamaların doğrudan uygulayıcısı olmasalar da dolaylı olarak davranışın seyircisi olarak da şiddet eylemlerinin bir tarafı olmaktadır. İnsanların çoğu doğrudan bir şiddet olayının tarafı olmasa da filmlerde ve sportif aktivitelerde sergilenen saldırgan davranışları seyretmekten keyif almaktan kendilerini alamamaktadırlar (Mustonen, 1997, s. 289). Benzer şekilde

fiksiyonel karakterlerin kurgusal ölümünden ve şiddetlerinden haz alınması, bu minvalde anlamlıdır. Beyinde yer alan haz ve korku bölgeleri dolaylı veya seyirci olarak şiddetin bir tarafı olma ile doğrudan şiddetin bir tarafı olma arasındaki farkı anlayamamakla birlikte sanal olanla gerçek olanda aynı tepkileri göstermektedir. Zamanla sanal olana verilen tepkilerin yoğunluğunda, sönmeye bağlı, bir azalma olsada etkisi yinede uzun süre devam etmektedir. Bu noktada şiddetin nörolojik faktörler önem kazanmaktadır.

Şiddetin Nöropsikolojisi

İnsanın düşünen bir tür (antropos)³ olarak tarih sahnesine çıktığı andan bugüne, varlık aleminin temelinde iki farklı kozmik cevherin olduğuna dair genel bir kanı vardır. Biri kesif, biri latif olan bu iki cevher, ruh ve maddedir. Birbirinden bağımsız olarak tasavvur edilen bu iki özün, birbiriyle etkileşim içinde olduğu da kabul edilmiştir. Son yüzyılda yapılmış olan biyolojik çalışmalar, beynin nöral faaliyetlerinin *fenomenal deneyim* olarak duygulanımda etkili olduğunu göstermiştir. Duyguların ve farkındalıkların deneyimlerle ilişkili olduğunu, ruh ve bedenin karşılıklı bir şekilde, senkronize hareket ettiğini savunan Stephen Priest, sözlerini şu şekilde sürdürmektedir: “Descartes, Popper ve Eccles, zihinlerdeki olayların bedenlerde olaylara, bedenlerdeki olayların zihinlerde olaylara neden olduğunu savunurlar. Dolayısıyla, dualist teorileri üzerinde fiziksel etkileri olan zihinsel nedenler ve zihinsel etkileri olan fiziksel nedenler olabilir. Zihin ve beden arasındaki nedensel ilişkilerin iki yönlü olduğu bu görüş, ‘psikofiziksel etkileşimcilik’ veya sadece ‘etkileşimcilik’ olarak bilinir” (Priest, 2004, s. 3). Bu aşamada davranışı açıklamada da kullanılan nöropsikolojik aktivite, kişinin *fenomenal deneyimine* bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Konjonktür ve genetik mirasın belirleyici olduğu agresyon cereyanının, nörolojik uzamda ortaya çıkan birtakım aktiviteler sonucu olduğu düşünülmektedir. Beyinde belli bölgelerinde

3 Antropos (ἄνθρωπος), görür görmez düşünme yetisini gördüğü eşyaya yönelen varlık.

evrimsel sürecin etkisiyle bazı hormonal uyarımlar ile birlikte türün devamı için gerekli olan davranış örüntülerini nesilden nesile aktarımı sağlanmış görülmektedir. Bir başka ifade ile bütün hareket halindeki türlerin saldırganlığını (şiddetin sınırlı hali) belirleyen ve türe özgü özellikleri gelecek nesillere aktaran bazı genetik kodlar bulunmaktadır. Saldırganlık hareket örüntülerinin ortaya çıkışı genler tarafından programlanmış olan nöral devreler tarafından organize edilmektedir (Carlson, 2016, s. 281). Bu davranış örüntüleri çoğunlukla üreme ve savunma için kullanılmakla birlikte nesiller boyunca aktarıldığına dair tek yumurta ve çift yumurta ikizleriyle yapılan çalışmalar kanıt olarak gösterilmektedir. Viding ve arkadaşlarının çocuklarla yapmış oldukları çalışmalarda, tek yumurta ikizlerini çift yumurta ikizleri ile anti-sosyal davranışlar sergileme yönünden karşılaştırmışlar ve sonuç olarak tek yumurta ikizlerinin anti-sosyal davranışlar ve agresif davranışlar açısından daha çok benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir (Carlson ve Birkett, 2023, 332; Franzoi, 2006, 497). Bu durum bireysel agresyonların bir nebze de olsa kalıtsal faktörler nedeniyle ortaya çıktığına bir delil olarak anlaşılmıştır (Franzoi, 2006, 497).

Bunu yanı sıra, hormonal aktivitelerin de bireysel agresyonu engelleyici veya arttırıcı etkiye sahip olduğunu gösteren çalışmalarda bulunmaktadır. Özellikle de serotoninin saldırganlığı önleyici rolüne dair hayvanlarla ve insanlarla yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Serotonin salınımının düşüklüğü ve erkeklerdeki yüksek testosteron seviyesi saldırgan davranışlarla ilişkilendirilmiştir (Torun Yazıhan, 2021, s. 391). Birçok çalışmanın kümülatif sonuçları, serotonerjik sinapsların aktivitelerinin saldırganlığı engellediğini göstermiştir (Carlson ve Birkett, 2023, s. 332). Bütün bunlardan yola çıkılacak olursa, serotonin 5-hidroksitriptamin (5-HT) hormonunun salınımının saldırgan davranışların daha az sergilenmesine neden olurken, az salınması veya tamamen salınımının durması durumunda ise şiddet ve saldırgan davranışlarda artış olacağı öngörülmektedir. Ön beyindeki serotonerjik aksonlardaki yıkımın da saldırganlık

davranışlarını engelleyen etkinin ortadan kalkmasına neden olarak muhtemelen saldırganlık davranışlarının artmasını kolaylaştırmaktadır (Carlson, 2016, s. 282). Mutluluk hormonu olarak bilinen serotonin, insanın pozitif-negatif yöneliminde etki sahibi bir nörotransmitterdir. Merkezi sinir sistemi ile periferik sistem arasında bilgi transferi sağlamakla görevli bu hormonun seviyesi, insanın ruh halini belirlemekle birlikte, uyku uyanıklık döngüsü, sindirim sisteminin işleyişi, doku tamiri, yara iyileşmesi ve cinsel istek benzeri önemli biyolojik aktivitelerde etki sahibidir. Bu hormonun eksikliğinin saldırganlık tavrını arttırdığı psikiyatri bilimince kesin kabul edilmektedir.

Saldırganlıkla ilgili hayvanlar ve insanlar üzerinde yapılan çalışmalar testosteron seviyesindeki artış ile saldırgan davranışlar sergileme ve rekabet etme motivasyonu arasında bir korelasyonun varlığını ortaya koymuştur (Franzoi, 2006, 497; Carlson ve Birkett, 2023, s. 336; Torun Yazıhan, 2021, s. 391). Testosteron seviyesindeki yükselmeler ortama ve bireyin özelliklerine göre türün bireylerinde saldırgan davranışlar arttığı gibi dişiye elde etme noktasında mücadele etmeye (bu kazanımı sağlayabilecek prososyal davranışlar) istekliliğin de arttığı söylenebilir. Bu durumda kişinin testosteron salınımı sonucu ortaya çıkabilecek tepkilerinin bireyin *fenomenal deneyimine* bağlı bir şekilde değişiklik gösterebileceğine işaret etmektedir.

Genetik miras ve hormonlar gibi faktörlerin dışında, beyinde duygularla ilintili olan nöral yapılardan da bahsedilebilir. Algı, bellek ve motor hareketlerde olduğu gibi duygularla ilgili olan süreçlerde beyindeki nöral devreler tarafından yönetilir (Torun Yazıhan, 2021, s. 373). Duyguların oluşum sürecinde ve davranışsal eylemlere dönüşümü sürecinde duygusal assosiasyon korteksi, singulat girus, amigdala ve hipotalamus gibi beyine ait alt sistemlerin birlikte koordineli çalışmaları ile ortaya çıkmaktadırlar. Limbik dizge duyguların yaşanması ve dışavurumunun düzenlenmesinden sorumludur

(Öztürk ve Uluşahin, 2016, s. 26). Limbik dizgede duygusal yaşantılarla en çok ilişkili bölgenin de amigdala olduğu belirtilmektedir. Yapılan araştırmalar beynin hipotalamus ve amigdala bölgesinin saldırgan davranışları kontrol ettiğini ortaya koymuşlardır (Carlson, 2016, s. 282). Amigdala pek çok beyin bölgesiyle (duygusal korteks, prefrontal korteks, hipotalamus, beyin sapı, septum, talamus, hipokampus vb.) karşılıklı bağlantı içinde olması, korku koşullanması ve tehlike dedektörü gibi çalışması bağlamında; hipotalamus endokrin yanıtları module etmesi bağlamında önem arz eden subkortikal bölgelerdir (Torun Yazıhan, 2021, s. 375). Özellikle de limbik dizge ve amigdala aktiviteleri esnasında beynin alt bölgelerinde gerçekleşen etkileşimler, insanın “ilkel/beşeri” etkinlikleri olan savunma, hayatta kalma ve agresyon davranışları sonucunda ortaya çıkan aktivitelerdir. Beyinde saldırganlıkla ilintili olarak ön plana çıkan yapılar; amigdala, hipotalamus, hipokampus, orbitofrontal korteks ve periakvaduktal gri madde şeklinde sıralanabilir (Torun Yazıhan, 2021, s. 391). Hipotalamus ve amigdala, periakvaduktal gri madde ile uyarıcı ve engelleyici bağlantılar yoluyla savunma öfkesini ve yırtıcı davranışları etkilemektedir (Carlson ve Birkett, 2023, s. 331). Buna ek olarak da limbik sistemin aşırı aktif olması ve yukarıdan aşağı baskılamanın yetersiz olması gibi sebeplerin de saldırgan davranışların ortaya çıkmasında etkili oldukları düşünülmektedir (Torun Yazıhan, 2021, s. 392).

Şiddetin nöro-psikolojisi açısından önemli bir başka “psikolojik kategori” de kişiliktir. Kişilik açısından bakıldığında kültürün (yetiştirilme tarzı) etkisi göze çarpmaktadır. Çünkü kişilik oluşumunda kültürün çok büyük bir etkisi söz konusudur. Yukarıda sıralanan beyinsel aktiviteler gerilimin canlı tutulduğu kültürel ortamlarda daha da artarak katlanmaktadır. Düşünce sisteminin canlı tuttuğu agresyon tutumu, bir noktadan sonra kişiliğe işleyebilmektedir. Kültür-kişilik ilişkisi bağlamında devreye giren sosyal antropoloji, birey üzerinde toplumun ve kültürün şartlandırıcı etkisini ele almaktadır. Buna göre,

öğrenme ve eyleme geçme tarzı, birey üstü ve bilinçdışı bir epistemolojik süreçtir. Sosyal Öğrenme kuramı biçiminde formüle edilen bu yaklaşıma göre, birey yaptığı veya yapmayı reddettiği bütün eylemlere; sonuçları bağlamında elde ettiği ödül veya cezaya göre karar vermektedir. Beyinde yaşanan gelişmeler neticesinde devreye giren nöral taşınım hormonu olan dopamin, beynin ödül mekanizması rol oynamakta, hafıza, motivasyon, dikkat ve haleti-ruhiyeyi kontrol ederek, bireyde haz (mutluluk) üretmektedir. Bireyin davranışları neticesinde elde ettiği ödüller, bireyde haz verici birer unsura dönüşürken, şiddeti de bu minvalde ele almak gerekmektedir. Şiddetle gelen üstünlük duygusunun beyinde aktive ettiği dopaminin haz üretmesi, bireyi haz getiren eyleme daha çok meyil vermesine sebep olmaktadır. Bir noktadan sonra kısır döngüye giren eylem-dopamin-haz üçgeni, döngüsel olarak devam etmekte ve şiddeti hazza giden bir araç haline getirmektedir. Sosyal Öğrenme açısından bakılacak olursa, bireyin araçsallaştırarak kullandığı şiddetin, bir noktada bireyi ele geçirmesi söz konusu olmaktadır. Eylemlerin teleolojik sonucu gereği, edimsel koşullanmayla, agresyonun ne zaman, kime ve nasıl gerçekleşeceği bir sosyal öğrenme olgusudur (Franzoi, 2006, s.506). Stephen L. Franzoi’ye tarihsel perspektifle ve aidiyet açısından bakarsak, şiddetin arkaik kökenleri bir sosyal öğrenme sistematığı üzerinden bizim bilincimizde kodlanmıştır. Nöral düzlemdeki aktiviteler de bu kodlanmanın amir tutumuna göre cereyan etmektedirler. Dolayısıyla tüm insani eylemler gibi şiddet de nörolojik faktörler üzerinden uzun dönemde genetik yapıyı da belirlemektedir. Bu aşamada Franzoi “inancı” (doğru/yanlış; pozitif/negatif) önemsemektedir. “İnanıldığı gibi yaşayan” insan, kendini şartlandığı öğrenme sistatığı sonucu kendini psikolojik olarak yeniden, mezkûr inanma biçimi bağlamında inşa etmektedir. Buna göre birey, mitik düşüncenin etkisi altında belirli koşullara bağlı gelişmektedir. Mitik düşüncenin belirlediği psikoloji, eski tek tanrılı kaynaklar üzerinden şiddeti, sonsuz mutluluğa giden kestirme yol olarak telakki

etmektedir. Bu düşünce, kötülüklerle dolu dünyanın huzur dolu öteki dünyaya teşmil etmek adına, “tanrının elini çabuk tutmasını sağlamak” (Hallsell, 2003 s. 16) gerektiğini düşünen apokaliptik dinsel perspektiften doğmuştur. Barış sürecini mutluluğa giden yolda “gecikme” olduğunu düşünen köktenci bir grup insan ki, bunlar dünya nüfusunun azımsanmayacak kadar bir oranına denk gelen fundamentalistlerdir.

İbn Haldun’un “hadarilik” olarak tanımladığı topluluk bilinci, kişilik oluşum aşamasındaki sosyalizasyon sürecinde toplumsal bütünü bireyde hayat bulmasıdır. Gerek atalar kültürünün gerek se dinsel yapının temelde olduğu oluşum, psikolojik yapıda belirlenim sahibidir. Dinsel determinizmin kurduğu psikolojik yapı, insanları harekete geçiren çok güçlü bir etkidir. “Eğer istiyorsan sulh-u salah, hazır ol cenge” mottosuyla bizim kültürümüze de yerleştirilmiş olan bu bakış, şiddeti bir gereklilik olarak dayatmaktadır. Maslahat gereği (amaca uygun) başvuru şiddet, görevi yerine getirmiş olma duygusuyla dopamin üretmektedir.

Sonuç

İnsan üzerine odaklanan hiçbir düşünce, şiddeti göz önünde bulundurmaktan kaçınmaz. En yaygın türlerinden biri olarak savaş üzerine büyük bir literatür olmasına rağmen şiddetin kendisi, araçları kadar derinlikli analiz edilmemiştir. Çünkü, doğal akış içerisinde “hayatın realitesi” olarak algılanmaktadır. Bu durum şiddetin tercihle karıştırılmasını beraberinde getirmektedir. Bu yaklaşımla savaş üzerinden şiddeti ele alan her yaklaşım, şiddet üzerinden bir keyfiliği/tercihi ele almaktadır. Oysa yaşamın gerçekleri açısından şiddetin kendi bağlam ve dinamikleri göz ardı edilemez. Şiddet, hayatın bu kadar içinde ve her an her yerde iken, onun bir dil, tarz veya bir yöntem olarak kabul edilmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Kimine göre siyasi bir eylem tarzı, kimine göre bir iktisadi metod, kimine göre egemenliğin görünen -görülmesi gereken-yüzü, kimine göre işe varoluşsal bir dışavurum biçimi olan

bu fenomen, özü itibariyle insan bilincinden doğmuştur ve dolayısıyla insan psikolojisine içkin biçimler üzerinden cereyan etmektedir. Bu nedenden dolayı şiddetin nedensellik bağı, insanın metafiziği bağlamında aranmalıdır.

Ontolojik bir varlık olarak insan, yarına kalma ve soyunu devam ettirme doğal güdüsüyle donatılmış olduğu için, türün devamı açısından şiddet hem doğal bir üstünlük kurma hem de bir “rakipler” arası eliminasyon aracıdır. Bu minvalde düşünce ve aksiyonun senkronize yönelimi gerekmektedir. Zira insan salt güdülerle değil, bilinçli edimlerle nesneye yönelen akıllı bir varlıktır. Bu yüzden şiddetin doğduğu kanal olarak insan psikolojisi önem arz etmektedir. Ancak insan psikolojisi salt bireysel olmanın ötesinde toplum, kültür, tarih, ve evrensel değerler sisteminden etkilenmektedir. Bütün bunlara ek olarak, insan bir başkası için oluşturduğu potansiyel tehlike yüzünden paradoksal olarak saldırganlığa yönelmek durumunda kalmıştır. Hannah Arendt’ın *Şiddet Üzerine* adlı eserinde, üzerinde durduğu bu nokta, şiddetin yayılması açısından çok önemlidir. Arendt’a göre, şiddet araçları üzerine yoğunlaşan ve onu araçsallaştıranlar, işi o denli ileri boyuta taşımışlardır ki; mükemmelleştirmek için çok uğraşıp sahip oldukları araçlar yüzünden yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Sorunun temelinde şiddetin yerine ikame edilecek, alternatif bir siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal etkileşim yordamının bulunamayışı yatmaktadır. (2009, s. 11). Bu sebepten ötürü şiddetin psikolojik boyutunda korku vardır. Ancak bize göre, burada önemle üzerinde durulması gereken şey, Arendt veya başka diğer batılı terminolojiyi kullanıp söz söyleyenlerin insan doğasına yaklaşımlarıdır. Batı menşeli perspektife göre insan, kötücül bir varlıktır ve öteki için mutlak manada kötülük kaynağı (insan insanın kurdudur) sayılmaktadır.

Bu noktadan hareketle denebilir ki, şiddetin temel etmenlerinden biri olarak ele aldığımız sosyal öğrenme, şiddetin kaynağı hakkında işaretler vermektedir. Esas olarak şiddeti insan psikolojisine nakşeden kültürel ve dinsel

etkenler, insanın içinde taşıdığı içgüdülerin olumsuz manada gelişme ortamı bulmasına veya en azından bir kültürel form içerisinde akmasına olanak tanımaktadır. Yukarıda Franzoi'den de değindiğimiz gibi inançların (arkaik kültürel etmen) meşruiyet zeminine taşıdığı şiddet, insan doğasının negatif yorumuna işaret etmektedir. Örneğin dışarıdan bakan bir gözün değerlendirdiği Hitler ile, onu yetiştiren sistemin bakış açıları üzerinden değerlendirecek olursak şiddet, iki zıt bir görünüm arz edecektir. Onu yetiştiren bakış açısından Hitlerin “üstün Cermen ırkı” için geriye kalan dünyayı ateşe vermesi, maslahat gereği, büyük bir cesaret örneği sayılabilir. Ancak geriye kalanlar ya da dışarıdan bakan bir göz için ilkellik veya vahşet olarak yansımaktadır. Dolayısıyla şiddetin algılanma biçimi, şiddetin bir gereklilik olup olmadığı önkabulünden hareketle yapılmalıdır. İnsanın doğuştan getirdiği ilkel içgüdülerin kültürel trende yaslanıp gitmesi, bir noktadan sonra irade dayatmanın doğal aracına dönüşebilir.

Tanrıdan başlayarak gelen hiyerarşik düzen içerisinde, amaca götüren bir araç olarak kutsandığı bir ortamda şiddet, kendini doğru ve haklı sayan egemenin kudret elinin yarattığı hissi temsil etmektedir. Pozitif normların mümkün olduğu kadar gözden saklandığı ikili sistemler, mutlak manada olumlanan biz ya da benin karşısına muzır bir öteki yerleştirmek suretiyle haklılık konumunu ele geçirmektedir. Burada yine insan doğasının delikli hali ön plana çıkmaktadır. Öyle ki şiddet yalnızca katı ve baskıcı sistemlerin dominasyonu sonucu varlık bulmaz. Buna ortam hazırlayan şeylerden bir de dünyayı ve sistemleri kontrol etme arzusudur. Çünkü insan, asıl kodlamanın şiddet olmadığı ancak, şiddetin zaruret gibi gösterildiği sınırsızlaşmadan kaçınmaktadır. Dolayısıyla şiddet yaratan insanlar şiddetin kendisi hakkındaki farkındalıkları zayıf olan insanlardır. Özetle, şiddetin psikolojisinde olağanüstü bir hal söz konusudur. Olumlu normların devreden çıkarıldığı ortamda, olumsuzun zamana ve mekâna içkin yansımaları ortaya çıkmaktadır.

Olağanüstü hâl, genel manada insan psikolojisine ve aynı zamanda düzene dışarıdan gelen etkilere karşı ortaya çıkan bağışıklık kalkışmasıdır. Gerek bireysel gerek toplumsal manada sistem içerisinde bir gerilim yaratmaktadır. Oluşan gerilimin ağırlık noktasının dışa doğru yansıtıldığı şiddet olgusunda bir deşarj söz konusudur. Burada asıl vurgulanmak istenen bireyin gerilim anında yaşadığı rasyonel gerilemedir. Zira birey, işgal (tehlike duygusu) esnasında yaşanan gerilim altında sağlıklı düşünme yetisini kaybeder. Vicdan ve sağduyuya dayalı muhakeme yeteneğini yitirdikten sonra geriye “öl ya da savaş” tek yolu kalmaktadır. Gerek içe dönük olsun gerek dışa, kültür ve egemenlerin yarattığı sistemin dayattığı bu tek yol, şiddettir.

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (2009). *Şiddet Üzerine*, (Çev.: Bülent Peker), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkowitz, L. (1969). *The frustration-aggression hypothesis revisited*. In L. Berkowitz (Ed.), *Roots of aggression* (1-28). New York: Atherton.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*, (Çev.: İnan Deniz & Erguvan Sarioğlu), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Byung, C.H. (2021). *Şiddetin Topolojisi*, (Çev.: Dilek Zaptçioğlu), İstanbul: Metis Yayınları.
- Carlson, N. R. (2016). *Fizyolojik Psikoloji-Davranışın Nörolojik Temelleri*, (Çev.: Muzaffer Şahin), 8. baskıdan çeviri, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Carlson, N. R. & Birkett, M. A. (2023). *Davranış Fizyolojisi*, (Çev. Ed.: Prof. Dr. Fuat Tanhan, Dr. Halil İbrahim Özok), 13. baskıdan çeviri, Ankara: Palme Yayınevi.
- Çiçero (2016). *Tusculum Tartışmaları I: Ölümü Küçümseme* (Çev.: Çiğdem Menzilioğlu) Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Engels, F. (2000). *Bay Eugen Dühring'in Bilimi Altüst Edişİ "Anti-Dühring"*, (Çev.: İsmail H. Yarkın), 6. baskıdan çeviri, İstanbul: İnter Yayınları
- Evans, D. (2006). *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*, (ölüm başlığı) Routledge: London and New York.
- Franzoi, S. L. (2006). *Social Psychology*, New York: McGraw-Hill.
- Fromm, E. (2016). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, (Çev.: Şükrü Alpagut), İstanbul: Say Yayınları.
- Geçtan, E. (2012). *İnsan Olmak*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Girard, R. (2003). *Şiddet ve Kutsal* (Çev.: Necmiye Alpay), İstanbul: Kanat Kitap
- Güneri Yöyen, E. (2017). Şiddet Türleri ve Kişilik Özellikleri. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 1 (1) , 35-50 . DOI: 10.31461/ybpd.316724
- Hallsell, G. (2003). Tanrıyı Kıyamete Zorlamak, (Çev.: Mustafa Acar & Hüsnü Özmen) Ankara: Kim Yayınları
- Heidegger, M. (2008) *Varlık ve Zaman* (Çev.: Kaan H. Ökten), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Lavenda, R. H. & Schultz, E. A. (2019). *Kültürel Antropoloji: Temel Kavramları* (Çev.: Dilek İşler & Onur Hayırlı), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Montaigne (2006) *Denemeler* (Çev.: Hüsen Portakal), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Mustonen, A. (1997). Nature of screen violence and its relation to program popularity. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 23(4), 281-292.

- Öztürk, M. O. & Uluşahin, N. A. (2016). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları (14. Baskı)*, Ankara: Bayt Yayın Hizmetleri.
- Priest, S. (2004). *Theories of Mind*, New York, Houghton Mifflin Company.
- Ramnerö, J. & Törneke, N. (2017). *İnsan Davranışlarının ABC'si* (Çev.: Fatih Yavuz & Hasan T. Karatepe), İstanbul: Litera Yayıncılık
- Schopenhauer, A. (1966). *The World As Will And Representation*, Volume II (Tr. E. F.J.Payne), Dover Publications, New York.
- Stevenson, L. (2005). *Yedi İnsan Doğası Kuramı*, (Çev.: Necla Arat), İstanbul: Say Yayınları.
- Torun Yazıhan, N. (2021). *Fizyolojik Psikoloji*, (Ed.: Dr. Öğr. Üyesi Nakşidil Yazıhan Torun), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

ŞİDDETİN FELSEFESİ VE MEDYA

Olgun KÜÇÜK, Doç. Dr. Mevlüt Can KOÇAK

Özet

Her çağın sorunu olan şiddet farklı düşünürlerce kendi dönemine ve dimağına dayalı olarak değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Şiddetin içinde güç kullanımı, zora başvurma, saldırganlık, tehdit gibi unsurlar yer almaktadır. Şiddet daha çok bedensel anlamları çağrıştırmakla birlikte tinsel şiddetin varlığı da yadsınamaz. Bu çalışma kapsamında dünya yazınında söz sahibi olmuş filozofların şiddetin doğası ve nedenleriyle ilgili fikirleri ele alınmış, ayrıca şiddetin edebi metinler ve medya üzerinden aktarımı ve bunun sonuçları irdelenmiştir.

Medya, sansasyonel yapısı sebebiyle şiddete hem kurgusal hem de gerçek içeriklerde yer verebilmektedir. Bu durum şiddetin kanıksanmasının ve sıradanlaşmasının önünü açabilir. Şiddetin cinsellikle birlikte verilmesi ise içeriğe ilgi çekerken aynı zamanda özellikle küçük yaştaki izleyiciler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir. Medya yoluyla taklit davranışlar söz konusu olabileceğinden şiddetin medyada gösteriminin yeni şiddet vakalarını tetikleyebileceği gözden kaçırılmamalıdır. Diğer yandan, medyada şiddete meyilli kişilerin olumlanarak sunulması da izleyicinin iyi algısına zarar verebilir. Güçlü ve cazip şekilde sunulan şiddet uygulayıcı karakterler bu duruma karşı gelişecek eleştirel bakışın önünü tıkayabilir.

1. Giriş

Tarih ve siyaset alanlarıyla ilgili olan hemen herkes insan ilişkileri üzerinde şiddetin ne kadar belirleyici olduğunun farkındadır. Hal böyle iken sosyal bilimler alanında şiddet çok fazla ele alınıp işlenmemiştir. Neredeyse herkesin farkında olduğu bu konu biraz göz ardı edilmektedir. Şiddet hakkında eleştiri getirenler ve bu konuyu sorgulayanların sayısı sınırlıdır (Arendt, 1997, 14-15). Oysa şiddet dünyanın pek çok ülkesinde görülmekte olup ciddi halk sağlığı problemlerinden biridir. Son yıllarda dünyanın hemen her ülkesinde “şiddet” ve “vahşet” konusu ciddi anlamda kafa karışıklığına neden olmaktadır (Sen, 2006, 7). Fakat şiddet ve vahşet olaylarını belli bir dönem üzerinden değerlendirmek doğru değildir. Şiddet, belli bir dönem üzerinden değerlendirilemeyeceği gibi belli bir disiplin içine de hapsedilmemelidir.

Şiddeti, felsefe dışında diğer disiplinlerin de zaman zaman ele aldığı görülmektedir. Bunlar içinde İngilizce “case study” ismi verilenlerden başka hukuk, din, siyaset, etik, sosyoloji ve insan hakları konularında yapılan uygulama ağırlıklı veya bir bölümünde uygulamaya yer veren çalışmalar bulunmaktadır. Bu bahsedilenlerden çok daha seyrek olarak şiddetin ne olduğuyla alakalı yazılara rastlamak ta mümkündür (akt. Dursun, 2011, 2). Şiddetin tanımlarını vermeden önce sözcüğün kökeni hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Şiddet teriminin kökeni incelendiğinde Latince “violentia” sözcüğü ile bağlantılı olduğu görülecektir. Bu sözcük, sert davranış, şiddete başvurmak, güç kullanmak gibi anlamları barındırmaktadır. “Violare” fiili şiddete başvurmak, kıymet bilmemek, kuralları hiçe saymak anlamlarına gelir. Bu anlamlar ise “vis” ile ilintilidir. Vis’in anlamı erk, güç, yetke, kaba kuvvet olarak açıklanabileceği gibi bolluk, nitelik ve bir şeyin özü olarak da düşünülebilir. Daha detaylı ele alındığında vis sözcüğünün etken güç, olanaklılık, yaşam gücü ve değer anlamlarını da içine aldığı görülecektir. Sözcüğün Yunan dilindeki kullanımına bakıldığında vis yerine is sözcüğünün

tercih edildiği görülür. Homeros dilinde is bedensel kas gücüne karşılık gelir ve bia sözcüğüyle bağlantıdır. Bia; her türden güçle birlikte daha çok bedensel gücü, esenlik zamanında güç ve şiddet kullanımını, yaptırım ve şiddet uygulamayı ifade eder (Michaud, 1992, 5-6).

Oxford English Dictionary’de şiddetin tanımı şu şekilde yapılmıştır: “*Bedene zor uygulama*”, “*bedensel zedelenmeye neden olma*”, “*kişisel özgürlüğü zor yoluyla kısıtlama*”, “*bozma ya da uymama*”, “*rahatça gelişmesine ya da tamamlanmasına engellemek üzere bazı doğal süreçlere, alışkanlıklara, vb. yersiz kısıtlamalar getirme*”, “*anlamın çarpıtılması*” “*büyük güç, sertlik ya da haşinlik*”, “*kişisel duygularda sertlik*”, “*tutkulu davranışlara ya da dile başvurma*” (Hobart, 1996, 52, Akt. Ayan, 2006, 196).

Şiddetin tanımı Dünya Sağlık Örgütü tarafından da yapılmıştır. Tanıma göre, şiddet: “*Bireyin kendisine, başkasına, belirli bir topluluk veya gruba yönelik yaralama, ölüm, fiziksel zarar, bazı gelişim bozuklukları veya yoksunluk ile sonuçlanabilen, tehdit ya da fiziksel zor kullanma*” durumudur (akt. Hoşgörür ve Orhan, 2017, 860).

Garver, şiddet ile bir şeyin ihlal edildiğinden söz etmektedir. İhlal edilenin ise kişilikle ilgili olduğunu, şiddet yoluyla kişiliğe zarar verildiğini belirtir. Ona göre, şiddet bireysel veya kurumsal olabileceği gibi gizlice veya açık şekilde de olabilir. Bu durumda 4 türlü şiddetten söz edilebilir: Açık yapılan kişisel şiddet, açık yapılan kurumsal şiddet, gizli kişisel şiddet ve gizli kurumsal şiddet. Öldürme, tecavüz ve soygun açık kişisel şiddet örneği; savaş ve isyan açık kurumsal şiddet örneği; tehdit ve saygınlığa saldırı gizli kişisel şiddet örneği; getto, kölelik ve kolonileştirme ise gizli kurumsal şiddet örneği olarak gösterilebilir (akt. Dursun, 2011, 8).

Şiddet (violence) kavramı, değinildiği üzere araçsal olmasıyla ayrılmaktadır. Fenomenolojik olarak bakıldığında kuvvete yakın durmaktadır. Diğer bütün alet edevat gibi şiddet araçları da doğal kuvveti artırmak için tasarlanıp

kullanılmaktadır. İşin sonunda ise tasarlanan bu kuvvet doğal kuvvetin yerine geçmektedir (Arendt, 1997, 51).

Hegel, şiddeti olumsuzlama üzerinden incelemektedir. O, “Hukuk Felsefesi” adlı çalışmasında şiddeti zorlama/baskı ve suç başlığı altında ele alır. Fakat Hegel, bu incelemede şiddet sözcüğü ile baskı/zorlama sözcüklerini benzer anlamda kullanmaz, yalnızca şiddeti anlamak için bu sözcüklere başvurur (Dursun, 2011, 11).

Şiddet ve saldırganlık kavramları arasındaki benzerlik göze çarpmaktadır. O kadar ki bazı araştırmacılar aynı anlamda kullanabilmişlerdir. Gündelik yaşam içinde de saldırganlık ile şiddet birbiri yerine tercih edilebilmektedir. Yine de bu iki kavram aynı anlama gelmez. Saldırganlık ile daha genel bir durum ifade edilirken şiddet daha özel bir durum için kullanılır. Bir anlamda şiddet saldırganlık içinde yer almaktadır (Kartal, 2021, 14).

Şiddetin içinde işkence, cinayet, darbe (vuruş), baskı, savaş, etkili eylem ve terörizm vardır. Bu olguları bir bütün olarak değerlendirmek kolay değildir. Fakat şiddet yine de farklı şekilde tanımlanabilir. Örneğin, çağdaş Fransızca sözlüklerde şiddet, uygulama eylemi olarak tanımlanır. Şiddet, “duyguların kabaca ifade edilmesine doğal eğilim” dir. Başka bir tanım ise “bir kişiye, güç ve baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak” olarak yapılmıştır (Michaud, 1992, 5).

Şiddetin içinde fiziksel ve ruhsal anlamda zarar verme yanında tehdit oluşturma da görülebilir. Yine, başkasının malına zarar verme de şiddet içine dahil edilebilir (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010, 26). Şiddetin içinde kanuna uymamak vardır. Şiddet uygulayarak sükûnet ve huzur bozulabilir, birilerinin hakkı çiğnenebilir, birilerinin canı acıtılabilir (Erten ve Ardalı, 1996, 143). Şiddet bu kadar kötü tanımlanmakla birlikte şiddet eylemlerinin toplum içinde her zaman var olacağını düşünen isimler de bulunmaktadır.

Şiddetin her zaman varlığını sürdüreceğine inananlar arasında olan Eagleton (2011, 122-123), dünyanın mükemmel bir yer olmadığını dillendirir. Dünyadaki yaşantının mükemmel olmamasını ise insanların birtakım özgürlükleri olmasına bağlar. Ona göre, insanlar birbirlerini sömürme ve ezme özgürlüğüne sahiptir. İşte bu yüzden şiddet her zaman varlığını sürdürecektir.

İnsanlar birbirilerini sömürüp ezerken fiziksel şiddete fazlasıyla başvurur. Fiziksel şiddet en çok gözlenen şiddettir. Bu şiddetin içinde güç kullanımı vardır, kişi gücünü kullanarak ötekini hırpalayabilir, dövebilir, hatta bu eylemlerin sonucunda karşısındaki kişi veya kişiler ölebilir. Kişi bu eylem/eylemleri gerçekleştirirken karşısındaki kişiye bir tokat atabileceği gibi çeşitli aletler kullanarak da şiddet gerçekleştirebilir (Polat, 2016, 25). Bu eylemlerini gerçekleştirmek için kendine göre çeşitli gerekçeler üretebilir. Bu gerekçeler bahane edilerek şiddet eylemi meşrulaştırılabilir.

Şiddet zaman zaman düzeni sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Örneğin, Orta Çağda fiziksel şiddet özellikle toplumsal yaşamı, düzeni korumak ve gösteri aracı olmuştur. Bir kişi suça karışmış ise o kişinin cezası seyircilerin gözünün önünde yerine getirilirmiş, böylece seyircilerin katharsis yaşamaları amaçlanmıştır (Derin, 2017, 318-319).

Şiddet eylemleri her zaman fiziksel olacak diye bir kural yoktur. Günlük hayatta fiziksel olmayan pek çok şiddet eylemi ile de karşılaşılabilir. Örneğin, bir kişinin başka birine hakaretler etmesi veya onunla ilgili zararlı dedikodular yayması da bir şiddet eylemi olarak görülebilir (Huesmann, 2007, 7). Bir nevi insanların bedenleri yerine ruhlarına şiddet eylemlerinde bulunularak da onlara zarar verilebilir. İnsanlara sürekli olarak fiziksel şiddet uygulayarak onları kontrol altında tutmak kolay olmayabilir. Bu nedenle şiddet fiziksel alandan fiziksel olmayan alana doğru kaymaktadır (Keskin, 1996, 122). Şiddetin fiziksel alandan diğer alana kaymasında özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halka açık olarak yapılan infazlara

ve işkencelere karşı tepkilerin ciddi biçimde artmasının etkisi olmuştur.

Modernite içerisinde fiziksel şiddet yerini başka şiddet modellerine bırakmıştır: Bio-iktidar. Foucault, “modernitenin eşiği” olarak tanımladığı bio iktidar döneminde geleneksel kaba kuvvete dayalı şiddetin terk edilerek yerine hedef şahsı itaatkâr ve ıslah edici yöntemlere başvurulduğundan söz etmektedir. İktidar bu tür yöntemleri kullanarak bireyin yaşamını idare etmeyi amaçlamaktadır. Zira iktidar için kontrol hayatı öneme sahiptir. İktidar, kendi amaçları doğrultusunda yaşamın sahip olduğu güçleri en iyi şekilde denetleyerek kullanma ihtiyacı duyar. Bireyin yaşam alanının huzura kavuşturulmasından çok iktidarın yaşamını emniyete almak öncelenmektedir. Böylece iktidar tarafından dizayn edilen yaşama yapılacak bir müdahale doğrudan otoriteyi ve onun şiddetini karşısına alır (akt. Keskin, 1996, 122).

2. Şiddetin Felsefesi

Felsefe eski Yunan’dan bu yana şiddet kavramı üzerinde fazlasıyla durmuştur. Aristoteles (1995, 125)’ e göre, şiddet eylemi hemen her yaştaki insanda görülebilir fakat genç insanlar arasında şiddet daha baskın olabilmektedir. Genç bireylerin güçlü tutkuları daha fazladır. Onlar, güçlü tutkularını doyurabilmek için sürekli arayış içindedir. Bu arayışlar gençlerin arzularında birtakım değişikliklerin yaşanmasına neden olabilmektedir. Aristo, yine gençleri sert huylu ve içlerindeki öfkeyi dizginleyemeyen kişiler olarak görmektedir. Ona göre, gençlerin kötü huyları iyi huylarından daha baskındır, başkası üzerinde üstünlük kurma arayışı onların kötülüklerinin daha da hiddetlenmesine neden olmakta (Aristoteles, 1995, 125), giderek gençleri mantıktan uzaklaştırmaktadır.

Sokrates ise şiddeti ve kötülüğü cahillik üzerinden açıklar. Ona göre, bir insanın başka bir insana şiddet uygulaması veya kötülük yapması cahilliğinden kaynaklanmaktadır. Sokrates’e göre, insan öğrendikçe bilgiliğe ve erdeme ulaşacaktır. Diğer

tarafından, bilgisizlik insanı körleştirecektir (Platon, 2016, 74). Sokrates'in bu düşüncesi bir anlamda şiddet ve kötülükten uzak durmak için caba harcanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kötülük ve şiddetin ortaya çıkarılması kolaydır. Bunlardan uzak durmak için insanın çaba harcaması gerekmektedir. Hesiodos, kötülük etmenin kolay olduğunu söyleyerek şu ifadeleri kullanmaktadır: *'Kötülüğü aramaya giden insanların yolu, Rahat ve düz, neredeyse hepimizin içinde var o; Erdemi arayanın yoluna ise alın teri koymuştur tanrılar ve upuzun, zahmetli, dik bir yoldur bu. Yağ kokusu, et kokusu yayıldıkça etrafa Öfkesi alınır Tanrı'nın; merhameti hatırlar bir anda.'* (Platon, 2005).

Kötülükten ve şiddetten uzak durmak için çabalamayan insan canavarlaşabilir. Aristoteles, kötülük için "kendine egemen olmama ve canavarlık" der. Ona göre, erdemli insanlar kendilerine egemen olabilen insanlardır ve bu insanlar akıl yürütmede tutarlıdır. Ayrıca onlar canavarca hislerin karşısında kahramanca erdemlerle üstünlük sağlamaktadır (Aristoteles, 1997, 130). Canavarca hislerle hareket edenler ise kendi düzenini kurmayı amaçlar. Çünkü şiddetin içerisinde düzeni yeniden kurma vardır. Bu düşünce bağlamında gerçek dünyayı değiştirmek amaçlanır. Hayatı kendine göre restore etmek arayışı başkalarına zarar vermeye kadar gitmektedir (Riches, 1989, 45-46).

Başkalarına zarar verme eyleminin derecesi de önemlidir. İnsanoğlunun içinde şiddete eğilim ve kötülük yapma isteği küçük kötülüklerle sınırlandırılırsa bir nevi avantaj olabilmektedir. Çünkü, *"küçük kötülüklerden alınan zevk başka büyük kötülükler yapmaktan alıkoymaktadır."* Nietzsche, insanların yükseğe çıkma arzularının onların daha fazla köklerinin toprağın altına inmesine daha fazla şiddet eylemine, karanlıklara, kötülüklerle uzanmasına neden olduğunu belirtmektedir. İnsanların yükseğe çıkma arzuları başta kendileri olmak üzere hiç kimseye güven duymamasına yol açmaktadır (Nietzsche, 2016, 84, 35). Hemen hemen her

insanda yükseğe çıkma hırısı vardır. Bu durum da şiddetin ve kötülüğün toplumlarda daha fazla görünmesine yol açar.

Bazı bilgi kişiler insanoğlunun yapısı gereği kötü olduğunu söylemektedir (Nietzsche, 2016, 292). Bu bilgelerin anlayışına göre, insanların birbirlerine kötülük yapması veya şiddet uygulanması gayet doğaldır. Şiddeti günlük yaşamdan uzaklaştırmak bu nedenle düşünüldüğü kadar kolay değildir. Şiddetin insanın tabiatında hep var olduğunu sadece filozoflar söylememiştir; Freud'da aynı şekilde insanın doğasında şiddetin olduğuna fazlasıyla vurgu yapanlardır.

Şiddet, soyaçekim olarak da yorumlanabilmektedir. Soyaçekim deyince insanoğlunda görülen şiddetin onun hayvansal doğasından kaynaklı olduğu düşüncesi ön plana çıkmaktadır. İlkel insanların sürekli olarak çevre ile savaş içinde olduğu vurgulanmaktadır. Uzun yıllar devam eden ve uygarlığın içine gizlenmiş ince öyküler zaman zaman dışarı fırlayabilmektedir (Russell, 1999, 23). Bu öykülerin dışa fırlamasında insanlar arasında yaşanan rekabetin de büyük etkisi vardır. Freud, insanının doğasında rekabet olduğunu söyler. Hatta o bunu aileye kadar indirger. Oedipus kompleksi kuramında, baba ve oğulları arasında yaşanan rekabet ve düşmanlık annenin sevgisini kazanmak içindir. Freud, insanların cinsellikte öncelik kazanma arzularının şiddetli bir düşmanlığına neden olduğunu belirtir (Fromm, 1990, 90-91). Freud, şiddeti adeta insanın doğasının bir gereği şeklinde sunar fakat bu durum toplumsal yaşamda şiddet eylemini gerçekleştiren insanların aklanmasına neden olabilmektedir. Freud'a göre, insanda kötülüğe neden olan bir saldırganlık dürtüsü hep vardır ve bu dürtünün yok edilmesi kolay olmayabilir. Çünkü insanoğlu ilk zamanlarından itibaren bu dürtüleri taşır ve bunları tümüyle hemen yok edemez (Koçak ve Küçük, 2022, 130).

Freud, şiddeti insanın doğası üzerinden açıklarken buna "ölüm içgüdü" demiştir. Ölüm içgüdü nedeniyle saldırganlık ve şiddetin insanın hayatında var olduğunu

belirtir. Diğer bir deyişle, insanoğlu bu iki güdüyle dünyaya gelmektedir. Fakat Freud'un böyle bu görüşe sahip olmasında yaşadığı zaman ve coğrafi koşullar da etkili olmuş olabilir. Avrupa'da 1. Dünya Savaşı yaşanmış bu nedenle milyonlarca insan ölmüştür (Erten ve Ardalı, 1996, 160). Yani şiddete bakış dönemselsel olarak değişebilir. Bir zaman şiddet yaygınlık gösterirken başka bir zaman azalabilir. Fakat Schopenhauer'a göre, "şiddet azalırsa savaşlar son bulacaktır" düşüncesine kapılmak ta doğru değildir (Schopenhauer, 2011, 16). Kapitalist yaşamda şiddetin tamamen ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını düşünen pek çok isim vardır. Bunlardan birisi de Marx'tır. Ona 'a göre (1998, 329), "Toplum şiddetten, mülkiyet gasptan doğmuştur. Efendiler ve köleler ortaya çıkar çıkmaz, toplum oluşmuştur." Marx, toplumun bir avuç meta sahibinin rahatlığı üzerine kurulmuş olduğunu düşünmektedir (Koçak ve Küçük, 2023, 67).

Marx'a göre, ortak yaşama geçilmesi halinde insanların birbirlerine şiddet uygulamasına gerek kalmayacaktır. Ortak yaşam sayesinde düşman üretme ve ötekileştirme olmayacağı için insanlar ötekine karşı şiddet eyleminde bulunma gereksinimi duymayacaktır. Bireylerin saldırgan olmasının nedenlerinden birisi de onların kişisel ihtiyaçlarının kapitalist yapı içinde karşılanamamasıdır. Marx, saldırganlık ile özel mülkiyet arasında bağlantı kurma arayışına girmiştir. Şiddeti ekonomik faktörler üzerinden açıklayan başka bir isim ise Kramer'dir. Ona göre, ekonominin şiddet üzerinde doğrudan etkisi vardır. Yine, gençler arasında şiddetin temelinde yoksulluk, sosyal dışlanma ve eşitsizlik vardır (akt. Yılmaz, 2020, 888). Diğer taraftan Svendsen, şiddetin toplumsal yaşamda hep var olacağına vurgu yapar. Ona göre, şiddet her zaman olacaktır ve toplum üzerinde korku yaratacaktır. Bu korkuyu kontrol etmek ise önemlidir çünkü bir toplumda korkuyu kimler kontrol ediyorsa toplumu da onlar kontrol edecektir. Özellikle insanların harici tehlikelerden ziyade birbirlerinden korku duymaları korkuyu ellerinde bulunduran kişileri daha avantajlı duruma getirmektedir (Svendsen, 2006).

Bireylerin kendi aralarındaki ilişkinin temeli şiddet ve korkuya dayanır. İnsanlar dışarıdan kendilerine gelecek tehlikelerden korkmaktan ziyade birbirlerinden gelecek tehditlerden korkarlar. Diğer taraftan bir toplum kontrol edilmek isteniyorsa o toplumda korkularının kontrol edilmesi gerekir. Hobbes'e göre, yeryüzünde kendilerine yer edinmiş toplulukların çıkış noktası karşılıklı iyi niyet değil öteki olarak görülenlerden korkmuş olmalarıdır (Svendsen, 2006). Diğer bir deyişle Hobbes, şiddetin kaçınılmazlığını korkunun engellediğini belirtir. Korku olmaması durumunda insanoğlu gerçekleştirdiği her şiddet eylemine bir gerekçe bulabilir. Arlow, profesyonel katillerin bile para karşılığında birisini öldürecekleri zaman cinayet öncesinde birbirlerine öldürülecek kişinin ölümü hak ettiğini, onun öldürülmesinin insanlık için önemli bir görev olduğunu inancını aşıladıklarını belirtir. Yani insanlar daha önce planlanmış bir şiddet eylemini bile haklı gösterme çabası içine girebilir (Moses, 1996, 24). Böyle bir çabanın içine girilmesinin nedenlerinden birisi de şiddet veya kötülük eyleminden haz alınmasıdır.

Nietzsche (2015, 75), kötülüğün hazı konusunda şunları söyler: "Sözüm ona kötülük nedeniyle verilen zararda yaratılan acının derecesini her halükârda biz bilmeyiz; ama eylemde bir haz bulunduğu sürece (kendi güçlülüğünün, kendi güçlü heyecanının duygusu) eylem bireyin esenlik duygusunu korumak için gerçekleşir ve böylelikle, meşru müdafaa ve zorunlu yalanla aynı görüş açısına girer. Haz yoksa yaşam da yoktur; haz mücadelesi, yaşam mücadelesidir." (Nietzsche, 2015, 75).

Terry Eagleton (2011, 107-108), kötülüğün içinde bir haz olduğunu ifade eder. Ona göre, birine kötülük yapmak veya bir şiddet eyleminde bulunmak çok göz kamaştırıcıdır. Bu eylemlerin iyilikten daha çekici durduğunu savunur. Eagleton, kötülüğün erdemli tüccarlar, ağırbaşlılık, alçakgönüllülük, nefse hakimiyet olarak tanımlanan pek çok şeyden daha cazibeli olduğundan söz eder. O, şiddete ve kötülüğe başvuran

kişilerin de çok cazibeli durduğunu söyler ve bunu şu sözlerle aktarır: “*Varoş erdemi, şeytani kötülüğün yanında sakil kalıyor. Hepimiz John Milton’un Kayıp Cennet’inde kabız bir memur gibi konuşan Tanrı’yla sohbet etmektense Dickens’in Fagin’iyle ya da Emily Bronte’nin Heathcliff’iyle kadeh tokuşturmayı tercih ederiz. Serserileri herkes sever.*”

Kötülüğün ve şiddetin olduğu ve bunlardan haz alındığı bir ortamda hukuk bir gereksinim olarak ortaya çıkar. Bu eylemleri engellemek için kanunlara ihtiyaç duyulur. İnsanın sömürme ve ezme özgürlüğü kanunlar vasıtasıyla kısıtlanabilir. Hukuk ve politikanın şiddetle olan bağına değinen düşünürlerden olan Benjamin’e göre, şiddet hukukun ayrılmaz parçası ve bir bakıma teminatıdır. Bu teminat hem hukuk hem de iktidar tesisinde ortaya çıkmaktadır (Ünğan, 2023, 50-51).

Benjamin, şiddet uygulama yetkisini sadece devlete vermektedir. Yine de işçi sınıfının devrimci şiddetini meşru görmektedir. Hukuk ve şiddet ilişkisi içinde görünür bir halde olduğu için Benjamin genel grev hakkını savunmaktadır. İşçi sınıfının genel greve gitmesi devlet için tahammülü zor bir sorundur. Genel grevin devam etmesi devrimci bir şiddet doğururken bir yandan da devletin şiddeti ortaya çıkabilir. Grev hakkı kötüye kullanılırsa devletin şiddeti mazur görülebilir. Genel grevle hukuk uygulanırken ortaya bir şiddet çıkmakta ve düzenin korunması için devlet karşı bir şiddete başvurabilmektedir. Benjamin, hukukun yine hukuk içindeki bir hak yoluyla tehdit edilebileceğini düşünür. Bir bakıma şiddet hukuka için bir kavramdır (Kaplan, 2022, 67).

Hukuk aynı zamanda çeşitli hazların amacına ulaşmasını da engellemektedir. Kişi hazları dolayısıyla bir eylemin başka birine acı verdiğini algılayamayabilir. Hatta o eylemin kötü olduğu dahi ona göre şüphelidir. Nietzsche, bu durumu şöyle yorumlar (2015, 75): “*Bir eylemin ne kadar acı verdiğini bilinmiyorsa, bu eylem bir kötülük eylemi değildir; bu yüzden çocuk, hayvanlara karşı kötücül, kötü değildir: hayvanı kendi oyuncuğuymuş gibi incelemekte ve ona zarar vermektedir.*

Peki bir eylemin bir başkasına ne denli acı verdiği tamamen bilir mi? Sinir sistemimizin yettiği ölçüde, kendimizi acıdan sakınırız: daha uzağa, yani çevremizdeki insanlara kadar yetseydi, hiç kimseye acı çektirmezdik (kendi kendimize de aynı şeyi yaptığımız, yani iyileşmek uğruna bir tarafımızı kestiğimiz, sağlık uğruna kendimizi yorup, zorladığımız durumlar dışında.”

Yukarıdaki metinlerden de anlaşılacağı gibi insanoğlu kendi menfaatine olan şeyleri iyi olarak konumlandırırken menfaatinin dışında olan şeylerden hoşnut olmayıp onları zararlı görebilir. İnsanların öteki olarak gördükleri kişilere davranışları daha çok kendi çıkarları çerçevesinde gelişmektedir (Koçak ve Küçük, 2020, 276). Bu durumda hukuki yaptırımlar ciddi anlamda önem taşımaktadır. Diğer taraftan insanın şiddetinin/kötülüğünün sınırları dahi bilinmemektedir. Giddens (2008, 10), bu durum için şunları söyler: “*Weber gibi modern toplum kurmanın kuramcılarının pek çoğu birtakım güçlerin bu kadar vahşi olabileceğini dahi tahmin edememiştir. Her ne kadar onlar 1.Dünya Savaşı ortamındaki şiddeti görebilecek kadar yaşamış olsa da.”*

Medya sayesinde toplumsal yaşamda şiddetin ne kadar vahşi olduğu artık net bir şekilde görülebilir duruma gelmiştir. İnsanlar eskiye oranla şiddet içeren pek çok içeriğe anında ulaşmaktadır. Şiddet adeta medyada tasvir edilmektedir.

3. Medya ve Şiddet

Medya şiddeti, “*bir insan veya insan benzeri karakterin diğerine karşı fiziksel saldırınlık eylemlerinin görsel olarak tasvir edilmesi olarak tanımlanmaktadır.*” Tanımdan da anlaşılacağı gibi medya şiddetinin temelinde şiddetin öğretilmesi vardır (Huesmann, 2007, 6-7). Fakat şiddet medyada yer edinmesinden çok daha önce farklı araçlarla kendini göstermiştir. Örneğin; hikâye anlatılarında.

Geçmişten günümüze kadar hikâye anlatısında şiddet kendine önemli yer edinmiştir. Şiddet temaları hemen hemen

tüm ulusların mitoloji anlatısında ön plana çıkar. Sanat ve edebiyat eserlerinde şiddet teması yaygın kullanılmaktadır. Özellikle masallarda, tiyatrolarda ve operalarda şiddet hep işlenir. Aile büyükleri çocuklara hikayeler anlatırken şiddeti bir eğitime aracı olarak fazlasıyla kullanmışlardır (Trend, 2007, 10). Özellikle romanlarda aile içi şiddet fazlasıyla işlenmektedir. Kendi iktidarını, otoritesini sağlamlaştırmak isteyen baba şiddete başvurabilmektedir. Romanlarda aile içi şiddet işlenirken dayak sadece baba otoritesinin inşa edilmesi için kullanılmadığı ayrıca babanın evlatlarını sömürmek ve sindirmek için de dayağa başvurabildiği anlaşılmaktadır (Esen, 1996, 325). Yani, şiddet tasvirlerinin birtakım ciddi çarpık davranışlara neden olduğu yönündeki görüş film ve televizyonun icadından çok daha öncesine dayanmaktadır. Özellikle Victoria dönemi buna önemli bir örnek oluşturmaktadır. Bu dönemde ucuz romanlar ve sokak tiyatrolarının gençleri ve şehirlerde yaşayan fakirleri yanlış davranışa yönlendirdiği düşüncesi vardır (Trend, 2007, 9).

Şiddeti sadece kurgusal yapımlar üzerinden değerlendirmek doğru değildir. Medya hemen hemen her alanda “şiddeti bir araç olarak kullanmaktadır.” Bu nedenle şiddet, bir içeriğin haber olma niteliğine etki edebilmektedir (Palabıyıkoğlu, 1997, 123).

Şiddet sadece edebi metinlerde değil haberlerde de fazlasıyla kullanılmaktadır. Hatta şiddetin haberde kullanımı çok eskilere dayanmaktadır. Gazeteler ilk zamanlarından itibaren okuyucuların dikkatini çekmek için şiddet haberleri vermişlerdir. Bu şiddet haberlerini kullanırken olaya bir ilginçlik katmayı da amaçlamışlardır. Bunu o kadar sık yapmışlardır ki üzerinde uzmanlaşmışlardır. İngiltere’de “Apllebee’s Original Weekly Journal” özellikle suç haberi üzerine yoğunlaşmıştır (Ruff, 2011, 40-41). Suç unsuru taşıyan olaylar haberlere taşınmıştır. Bu haberlerin kurgusal biçimde verilmesi ise şiddeti daha cazibeli hale getirmektedir.

Yukarıdaki programlardan da anlaşılacağı gibi medyada şiddet iki şekilde sunulabilmektedir: Bunlardan ilki, şiddetin özellikle haberlerin içerisinde yani bilgilendirici yayınlarla verilmesidir. İkinci olan ise kurgusal şiddettir; bu ise TV dizilerinde, filmlerde verilen şiddettir. Medyada yaşanan rekabet şiddetin baskın şekilde kullanılmasına neden olmaktadır (Florea, 2013, 349).

Medya, şiddeti ve kötülüğü kullanırken bunların kendine özgü özelliklerinden fazlasıyla faydalanmaktadır. Nietzsche'nin dediği gibi "kötülük ve şiddet eylemlerimiz zekicedir" (Nietzsche,2010, 223). Bu durum filmlerde ve dizilerde fazlasıyla görülebilir. Medyada şiddeti uygulayan kötü karakterler iyi karakterlere göre çok daha yeteneklidir ve çok daha iyi kavga etmektedir, kimi zaman ise çok zekice davranışlarda bulunabilmektedir. Aynı zamanda, medyada şiddet uygulayan kişiler çok güçlüdür. Şiddet uygulayan kişinin zeki ve güçlü gösterilmesi onun şiddet eylemini meşru hale getirebilmektedir. Yine, kötünün hep galip gelmesi ona olan hayranlığı da artırabilmektedir. Şiddeti uygulayan karakterler zengin bir görsellikle sunulmaktadır. Yine, şiddet uygulayan kişinin özgür ruhlu bir yapıda olması o karakteri daha cazibeli hale getirebilmektedir.

Medya, aynı zamanda öfkeli-şiddetli olanı cesur göstermektedir. Halbuki Kant'a göre, her öfkeli ve şiddetli olan aynı zamanda cesur anlamına gelmez. Kant, bir insanın öfkeli ve şiddetli olamadan da cesur olabileceği vurgular. Cesur insanlar irade ile arzusunu denetleyebilen insanlardır (Kant, 2013, 114). Fakat medya, Kant'ın bu düşüncelerinden çok uzak bir şekilde şiddeti uygulayan kişileri cesur karakterler olarak sunabilmektedir.

Şiddeti uygulayan karakterlerin cesur ve cazibeli hale gelmesinde sinema teknolojisinde yaşanan gelişmelerin de büyük etkisi vardır. Özellikle sinemada şiddet tasvirleri özel efektlerden faydalanarak zenginleştirilir. Bu sayede kurgu ile gerçeklik arasında yaşanan çizgi belirsizleşir. Şiddetin hayal

edilme biçimi teknolojik ilerlemelerle gerçeğe yakınlaşmıştır (Trend, 2007, 12). Böylece sinema teknolojisi özellikle eğlence adı altında vahşeti topluma ekmeye çalışmaktadır. Çizgi filmler bile vahşetin fazlasıyla merkezindedir. İnsanlar bu vahşet sahnelerini izleyerek bir taraftan doyuma ulaşırlarken diğer taraftan vahşeti kanıksamaya başlamaktadır. Örneğin, çizgi filmde Donald Duck'ın dayak yediğini seyreden izleyici kendi yaşamındaki dayağa da alışacaktır. Belli bir süre sonra çizgi filmlerde izlenen şiddet bir eğlenceye dönüşecektir (Bernstein, 2011, 70-71).

Çocuk yaştan itibaren medyanın sunduğu şiddete maruz kalan kişiler yıllar sonra yetişkin oldukları zaman bu davranışları çevresine uygulayabilirler. Bununla ilgili literatürde pek çok araştırma vardır. Bu araştırmalardan birinde; 8 ile 10 yaşlarında şiddet içeren içeriklere maruz kalan çocukların 15 yıl sonra eşlerine şiddet uygulama ihtimalinin bu içeriklere maruz kalmayan kişilere göre neredeyse iki katı olduğu sonucu ulaşılmıştır (Anderson & Bushman, 2018, 390). Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında çocukların doğuştan gözlemledikleri kişileri taklit etme gibi bir özelliklerinin olması etkili olabilir. Örneğin, saldırgan bir davranışı medyadan gözlemleyen kişinin bu davranışın aynısını gerçekleştirme olasılığı oldukça yüksektir. Bu gözlemlediği fantastik bir medya karakteri dahi olsa özellikle 7 yaş altı çocukların gerçek ile hayali ayırt etme özelliklerinin çok gelişmemiş olması durumu daha problemlili hale getirebilmektedir (Anderson & Bushman, 2018).

ABD'de yapılan bir araştırmada bir bireyin 18 yaşına gelinceye kadar medyada 200 binden fazla şiddet sahnesiyle karşılaştığı bulgulanmıştır. Sadece TV dizileri veya sinemada değil çocuklara yönelik hazırlanan çizgi filmlerde dahi pek çok şiddet sahnesi olduğu tespit edilmiştir (Yurdakök, 2021, 17). Özellikle ABD'nin büyük şehirlerinde saldırı ve öldürme olayları ciddi oranda artış göstermektedir. Diğer taraftan ABD'de televizyonlarında izlenen şiddet içerikli dizi ve filmler

Japonya, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde gösterilmesine rağmen bu ülkelerde şiddet olaylarının istatistiksel olarak artmadığı, sabit kaldığı tespit edilmiştir. Yine, Afrika'nın hala TV girmemiş pek çok bölgesinde şiddet olaylarının istatistiksel olarak arttığı bilinmektedir (Erden ve Ardalı, 1996, 162). Genel olarak batılı sanayileşmiş ülkelerde 1960'ların sonlarından itibaren şiddette önemli artış olmuştur, bu artışlar üzerine pek çok kitap, makale ve deneme yazılmıştır (Imbusch, 2003, 13).

1960'lardan günümüze kadar yapılan çeşitli çalışmalarda televizyon, film, video oyunları, cep telefonu ve internet üzerinden şiddete maruz kalmanın şiddetin olduğu bir ortamda büyüme kadar şiddet içeren davranış riskini artırdığı gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Huesmann, 2007, 6).

Şiddet olaylarında yaşanan artışlar dünya ülkelerinde farklılık gösterdiği gibi şiddet eylemlerinde dönemsel olarak farklılık olabilmektedir. Örneğin, erken dönem suç haberlerine bakıldığında iki çeşit suçla ilgili haberlerin yapıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi silahlı soygun diğeri ise cinayettir. Bu iki şiddet biçimi sansasyonel bir yapıda halka sunulmuştur (Ruff, 2011, 45). Bu şekilde haberleştirilmesinin amacı seyircinin dikkatini çekmek, aynı zamanda topluma ahlaksal dersler verilmektir. Çünkü bu iki suçun cezası idamdır ve idam cezası üzerinden ahlaki dersler verilmek hedeflenmektedir (Ruff, 2011, 45).

Günümüzde popüler kültür içerisinde suçlar arasındaki bu ayırım devam etmektedir. Örneğin, popüler edebiyat tüm suçlarla aynı şekilde ilgilenmemekte bazı suçlar edebi eserlerde ön plana çıkarılırken bazıları geri planda kalmaktadır (Ruff, 2011, 44). Medya her ne kadar bazı suçları ön plana çıkarıp bazı suçları geri plana itse de içeriğinde cinsellik ve şiddet her zaman önemli yer tutmaktadır.

Şiddet içeren sahneler cinsellik eklenerek gençler daha fazla etkilenmeye çalışılmaktadır. Özellikle ikisi birlikte verildiğinde gençlerin bu tarz filmlere ve dizilere olan ilgileri

artmaktadır. Yapımcılar bu durumun farkında olduklarından cinselliği ve şiddeti ön plana çıkarmaktadır (Koç, 2018, 35).

Medyada yer alan şiddet kişinin gerçek hayatındaki şiddetten çok daha fazladır. Medyadaki şiddet genelde haklı bir nedene bağlanmakta ayrıca olumsuz sonuçlar doğurmamaktadır. Medya içinde şiddet kabul edilebilir bir şey olarak sunulur. Şiddet nedeniyle kurbanlar sıkıntı çekmemektedir. Bu durum gerçek hayatta şiddete karşı insanların duyarsızlaşmasına neden olabilmektedir. Medyanın sunmuş olduğu bu şiddeti içselleştirmesi acıma duygusunun da körelmesine neden olmaktadır. Kişi aynı zamanda öfkelenme ve acıma duygularından da arınmaya başlamaktadır (Yumrukuz, 2017, 93, 102). Diğer bir deyişle medya, gerçek yaşamda şiddeti sıradan hale getirebilmektedir. İzleyiciler medya yoluyla şiddetin nasıl uygulanacağını da içselleştirmektedir. Bu sebeple izleyiciler şiddete karşı duyarsızlaşmakta ve onu problem çözmede sıradan bir olay olarak görmektedir (Zorlu, 2016, 28-29).

Medyada şiddet üzerinden problemlerin çözülmesi gündelik yaşam hakkında birtakım roller sunabilmektedir. İnsanların görsel dünyadan etkilenererek aynı olayla karşılaştıkları zaman benzer çözümler üretmesine neden olabilmektedir. Şiddetin problem çözme konusunda iyi tasvir edilmesi önemli bir araç olarak düşünülmesine yol açabilir. Bir nevi şiddet ön plandadır. Medyada şiddetin bu kadar ön planda olmasını kimi düşünürler içerik üretimindeki erkek egemenliğine bağlamaktadır. Bunu sadece şiddet üzerinden değerlendirmek doğru değildir. Örneğin, toplumsal yaşama yazarak hükmeden erkekler genellikle ürettikleri içeriklerde kadınları düşman olarak tasvir etmektedir. En büyük edebiyat eserlerinde dahi bu durum böyledir. Özellikle orta çağ boyunca kadın şeytan gibi gösterilmiştir (Eco, 2011, 27). Medya sadece cinsiyet değil ekonomik gelir durumu üzerinden de şiddeti farklı biçimlerde aktarmaktadır. Toplumsal yaşamda şiddet eylemi hemen her sosyo-ekonomik düzeyden insanda görülmesine rağmen Küçük

ve Koçak (2021, 699) Türkiye’de TV ekranlarında yayınlanan diziler üzerinden yapmış oldukları araştırmada şiddet eylemini daha çok düşük gelir grubuna sahip kişilerde yer aldığını saptamışlardır.

Medya, şiddet eylemlerini genellikle düşük gelir grubuna sahip kişiler üzerinden aktarırken burada intikam duygusunu da fazlasıyla kullanır. Özellikle sinemada ve televizyon dizilerinde intikam duygusu ön plandadır. İntikam alma duygusu üzerinden gerçekleştirilen her türlü şiddet eylemi meşru gösterilebilmektedir. Bu durumu sadece sinema ve televizyon için sınırlandırmak da doğru değildir. Günlük hayatta da insanlar gerçekleştirildiği bir takım şiddet eylemlerine bazı gerekçeler gösterebilir. İntikam merkezli şiddet eylemleri yeni medyada da kendisine fazlasıyla yer bulmaktadır. Örneğin, Türk TV kanallarında yayınlanan “Ezel” ve “Çukur” gibi dizilerin intikam odaklı şiddet sahneleri Youtube’de çok fazla izlenen sahneler arasında yer almaktadır (Koçak ve ark, 2010, 766).

Sonuç

Şiddet konusuna sosyal bilimler alanında yapılmış çalışmalarda fazlaca yer verilmemekle birlikte toplumsal ilişkilerin anlam kazanmasında bu kavramın incelenmesinin yararları olabilir. Ayrıca şiddetin medya üzerinden gerçek ve kurgusal içeriklerle yeniden gösterimi de toplum üzerinde çeşitli olumsuz etkiler oluşturmaktadır.

Şiddet, farklı filozoflarca çağlar boyu çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Aristo, şiddetin her yaşta rastlanabilen bir olgu olduğuna değinerek özellikle gençler arasında daha yaygın olduğuna dikkat çemiştir. Sokrates, cahilliğin şiddete yol açan en önemli etken olduğunu söylemektedir. Bu Düşüncesine göre, kişinin cahilliği onu kötülüğe ve şiddete yöneltmektedir. Nietzsche, kişilerin yükselme arzularının kötülüğü ve şiddeti körüklediğine inanmaktadır. Ona göre, insanlar yükseldikçe etraflarındaki kişilere güvenlerini yitirmektedir. Freud, şiddeti

insan doğasına bağlayıp; ölüm içgüdüğü ile ilişkilendirmiştir. Onun bakışıyla ölüm içgüdüğü şiddet ve saldırganlığı doğurmaktadır. Marx, mevcut düzendeki şiddetin varlığını kabul etmiş ve çözüm olarak ortaklaşa yaşam düşüncesini önermiştir. Bir bakıma mülkiyet düzeninin şiddetin kaynağı olduğu kanısına varmıştır. Eagleton, şiddetin kendi içinde biz haz barındırdığından söz etmektedir. Ona göre, birey bir şiddet eylemini haz edinimi için kullanabilmektedir.

Şiddetin nedenleri içinde soyaçekimi gösteren düşünürler de bulunmaktadır. Şiddetin sonradan edinilebilen bir davranış olduğu savından hareket edilirse geçmişten bugüne ulaşan anlatılardaki şiddet temalarının esinlenme oluşturabileceği düşüncesinin savunulduğu da görülecektir. Şiddetle ilgili hikayelere hem eski edebi metinlerde hem de güncel haber içeriklerinde rastlanmaktadır. Eski gazetelerde dahi haber anlatısında şiddet unsurlarından faydalanılmıştır. Okurun dikkatini çekebilmek için haberciler yeri geldikçe şiddetten yararlanmışlardır.

Hikâye anlatısının son örnekleri sayılabilecek medya tasvirlerinden etkilenecek şiddete yönelim olabileceği de tartışılmaktadır. İnsanlar, medyanın yaygınlaşması ve erişim kolaylığıyla şiddetin her türüsünü ekranlarda ve diğer araçlarda deneyimleyebilmektedir. Medya içeriklerinde şiddet uygulayanlar zeki, cesur, iş bilen ve yetenekli bireyler olarak tasvir edilebilmektedir. Anlatılarda kötülerin galip gelmesi onlara öykünmenin önünü açabilir. Şiddete başvuran kişilerin zengin ve özgür ruhlu insanlar biçiminde verilmesi de hayranlık uyandırabilir. Erken yaşlarda şiddet sahnelerine maruz kalan çocuklar yetişkinlikte bu davranışları taklide yönelebilir. Diğer taraftan şiddetin cinsellikle birlikte sunulması cazibesini artırmaktadır. Şiddetin medyada bir problem çözme biçimi olarak yansıtılması ise günlük yaşamda bu yola başvurulmasına yol açabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2018). Media violence and the general aggression model. *Journal of Social Issues*, 74 (2), 386-413.
- Arendt, H. (1997). Şiddet Üzerine. (çev. Bülent Peker). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aristoteles. (1995). Retorik. (çev. Mehmet H.Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Aristoteles. (1997). Nikomakhos'a Etik. Ankara: Ayraç Yayınları
- Badiou, A. (2013). Etik Kötülük Kavramı Üzerine Bir Deneme. (çev. T.Birkan). İstanbul: Metis Yayınları
- Bernstein, J.M. (2011). Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi.(çev. N. Ülner-M. Tüzel-E. Gen).İstanbul: İletişim Yayınları
- D'Alembert. (2000). Felsefenin Öğeleri Ya Da İnsan Bilgilerinin İlkeleri Üzerine Deneme. (çev. Hüseyin Köse). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Derin, Ö. (2017). İtici Bir Güç Olarak Oluşsal Şiddet. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 317-335.
- Descartes. (1992). Ahlak Üzerine Mektuplar. (çev M. Karasan). İstanbul: MEB Yayınları
- Dursun, Y. (2011).”Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir?”. Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi. 1-18.
- Eco, U. (2011). Düşman Yaratmak ve Rastgele Yazılar. (çev. L. T. Basmacı). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık
- Erten, Y., Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları. Cogito. Yapı Kredi Yayınları. Sayı6-7.
- Esen, N. (1996). Türk Romanında Aile İçin Şiddet Teması. Cogito. Yapı Kredi Yayınları. Sayı:6-7
- Florea, M. (2013). Medya şiddeti ve müshil etkisi. *Procedia-sosyal ve davranış bilimleri* , 92 , 349-353.
- Fromm, E. (1990). Sağlıklı Toplum.(çev. Yurdanur Salman & Zeynep Tanrısever). İstanbul: Payel Yayınları
- Giddens, A. (2008). Ulus-Devlet ve Şiddet. (Çev. C. Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Hoşgörür, V., & Orhan, A. (2017). Okulda zorbalık ve şiddetin nedenleri ve önlenmesinin yönetimi (Muğla merkez ilçe örneği). *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 859-880.
- Huesmann, L. R. (2007). The impact of electronic media violence: Scientific theory and research. *Journal of Adolescent health*, 41(6), S6-S13.
- Imbusch, P. (2003). The concept of violence. In *International handbook of violence research* (pp. 13-39). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Kant, I. (2013). Eğitim Üzerine. (çev. Ahmet Aydoğan). Ankara: Say Yayınları
- Kaplan, A. (2022). Giorgio Agamben'in Felsefesinde Hukuk, Şiddet ve Egemenlik Kavramlarının Biyopolitik Temelleri Üzerine Bir İnceleme.

- Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Felsefe Programı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir.
- Kartal, B. (2021). Dinsel Şiddet ve Yıkıcılığın Psikolojisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Programı Doktora Tezi. Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Keskin, F. (1996). Foucault'da Şiddet ve İktidar. Cogito. Yapı Kredi Yayınları. Sayı6-7.
- Koç, N. E. (2018). Şiddet İçerikli Dizilerin Popülerite Sebepleri . Yeni Medya Elektronik Dergisi , 2 (1) , 26-36
- Koçak, M. C. , Küçük, O. & Toprak, Ö. (2020). Toplumsal Yaşamda ve Sosyal Medyada Kötülüğün Konumlandırılışı: Konya Örneği . Journal of Humanities and Tourism Research , 10 (4) , 762-774
- Koçak, M.C. ve Küçük, O. (2022). Frankfurt Okulu ve Eleştirel Medya. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Küçük, O. & Koçak, M. C. (2020). İnternet ve Sosyal Medya Haberlerinde Ötekinin (Suriyeli Sığınmacılar) Konumlandırılışı: Konya Örneği . Journal of Humanities and Tourism Research , 10 (2) , 275-288.
- Küçük, O. & Koçak, M. C. (2021). TV Dizilerinde Alt Gelir Grubunun Temsili . Journal of Humanities and Tourism Research , 11 (4) , 690-701
- Küçük, O. & Koçak, M. C. (2023). Freudyen Karakter Çözümlemesinin "Ezel" Dizisi "Cengiz Atay" Tiplemesi Üzerinden İncelenmesi . İletişim Çalışmaları Dergisi , 9 (1) , 65-89 .
- Marx, K. (1998). Artı-Değer Teorileri.(çev. Y. Fincancı). Ankara: Sol Yayınları
- Moses, R. (1996). Şiddet Nerede Başlıyor?. Cogito. Yapı Kredi Yayınları. Sayı6-7.
- Nietzsche, F. (2010). Güç İstenci. (çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul: Say Yayınları
- Nietzsche, F. (2015). İnsanca, Pek İnsanca-1. (çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2016). Böyle Söyledi Zerdüşt. (çev. M. Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özerkmen, N., & Gölbaşı, H. (2012). Toplumsal bir olgu olarak şiddet. *Akademik Bakış Dergisi*, 28, 1-19.
- Palabıyıkçoğlu, R. (1997). Medya ve şiddet. *Kriz Dergisi*, 5(2).
- Platon. (2005). Devlet. (çev. C. Saraçoğlu & V. Atatman). İstanbul: Bordo Siyah Klasikleri.
- Platon. (2016). Theaitetos. (çev. B. Akar). Ankara: Bilgesu.
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-34.
- Riches, D. (1989). Antropolojik Açından Şiddet. (çev. Dilek Hattatoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Ruff, J. R. (2011). Erken Modern Avrupa'da Şiddet (1500-1800). (çev. D. Türkoğlu). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Russell, B. (1983). Evlilik ve Ahlak.(çev. V. Eranus). İstanbul: Say Yayınları.
- Russell, J. B. (1999). Şeytan. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2011). Din Üzerine.(çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.
- Sen, A. (2006). Kimlik ve Şiddet Kader Yanılsaması.(çev. Ahmet Kardam). İstanbul: Türk Henkel Yayınları.
- Svendsen, L. (2006). Korkunun Felsefesi. (çev. Murat Erşen). Redingot
- Trend, D. (2017). Medyada Şiddet Efsanesi Eleştirel Bir Giriş.(çev. G. Bostancı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Üngan, S. (2023). *Byung-chul Han Bağlamında Şiddetin Geç Modern Görünümü Üzerine Bir İnceleme*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe Tarih Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi
- Yılmaz, M. (2020). Sapkınlık Sosyolojisi'ne Sinemasal Bir Yaklaşım: A Clockwork Orange . Journal of Humanities and Tourism Research , 10 (4) , 884-900.
- Yumrukuz, Ö. (2017). Şiddete karşı duyarsızlaşma ve sosyal medya ilişkisi üzerine bir inceleme. *Marmara İletişim Dergisi*, (28), 89-106.
- Yurdakök, M. (2021). Medya çarpması. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 64, 16-24.
- Zorlu, Y. (2016). Medyadaki Şiddet ve Etkileri . Humanities Sciences , 11 (1) , 13-32.

TOPLUMSAL TEPKİ UNSURU OLARAK SOSYAL MEDYA: TWITTER'DA SURIYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK NEFRET SÖYLEMİ

Faruk AŞLAKÇI

Özet

Nefret söyleminin üretildiği ve dolaşıma sokulduğu en önemli mecralardan biri sosyal medyadır. Yabancılara ve göçmenlere yönelik nefret söyleminin en çok tercih edildiği dijital medya platformu ise Twitter'dır. Suriyeli göçmenlere yönelik nefret söyleminin Twitter'da geniş taraftar kitlesine ulaşması Türk kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır. 2011'de Arap baharıyla birlikte başlayan gösteriler Suriye'de de iç savaşa dönüşmüş, 13 milyondan fazla Suriyeli vatandaş ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Komşu ülkelerle birlikte ülkemize de göç eden milyonlarca Suriyeli mülteci siyasetin ve medyanın en çok ele aldığı konularından biri haline gelmiştir. Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşamaya başlayan milyonlarca Suriyeli göçmen, siyasetçiler tarafından büyük bir kriz olarak görülmüş, ırkçılıktan da beslenerek ülkede artan yabancı düşmanlığı özellikle muhalif medyanın en çok eleştirdiği konulardan biri olmuştur. Bu çalışmada Suriyeli mültecilere karşı Twitter'da kullanılan nefret söyleminin ortaya çıkış sebepleri, çeşitleri ve mültecilere yönelik tepkilerin hangi üslupları içerdiği incelenmiştir. Ayrıca Suriyeli mültecilere

yönelik ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi tepkilerin hangi duygusal hislerin bir dışavurumu olduğu araştırılmıştır. Çalışma kapsamında mülteciler aleyhinde kullanılan kin, nefret ve düşmanlık içeren paylaşımlar söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Bu bağlamda 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi üzerinden, Twitter’da en çok görüntüleme ve yorum sayısına sahip üç nefret içerikli söylem, nefret sembolleri kategorize edilerek yorumlanmıştır. Çalışmada, Twitter’da sarf edilen ayrımcılık ve nefret içerikli söylemlerin toplumda nasıl karşılık bulduğuna değinilmiş, bu söylemlerin yol açtığı toplumsal endişenin altında yatan nedenlere de yer verilmiştir.

GİRİŞ

Sosyal medya, kullanıcıları birbirlerine değil ekranlara bağlayarak olayları bağlamından koparma potansiyeline sahiptir (Davis, 2016, s. 4). Sosyal medyadaki etkileşim gerçek hayattaki kadar sürdürülebilir değildir. Birbirinden farklı karakterlere sahip insanların sosyal medyada bir araya gelmeleri arkadaşlık ilişkilerini ve duygusal bağları da aşındırmaktadır. Çünkü belirsiz kişi ya da kişilerin takipte kalıp üretilen içerikleri karşılıklı görerek beğeni ya da yorum yapmak suretiyle etkileşime geçmeleri ilişkilerin perçinlendiği anlamına gelmez. Buradaki insanlar birbirlerini tanımasalar bile toplumsal ve siyasi konularda kolay, somut, duygusallıktan uzak ve basit mesajlarla gerçekliğin yansımaları değil, mevcut sosyal medya gruplarının sürekliliğine ve daha çok dikkat çekici hale gelebilmesine zemin hazırlamaktadır.

İnsanların sosyal medya platformları aracılığıyla paylaştığı içeriklerin çoğu, kitlesel olarak üretilmiş söylemler derlenip yorumlandığı için kitle iletişim araçlarına dayanmaktadır. Bununla birlikte, sosyal medyanın varlığı, genel olarak siyasi söylem manzarasını ve özel olarak da siyasi katılımı şekillendirmektedir. Dijital teknolojilerin ‘kamusal alanı’ kolaylaştırma potansiyeli, araştırmacılar tarafından uzun zamandır tartışılmaktadır. Kamusal alan olarak internet ve

sosyal medya, coğrafi engelleri aşma, geleneksel medyanın sunduğu tek boyutlu fikirleri aşma ve demokratik tartışmalara girme potansiyelinden yararlanmaktadır. Böylece sosyal medya platformları, kullanıcıları izlenebilir kılmakta, kamuoyunun dikkatini istediği yöne sevk edebilmektedir. Sosyal medya aynı anda hem ses vermekte hem de belirli sesleri bir araya getirirken bulanıklaştırmakta, bu seslerin geçiciliğini kolaylaştırmaktadır (Davis, 2016, s. 5).

Bireylerin dijital platformlarda her türlü paylaşımı serbestçe yapabilmeleri, demokrasi ve özgürlük noktasında ilerlemeci yaşam biçimine ve enformasyonun eşit dağılımına hizmet etse, madalyonun diğer yüzüne baktığımızda, medyanın kamuoyu oluşturma kabiliyeti göz önüne alındığında, şövanist duyguların, bireysel kin ve nefretin, siyasi, sosyal ve dini kızgınlıkların sosyal medya vasıtasıyla kümülatif olarak topluma yayılmasına, hatta suç işlemeye yol açabilmektedir. Bu negatif duyguların en fazla dışavurulduğu, fikir görüş ve beklentilerin görsel ve yazınsal olarak etiket satırı sayesinde kartopu misali en fazla yayılım gösterdiği sosyal medya mecralarından biri Twitter'dır. Kendisi dışındakilere yöneltilen negatif içerikli söylemler Twitter sayesinde kolayca taraftar toplayabilmektedir. Bu durum biz ve bizim dışımızdakiler şeklinde üretilen düşmanca tutumları güçlendirmekte, böylece siyasal iktidarları tedirgin edecek boyutlara ulaşabilmektedir.

Toplumsal tepki unsuru olarak kullanılan sosyal medyada Suriyeli mülteciler üzerinden üretilen nefret söylemi bu çalışmada Twitter özelinde incelenmiştir. Çünkü 280 karakter sınırıyla paylaşım yapmaya imkân sağlayan Twitter artık yeme içme ve günlük sohbetlerin dışında siyasi krizler, doğal afetler ve milletvekili seçimleri gibi siyasal ve toplumsal öneme haiz durumlar için kullanılmaktadır. Kullanıcıların duygu ve düşüncelerini buldukları şehirden dünyaya anında ulaştırabilmesi, çoğu zaman da bu hızlı ulaşımın geniş kitlelerce taraftar toplaması çevrimiçi mesajların büyük bir probleme dönüşebileceğini göstermektedir. Özellikle genç yaştaki

sosyal medya kullanıcıları mevzuat ve yasa bilgilerinin kısıtlı olmasından ötürü hakaret, küfür, taciz ve nefret suçları gibi fiilleri sık sık işlemektedir. Yaptıkları paylaşımların suç unsuru olduğunun farkında olmayan kimi genç kullanıcılar; ırkçı, siyasi, etnik ve popüler milliyetçi hislerle sosyal medyada boy göstererek adeta şov yapmaktan geri durmamaktadır (Yıldız, 2020, s. 227).

Suriyeli sığınmacılara yönelik Twitter paylaşımlardaki nefret söylemini ele alındığı bu çalışmada bu negatif duygunun nereden kaynaklandığı, mültecilerin hangi söylemlerle ötekileştirildiği, en çok izlenen ve beğeni alan nefret içerikli tweetlerin hangi konular etrafında yoğunlaştığı, ülkemizde yaşayan mültecilere yönelik Twitterda gösterilen düşmanca tutumun hangi gerekçelere dayandığı gibi konular ele alınmıştır. Bu kapsamda araştırmanın evrenini ülkemizde yaşayan Suriyeli mülteciler oluştururken, özellikle 6 Şubat 2023 depremi ve sonrasında 7 günlük süreçte Suriyeli mültecilere yönelik atılan tweetler çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

1. Toplumsal Tepki Unsuru Olarak Sosyal Medya

Savaşlar, ekonomik çöküntü, nefret, kardeş kavgası, şiddet, uyuşturucu tüketimi, kadınların ve çocukların hor görülmesi, kabalık ve zulüm tüm dünyada artmaktadır. Bu krizi ulusal, ekonomik ve teknolojik sorunlara indirgemek mümkün değildir. İçinde yaşadığımız ve “uygarlık” diye adlandırdığımız çağda hâkim olan yasalar ve güçler, bizden, ruhsal ve bedensel refahımızı hedef alan bağımsız bir varlık geliştirmiştir (Gruen, 2012, s. 12). Böylesine sorunlu bir sosyal olgu içerisinde bireyler toplu davranış göstererek rahatsız oldukları olaylar karşısında tepki gösterme eğilimine girmektedir. Toplumda problemler kaçınılmaz olduğuna göre, bu problemlere karşı hem siyasi otorite hem de sivil toplum tarafından iki yönlü bir geri püskürtme mekanizması gelişmiştir. Sivil toplumu oluşturan tek tek kişilerin bireysel kabiliyetiyle bu sorunlar aşılamayacağına göre bireyler tepki mekanizması olarak protesto ve topluluk eylemi içerisine girebilmektedir.

Toplumda bir grubun üyeleri ortak bir çıkara sahipse veya bu amaca ulaşıldığında hepsi fayda sağlıyorsa, mantıksal olarak o gruptaki bireyin ortay eylemde bulunma motivasyonu taşıdığı bilinmektedir. Olson, eğer bir kişi başarılı olacaksa ancak kolektif eylem üretmeleri sayesinde başarıya ulaşabilecekleri ve rasyonel çıkarlara sahip olabileceklerini belirtmiştir (Olson, 1965, s.1-2). Fakat burada üzerinde durulması gereken şey kolektif eylemde birey başkalarının çabalarından bedava yararlanmaya kalkarsa kolektif fayda üretilmeyecek, istenmeyen durumlar ortaya çıkacaktır. Burada amaç toplu faydanın sağlanabilmesi için tek tek bireylerin grup rasyonelitesine uygun kararlar verebilmesi gerekmektedir (Ostrom, 1990, s. 6). Bu noktada sosyal medya, risk almak istemeyen kaygılı orta sınıf insanların vicdanını rahatlatan bir tıklamacılık ve tembellik biçimini kullanmaktadır (Fuchs, 2014, s. 4).

Günümüzde bir konu ya da sorun nedeniyle harekete geçme, sembolik kodlar üzerine örgütlenme anlamını taşımaktadır. Bu kodların değişimi ve dolaşımı mevcut ağ yapıları üzerinden sağlanmaktadır. Bundan dolayı, ağlar; kolektif eylemlerin şekillenmesine katkı sağladığı oranda, bu eylemlerin kimliklerinin de oluşmasına etki etmektedir. Kolektif eylemleri, birer ağ hareketi olarak tanımlamak oldukça mümkündür (Abanoz ve Sütçü, 2018, s. 57). Bir grup üyesi grubun bir temsilcisi olarak ve tüm grubun koşullarını iyileştirmek doğrultusunda hareket ettiğinde kolektif eylemde bulunmuş olmaktadır (Wright, Taylor ve Moghaddam, 1990, s. 995).

Toplumsal aktörler kamu düzeninin sağlanması, belli bir konuda fikir savunuculuğu yapması ya da örgütsel bir dayanışmaya girilmesi gibi pozitif konularda eyleme geçebilecekleri gibi kimi zaman da milliyetçilik, ırkçılık, yabancı düşmanlığı gibi nefret duyguları etrafında da birleşebilmektedir. Burada önemli olan nokta medya ve sosyal medyanın günümüz dünyasında toplumsal aktörlerin

kolektif eyleme geçme arzusuna aracılık etmesidir. Özellikle sosyal medyanın bireysel duygu ve düşünceleri kamuoyuna yansıtma potansiyeli geçmişte hiç olmadığı kadar taraftar toplama kabiliyetini beraberinde getirmiştir. Sosyal medya kullanıcılarının takipçi listesindekilerle paylaştığı fikirler, günlük yemek içme ve gezme aktivitelerinin dışında, politik sistemin açmazlarına ya da ülkedeki toplumsal krize dokunduğunda, politikacıların bu tür bireysel eylemlere karşı tedirginlik duymasına yol açmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarının tamamının entelektüel birikime ve tarihsel bilince sahip olmadığı düşünülürse anlık duygularla paylaşılan aşırı milliyetçi ve nefret dolu içeriklerin nelere mâl olacağını tahmin etmek zor değildir. Üstelik geleneksel medyada olduğu gibi sosyal medya paylaşımlarının editöryal bir filtreden geçmeden geniş çevrelerce görülmesi kolektif eylemin planlama ve harekete geçme aşamalarının süratle tamamlanmasına yol açmaktadır.

Böylece platformların birbirine bağlanmasının bir sonucu olarak yeni bir altyapı ortaya çıkmıştır: Az sayıda ve büyük medya işletmelerinin yanında çok sayıda küçük medyadan oluşan bir bağlantı ekosistemi ve küçük oyuncular ortaya çıkmıştır. Ağ bağlantısı olan iletişimden ‘platformlu’ toplumsallığa, katılımcı kültürden bağlantı kültürüne dönüşen süreç on yıldan daha kısa bir sürede hayatımızın bir parçası haline gelmiştir (Dijck, 2013, s. 4).

Bununla birlikte, sosyal medya, ulusal ve uluslararası toplumsal hareketlerde ve siyasi hareketlerde önemli bir rol oynamaktadır. Twitter ve Facebook, Arap Baharı’nın yanı sıra Wall Street’i İşgal Et hareketinde de etkili olmuştur. Gerçekten de sosyal medyanın siyasi katılımındaki rolü o kadar belirgindir ki, hem sahadaki insanlar hem de insanları baskı altına almak isteyen siyasi gruplar tarafından kullanılmıştır (Davis, 2016, s. 5). İnternet ve sosyal medya bir toplumsal ilerleme aracı olarak mı yoksa bir baskı mekanizması olarak mı algılanmalıdır? (Prodnik, 2014). Kullanıcıların elinde

güçlü bir koz olarak tuttıkları sosyal medya paylaşımları ülkenin içinde bulunduğu siyasal, ekonomik ve toplumsal şartlarla yakından ilgilidir. Toplumda meydana gelen olumsuz olay ve durumlar karşısında kullanıcılar bireysel tepkilerini sokakta protesto eylemlerine benzer şekilde sosyal medyada boy gösterebilmektedir. Bireylerin sokakta gerçekleştirdiği protestodan farklı olarak sosyal medya kullanıcısı bir metni, bir görseli ya da çekilen bir videoyu paylaşırken gerçekten kendisinin paylaşıp paylaşmadığı konusunda soru işaretleri oluşmaktadır. Çünkü Twitter yüzlerce sahte profilden paylaşımına izin vermektedir. Böyle bir boşlukta kendini daha güvende hisseden kullanıcılar özellikle duygusal aşırılıkların ve nefretin kolayca dışavurulmasına yol açmaktadır.

Modern toplumların karakterinde teknolojinin aşırılıklarına dair duyulan korku yirminci yüzyılın popüler kültürüne geçişle birlikte her zaman var olmuştur. Hatta George Orwell'in Bin Dokuz Yüz Seksen Dört'ü ve Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sında teknolojinin olumsuz ve insanlıktan çıkarıcı rollerinin toplumda yaratacağı etkiler çok önceden tasvir edilmiştir (Prodnic, 2014, s. 1226). Sosyal medyanın anlık iletişime imkân sağlaması, korkunun, endişenin, toplumsal olumsuzların anında dışa yansıtılmasına, takipçilerle paylaşılmasına, beğenilerin rakamsal olarak ölçülmesine, yorumlarının merak edilmesine doğru giden bir fikir atmosferine yol açmaktadır. En özlü biçimde Postman (2005, s.13) tarafından "Orwell nefret ettiğimiz şeyin bizi mahvedeceğinden korkarken, Huxley ise sevdiğimiz şeyin bizi mahvedeceğinden korkuyordu" şeklinde ifade etmiştir.

2. Toplumsal Kimlik ve Çevrimiçi Nefret Söylemi

Teknolojilerin, sosyal hayata sağladığı katkılar ve sunduğu alternatiflere rağmen toplumun teknolojiyi yoğun kullanımı ile güç çıkarları arasında bağlantı vardır. Dolayısıyla teknoloji, kapitalist yapıların ve onun ortaya çıktığı çabaların bir ifadesidir (Schiller, 1976, s. 50). Bu kapsamda yeni medyanın sürekli

değişen yapısı dikkate alındığında, nefret söyleminin yeni medya üzerinden yayılmasında, kullanıcı türevli içeriklerin ve kullanıcıların nefret içeriklerini doğal kabul ederek görece bilinçsiz biçimde ‘beğen’ip paylaşması ve yeniden dolaşıma sokmasının etkisi büyüktür (Binark, 2013, s. 212).

Yeni medya ortamına nefret söyleminin ilk görüldüğü örnekler bakıldığında 1990’ların ortalarından itibaren internetin ırkçı ve yabancı düşmanı örgütlenmeler tarafından kullanımının arttığı Birleşmiş Milletler tarafından saptandığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler Özel Röportörü 1997’de “internet kamuoyunu etkilemede yeni bir savaş alanı olmuştur” saptamasını yapmıştır (Binark, 2010, s. 20). Nefret suçlarıyla ilgili en belirgin husus geçmişten bugüne nefret suçlarının biçimin değişmiş olmasıdır. Azınlıklara, yabancılara ve mültecilere yönelik nefretin yanında siyasi ve toplumsal nefret, kimlik, ırkçılık ve kadın düşmanlığı üzerinden sürdürülen nefret söylemi 1990’lı yıllar öncesiyle kıyaslandığında bugün büyük değişime uğradığı gözlenmektedir. 2004’ten itibaren kullanılmaya başlayan Web 2 tabanlı sosyal medya platformları kullanıcıların ırkçı içerik ve yabancı düşmanlığı konusunda hızlı örgütlenmelerine ve kamuoyunda yankı uyandırabilmelerine neden olmuştur.

Toplumsal çöküntü dönemlerinde, politik kaosun hâkim olduğu zamanlarda roller giderek anlamlarını yitirmekte, toplumdaki güvensizlik nedeniyle bireyler nereye bastıklarını bilmeden kendilerini tehdit altında hissetmektedir. Bu durumda bazı bireyler, yitirdikleri özdeşleşmeyi kendilerine tekrar kazandıracığına inandıkları eski ortamı şiddet yoluyla geri getirmeye çalışmaktadır (Gruen, 2012, s. 13). Aile, okul, gelenekler, meslek hayatı ve birey olarak bizi topluma özdeşleştiren unsurlardan biri de kimliktir. Bu duygu mahallelerimizde olup bitenler kadar ülkede olup bitenlere karşı da duyarsız kalınmamasına, güvensizlik durumunda ideolojik ya da eylemsel olarak tepki geliştirmeye neden olmaktadır. Bilhassa içinde yaşanan ortama giren yabancı kişilere karşı

güvenliği zedeleyici bir iklim oluştuğu düşüncesiyle tepki unsuru olarak çevrimiçi nefreti kullanabilmektedir.

Birçok araştırma sosyal medyanın kimlik etkilerine odaklanmaktadır. Dijital çağda kimliğin doğasını vurgulayan dijital teknolojiler, bedensel ve sosyal kısıtlamalardan bir kurtuluş olarak sosyal medyayı görmüşlerdir. Dijital ile fiziksel beden bütünlüşmesiyle ortaya çıkan sosyal ve fiziksel gerçeklik birey ve kimlik tanımlamalarını yeni bir sürece sokmuştur. Özellikle sosyal medyada kullanıcıların kimliği, aslında toplumların ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine tabidir (Nakamura 2007).

Sosyal medyada her kullanıcı kendine ait bir kimlik oluşturmakta, oluşturduğu bu kimlik gerçekliğin yansımasından ziyade bireyin arzu ettiği yaşam stiline bir kopyası olmaktadır. Kullanıcıları birer sosyal aktör olarak gören bu platformlar, bireyin ne ürettiği, kimleri takip ettiği ve takip edilen kişilerin üretilen içeriklere nasıl tepki verdiğiyle yakından ilgilenmektedir. Çünkü sanal ile gerçeğin sınırlarının kalktığı bu sistemde üretilen içerikler insanların beğenisi, yorumu ve arkadaşların aynı içeriği yeniden paylaşmasıyla canlılığını korumaktadır. Tüm bunlara rağmen üretilen içerikler kısa sürede güncelliğini yitirmekte, sistemin kuralları gereği bireyden yeni içerikler üretmesi beklenmektedir.

Benzer şekilde, sosyal medya, partizan içeriklerin üretimi ve tüketimi yoluyla da siyasallaşmış kimlikler geliştirerek, insanların siyasi parti ve ideolojik davalarla ilişki kurması için bir araç olabilmektedir. Bu bağlamda sosyal medya ortamı, kullanıcıların belli bir siyasi konuda aktif olarak müzakere edebildiği, kendi ideolojisini oluşturduğu, bireysel algılarını, yaptığı ve yapacağı eylemleri ırkçı bir tutumla nefret duygusu içinde paylaşabilmektedir (Davis, s. 2-3).

3. Suriyeli Mülteciler ve Nefret Söylemi

Nefret söylemi doğası gereği kışkırtma içermektedir. Bu kışkırtma kişi veya gruplara; dil, ırk, renk veya milliyet

farklılığından ötürü nefret, dini veya felsefi inanç farklılığından dolayı nefret, siyasi görüş farklılığından dolayı nefret, cinsiyet farkından dolayı nefret, kültürel yapıların farklılığından dolayı nefret, gelir eşitsizliğinden kaynaklı nefret, sosyal statü farklılığından dolayı nefret ve engellikten dolayı nefret biçimlerinde görülmektedir (Yıldız, 2020, s. 229). Örneğin yabancılar defolup gitmelidir, siyasetçiler sahtekardır, X şehri tamamen teröristtir, pembe kıyafet giyenler erkekler sapıktır, X partisini sevmeyen haindir gibi söylemler günlük hayatta duyduğumuz nefret söylemlerindedir. Bu tür olumsuzluk içeren söylemler, arkadaş gruplarında sadece o grubun bilinç dünyasına etki ederken, bu söylemler sosyal medyaya taşındığında durum bambaşka boyut alabilmektedir.

Nefret söyleminin türleri hedef aldığı gruba göre siyasal, kadınlara yönelik, yabancılar ve göçmenlere yönelik, cinsel kimlik temelli ve engellilere ve çeşitli hastalıklara yönelik şeklinde sıralanabilmektedir (Binark ve Çomu, 2012). Nefret söyleminin üç temel özelliği vardır. Birincisi, bireyi veya grubu belli özelliklere göre yalnızlaştırmaktır. İkincisi hedefi olumsuz ifade biçimiyle damgalamaktır. Yani hedefteki kişi ya da grup, aşağılamak, hor görmek, kınamak ve küçümsemek suretiyle şeytanlaştırılır. Üçüncüsü ise hedef kişi ya da grup ayrımcılığa uğrayarak normal sosyal ilişkilerin dışına itilir (Parekh, 2006, s. 214).

Yabancılar yönelik nefret söylemi göçmenleri ve etnik grupları hedef almaktadır. Türkiye’de ve dünyada ekonomik nedenlerle üretilmiş örnekleri sıklıkla görülmektedir. Ayrıca bu nefret söylemi ırkçılıktan da beslenmekte, farklı etnik grupları toplumda korku, kaygı kaynağı olarak konumlandırmakta ve düşman olarak işaretlemektedir (Binark, 2013, s. 209).

Suriye’nin güneyindeki Dera ilinde 15 Mart 2011’de bir grup ilkökul öğrencisi okul duvarına Suriye rejiminin lideri Beşşar Esed’i kastederek “Ey doktor şimdi sıra sana geldi” yazmasıyla halk ayaklanması başlamıştır. Esed’in ailesi ve yakın çevresinin baskısı ve yolsuzluklarına karşı reform

talebiyle sokaklara dökülen binlerce kişinin sayısı kısa sürede katlanırken, gösteriler ülkenin diğer illerine de sıçramıştır. O dönem barışçıl gösterilerle iktidarın değişmesini isteyen sivilileri “terörist” ilan eden Esed rejimi, gösterileri bastırmak için askerlerini ve güvenlik güçlerini harekete geçirmiş, ülkede büyük bir iç savaş başlamıştır (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savas-11-yilini-geride-birakti/2534367>, er: tar: 08.08.2023). Ülkedeki iç savaşta 600 binden fazla sivil vatandaş hayatını kaybederken, 13 milyon kişi ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır.

Bu süreçte ülkelerindeki savaştan kaçan on binlerce düzensiz göçmene yardım elini uzatan Türkiye, 2020 yılında sınır kapılarının Suriyelilere açıldığını duyurmuştur. Konuyla ilgili açıklama yapan Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, “Biz dün ne yaptık? Kapıları açtık, bu sabah itibarıyla sınırı geçenler 18 bin oldu. Bugün herhalde 25 bin 30 bini bulur” şeklinde ifade etmiştir. Avrupa Birliği’nin (AB) göçmenler konusunda Türkiye’ye verdiği sözleri tutmadığını kaydeden Erdoğan, “Kapıları bundan sonraki süreçte de kapatmayacağız ve bu devam edecek” açıklamasını yapmıştır (<https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-18-bin-duzensiz-gocmen-siniri-gecti-kapilari-kapatmayacagiz-463917.html>, erişim tar.: 08.08.2023). 18 Mayıs 2022 tarihinde Göç İdaresi Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğü’nden yapılan açıklamada ise geçici koruma altındaki Suriyelilerle birlikte Türkiye’de 5 milyon 506 bin 304 yabancı uyruklu kişi olduğu belirtilmiştir. Bunların 3 milyon 329 bini Suriyelilerden oluşmaktadır(<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=18%20May%C4%B1s%202022%20tarihinde%20G%C3%B6ç%20C3%A7,yabanc%C4%B1%20uyruklu%20ki%C5%9Fi%20oldu%C4%9Fu%20belirtildi.>, erişim tar.: 08.08.2023).

Ülkemize giren düzensiz göçmenler, özellikle muhalif çevrelerce ciddi bir kriz olarak görülürken, Mayıs 2023 seçimlerinden sonra siyasetçilerin, uzmanların ve gazetecilerin de en çok üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur.

Siyasetçiler göçmen ile mülteci kavramlarının ayırımına dikkat çekerken, dünyada en çok göçmen barındıran Birleşik Arap Emirliklerinde sistematik bir göç politikasının varlığına vurgu yapılmış, göçmenlerin yerleşeceği bölgelerin nüfusu, ekonomik ve toplumsal yapısı dikkate alınarak ihtiyacı karşılayacak düzeyde (bölgedeki istihdam da göz önüne alınarak) planlı bir politika izlenmiş, böylece toplumsal kriz avantaja dönüştürülebilmiştir. Ancak ülkemizde bulunan göçmenlerin gelişigüzel biçimde ülke topraklarına dağılması, hangi bölgede ne kadar mülteci yaşadığına dair sayısal verilen net olmaması, özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük metropollerin böyle bir göçü kaldıracak kapasitede olmaması, bu plansız göçün Türkiye ekonomisine ciddi zararlar vereceğinin iddia edilmesi ve uzun vadede toplumsal dokuyu zedeleyeceğine ilişkin pek çok eleştiri getirilmiştir.

Suriyeli sığınmacılara yönelik medyaya yansıyan haberler, yorumlar, sosyal medyada Suriyeli vatandaşların sıkça olay çıkardıklarına ilişkin görüntüler vatandaşların duygu dünyalarını harekete geçirerek yabancı düşmanlığı körüklenmektedir. Suriyelilerin kent sokaklarında olay çıkardıkları, hırsızlık yaparken yakalandıkları, ellerinde silahla dolaştıklarına ilişkin görüntülerin haber yapılması, yazılı ve görsel medyada paylaşılması, Türk halkı tarafından ülke topraklarına saldırı olarak nitelendirilmekte, bu saldırıyı bertaraf edecek çözümler için sosyal medyada nefrete varan sert üsluplu yorumlar yazılabilmektedir. Bu söylemlerin en başında, ‘Suriyelilerin def olması, yabancıların sürgün edilmesi, memleketimizde çeşitli suçlara karışan mültecilerin sorgusuz idam edilmesi gibi nefret duygusu içeren cümlelerdir.

Suriyelilere karşı sosyal medyadaki tutum genellikle önyargılı yaklaşma, ötekileştirme, dışlama, ortadan kaldırma ya da ayırıştırma şeklinde tezahür etmektedir. Nillüfer Nahya’nın (2011, s. 30) belirttiği gibi, ötekileştirme bir ya da birkaç kişiyi, grubu, etnisiteyi ya da ulusu dışarıda bırakmak, bir mesafeyi korumak için uzaklaştırmak ve farklılaştırmak amacıyla,

birçok halk, grup veya toplum, kendilerinden olmayanlar şeklinde tanımladıkları hakkında çeşitli klişeler ve yargılar üretmektedir.

Suriyelilerin ülkemizde vergi ödemediği, sınavlara girmeden işe alındıkları, çalışmadıkları halde kendilerine düzenli olarak maaş bağlandığı, işyeri açıp Arapça tabela astıkları, bir kısmının hiç çalışmadan zengin oldukları, mahalle sakinlerinin huzurunu bozdukları şeklinde pek çok iddia yazılı ve görsel basın ile sosyal medyada eleştirilmiştir. “Kendi vatandaşımız asgari ücretle çalışırken, işverenlerin Suriyelileri asgari ücretin altında bir maaşla çalıştırmaları gençlerimizin istihdam sorunuyla karşılaşmasına neden oluyor” şeklinde yorumlanmıştır. Benzer şekilde iş sahasının yoğun olduğu büyük kentlerde kira ücretlerinin fahiş rakamlara yükselmesine neden olarak Suriyeli sığınmacılar gösterilmektedir. Ayrıca Türkiye ekonomisinin gerilemesini Suriyeli göçmenlerin varlığına bağlayan siyasetçiler de olmuştur. Haber Global kanalına konuk olan Zafer Partisi Genel Başkanı Prof. Dr. Ümit Özdağ konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

“Buraya gelenler, en alt seviyede eğitimden geçenler. Diğerlerini Avrupalılar aldı. Amerikalılar geldiler, kamplarda dolaşp üstün zekâlı çocukları seçtiler. Avrupa’nın ve Amerika’nın yaptığı ırkçılıktır ama bizde kalanlar eğitimsizler. Yapılan harcamalarla karşılaştırıldığı zaman ekonomiye bir katkıları yok, ağır bir zararları var.” (Haber Global, 2022).

4. Yöntem ve Metodoloji

Günlük hayatta kullandığımız dil mübadele edilen, anlamlandırılan ve en önemlisi de bilimsel ya da harcıalem olsun farklı gerçekliklere işaret eden hiyerarşik yapılanmalardır (Sözen, 2017). İşaretleri baştan çıkarmak, herhangi bir hakikatin belirmesinden çok daha önemlidir. Bu tutkunun yorumlanması, gizli bir anlam araştırırken hakikati ihmal etmekte ve ortadan kaldırmaktadır (Baudrillard, 2014, s. 70)

Dil kullanımı söylem, sözlü etkileşim ve iletişim, sosyal düzenin mikrodüzeyine aittir (Van Dijk, 2001, s. 354). İdeolojileri etkileyen en önemli sosyal pratiklerden biri dil kullanımı ve söylemdir. Özellikle bir grubun üyesi olarak konuştuğumuzda, söylemimizin çoğu ideolojik temelli görüşleri ifade etmektedir. Fikirlerimizin çoğunu ebeveynlerimizden, arkadaşlarımızdan okuyarak ve dinleyerek öğreniriz. Daha sonra televizyon izleyerek, okulda ders kitapları, reklamlar, gazeteler, romanlar okuyarak, arkadaşlarımız ve meslektaşlarımızla günlük konuşmalara katılarak konuşma içerisinde öğreniriz. Böylece konuşulan, anlatılan ve öğretilen söylemler grup üyelerine yeni bir şey öğretmekten ziyade ideolojiyi öğretmek gibi bir amaca sahip olabilmektedir (Van Dijk, 2011, s. 9).

Söylem genellikle metin ve konuşmada manipülasyon yoluyla ortaya çıktığı için analitik bir yaklaşımı gerekli kılmakta, bu analitik ve bilişsel yaklaşım insan zihninin manipülasyonuna ışık tutmaktadır. Ayrıca manipülasyon insanlar arası etkileşimler neticesinde ortaya çıkan konuşmanın bir biçimidir. Bu noktada söylem gücü ve gücü kötüye kullanmayı ima ettiğinden, sosyal bir yaklaşımı içermektedir (Van Dijk, 2006, s. 360). Söylem analistleri için önemli nokta söylemi oluşturanların toplumdaki rollerinin farkında olmalarıdır. Söylem toplumsal yapının bir parçası olduğu için toplumsal yapıdan etkilenmekte ve toplumsal etkileşim içinde üretilmektedir (Van Dijk, 2001, s. 352). Söylemin fonksiyonları bilgi, güç, iktidar, hâkimiyet, otorite ve kontroldür ve bütün bunlar dilde varlık kazanmaktadır (Sözen, 2017, s. 10).

Sosyo-bilişsel yaklaşımın bu üçgeni, ırkçı söyleme uyumlandırılabilir. Örneğin ırkçı metin ve konuşmanın bazı yapılarıyla ilgili söylemsel unsurlar ele alınabilir. Özel konular, göçmenler ve azınlıkların olumsuz betimlenmesi ve reddetme incelenebilir. Kullanılan sözcüklere, gramatik yapılara, safsatalara, argümanlara ya da metaforlara bakılabilir. “Biz ve Onlar” arasındaki ideolojik kutuplaştırma örnekleri incelenebilir ve anlamlandırılabilir. Bazı söylemler ve bunların

altında yatan bilişler, sosyal ve politik olarak göçmenler ya da azınlık gruplara karşı işlevsel hale getirilir. Bu, beyaz egemen gruplar tarafından etnik egemenlik ve eşitsizliğin üretimi ve yeniden üretimi içinde gerçekleştirilir. Nitekim söz konusu bilişler aracılığıyla azınlıklar ve göçmenler; eğitim, medya ve politika bakımından kamu söylemine erişimin ayrıcalığını yaşayan güçlü sembolik elitler ve organizasyonlar tarafından kontrol edilirler (Özer, 2022, s. 41-42)

Twitter 2006'da minimalist mikroblog konsepti etrafında oluşturulan ve yüz milyonlarca kullanıcıyı bir araya getiren bir sosyal ağıdır. 280 karakterlik mesaj sınırı ve kullanıcıları takip etme ilkesi onu çevrimiçi davranışların incelenmesi için ideal bir ortam haline getirmiştir (Grandjean, 2016, s. 1). Bu çalışmada Şubat 2023 tarihinde Twitterda Suriyeli sığınmacılara nefret söylemi üzerinde durulmuştur. Çalışmada en çok nefret tweetini atan ve en çok beğeni alan kullanıcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumunun ölçülmesi önem taşımaktadır.

4.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Twitter'da Suriyeli sığınmacılara yönelik paylaşılan Türkçe tweetlerdir. Nefret içerikli Türkçe ve yabancı tüm etiketlerin ve tweetlerin analizi bu çalışma kapsamında yapılamayacağından örneklem için kapsamın daraltılması gerekmektedir. Söylem analizinin başarısı örneklem ölçüsü ile eşdeğer değildir. Örneklem büyüklüğünden ziyade spesifik araştırma soruları ile ilgilenir (Sözen, 1999, s. 94). Bu doğrultuda örneklem olarak #suriyelileriistemiyoruz, #ülkemdesuriyeliistemiyorm türündeki etiketlerde en çok beğeni alan ve en fazla etkileşime yol açan tweet araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmamızda özellikle 6 Şubat 2023 tarihinden sonraki 7 günlük zaman diliminde atılan nefret tweetleri dikkate alınmıştır. Bu tarihin araştırma için seçilmesindeki amaç, ülkemizde Suriyelilere yönelik 2011'den bu yana devam eden nefret söyleminin 6 Şubat 2023 depremiyle birlikte ciddi oranda artış göstermesidir.

Türkiye ile Suriye'nin belli bölgelerinde büyük yıkıma neden olan 6 Şubat 2023 depreminde her iki ülkenin yaşadığı can ve mal kayıpları, Türk vatandaşları tarafından Suriyelileri hedef alan nefret duygusunu daha da artırmıştır. Enkaz altında kalarak hayatını kaybeden vatandaşlarımızla birlikte, medyada Suriyeli vatandaşların da hayatını kaybettiğine ilişkin görüntülerin yayınlanması, yaşanan acı, korku, endişe ve umutsuzluğun yanında nefret duygusunu da körüklemiştir. Araştırmamız bu etiket üzerinden Suriyeli mültecilere yönelik gelişen olumsuz tutumun nefret söylemine nasıl dönüştüğüyle ilgilidir. Araştırmada Twitter'da Suriyeli mültecilere yönelik nefret söylemi ile nefret suçunun bağlantısı olup olmadığı da incelenmiştir. Seçilen tarihlerin Suriyeli mültecilere yönelik nefret söylemlerinin yoğun olduğu tarihleri kapsamı araştırma sonucunu önemli kılmaktadır.

4.2. Araştırma Bulguları

Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde saat 04.17'de 7,7 şiddetinde yıkıcı bir deprem meydana gelmiştir. Aynı gün, bu depremden yaklaşık 9 saat sonra, Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinde saat 13.24'te, 7,6 büyüklüğünde ikinci bir deprem daha meydana gelmiştir. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, bu depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısının 14 Nisan itibarıyla 50 bin 500'e yükseldiğini açıklamıştır (www.bbc.com.tr). Dünyada ender görülen ikili depremler listesine, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri de tarihteki en yıkıcı ve en fazla can kaybının yaşandığı ikili depremler olarak eklenmiştir (www.bilimteknik.tubitak.gov.tr)

Kahramanmaraş merkezli bu deprem Suriye'de de büyük yıkıma neden olmuş, depremden sonraki ilk belirlemelere göre ülkede en az 5 bin 800 can kaybı yaşanmıştır (www.ntv.com). 2011'den bu yana iç savaş nedeniyle zaten harap olan Suriye'de, deprem felaketinin yaşanması, arama kurtarma, gıda ve barınma sorunlarının katlanmasına yol açmıştır. Depremler

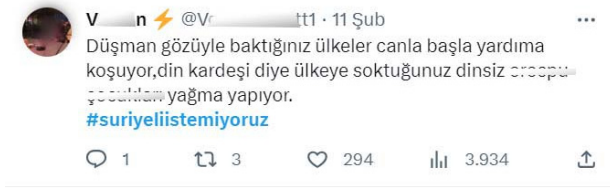
nedeniyle İdlib, Halep, Hama, Lazkiye ve Tartus gibi illerde binlerce kişi evsiz kalmış, yaralı kurtarılan yüzlerce kişi de tedavisi yapılamadığı için hayatını kaybetmiştir.

Çalışmamızda depremin gerçekleştiği 6 Şubat 2023 sonrasında Twitterdaki Suriye karşıtlığı etiketleri taranarak en fazla izlenme oranına ulaşan ve en fazla beğeni atılan ilk tweetler seçilerek analiz edilmiştir. Söz konusu etiketlerle yapılan paylaşımlardan seçilen beş tweet van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Metnin eleştirel söylem çözümlemesi yapılırken mutlaka bağlamı göz önüne alınmalıdır. Elbette anlam, rastlantısal olarak ya da kişiden kişiye değişme şeklinde değil, dilbilimsel kavramlar yardımıyla, üretilen ideolojiden çıkarılmaktadır (Özer, 2022, s.41). Bu tweetler makro ve mikro olmak üzere iki aşamalı biçimde analiz edilmiştir. Mikro yapıda alt başlıklar, sözcük seçimi, cümle yapıları, cümleler arasındaki nedensellik ilişkisi ve retorik çözümlenmeler; makro yapıda ise gücün kötüye kullanılmasını içeren, toplumsal sınıfların eşitsizliğine dayanan metinlerin tematik ve şematik yapıları analiz edilmiştir. Bu tweetler incelenirken nefret söyleminin üretildiği bazı pratiklerden yararlanılmıştır. Bunlar Stigma (damgalama), Önyargı ve Stereotipler (Kalıpyargılar), Ayrımcılık ve Zenofobi (yabancı düşmanlığı)'dır.

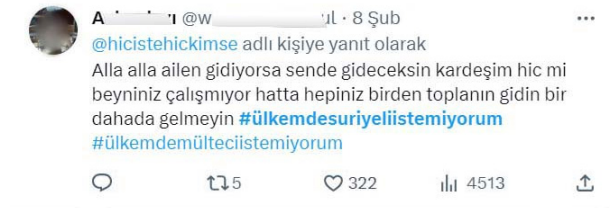
Resim 1. 10 Şubat 2023 Tarihli Tweet

Resim 1’de modern hukuk ve eşitlik ilkesi ile insan haklarına dayanarak toplumdaki tüm bireylerin eşit niteliklere sahip olduğunu kabul eden anlayışa karşı; kimlik olgusu üzerinden dışlama, ötekileştirme ve ayrıştırma temelinde ideolojik söylemler dikkat çekmektedir. “*Biz, kendi ve Suriyeliler*” olarak olumsuz sözcük kullanmak suretiyle kimlik aidiyetine sahip vatandaşlar negatif biçimde simgeleştirilmiş, herhangi bir metafora yer verilmemiştir. ‘Suriyeli’ ifadesi ayrımcı ve dışlayıcı bir eleştiri iken, ‘*kendini bilmez, insanlıktan nasibini almamış*’ ifadesiyle sadece mültecilerin değil tüm Suriyelilerin damgalanması, kimlik temelinde aşağılayıcı üslubun dildeki tezahürüdür. Asılı pankartta görüldüğü gibi, misafirliğin fazla uzaması gerekçe gösterilerek ‘*defolup gitsinler*’ ifadesinin kullanımı yabancı varlığından duyulan rahatsızlığın ötesinde, düşmanlık ve tahammülsüzlüğü ifade etmektedir.

Resim 2. 11 Şubat 2023 Tarihli Tweet

Resim 2’de ‘*din kardeşi diye ülkeye soktuğumuz...*’ söyleminde görüldüğü gibi, Suriyeli mülteciler ile Türklerin, aynı ümmetin mensupları olarak din kardeşi olduğunu kabul eden tarihsel inanın Türkiye açısından büyük hayal kırıklığı yarattığına ilişkin eleştirel bir söylem gözlenmiştir. Suriyelilerle Türklerin dindaş olamayacağı vurgulanarak kızgınlık, suçlayıcı ifade ve kin duygusunun hakim olduğu açıktır. ‘*Düşman gözüyle baktığımız ülkeler.*’ söyleminde ise müslüman ile gayrimüslim kıyaslamasına gidilerek, depremedelere ‘*canla başla yardım eden*’ gayrimüslimler yüceltilmiş, Suriyeliler ise ‘*dinsizlikle*’ suçlanıp aşağılanmıştır. Tweetin sonunda yer alan ve Suriyelilere yönelik sarf edilen küfür ifadesi de kızgınlık, kin ve nefretin açık ifadesi olmuştur.

Resim 3. 8 Şubat 2023 Tarihli Tweet

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Genel Direktörü António Vitorino, dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yaparak büyük bir cömertlik gösteren Türkiye’de 6 Şubat’ta meydana gelen depremin ardından risk altındaki mültecilerin korunmasına ve bu felaketten etkilenen topluluklar üzerindeki baskıların hafifletilmesine yardımcı olmak için daha fazla çalışmak gerektiğini belirtmiştir (Vitorino, www.bbc.com.tr).

Buna göre IOM ve Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) depremin ardından Türkiye’den diğer ülkelere mültecilerin hızlandırılmış bir şekilde yeniden yerleştirilmesi çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıdan sonra çeşitli ülkelerde geçici yerleşim bölgelerine yönlendirilen Suriyeli mültecilerle ilgili kamuoyunda tartışmalar yaşanmıştır.

Bu tartışmalardan biri, Adıyaman, Şanlıurfa, Malatya ve Hatay gibi illerde yaşayan ve depremden zarar gören mültecilerden ağır yaralı ve yoğun bakım gerektiren durumdakileri yurtdışındaki geçici yerleşim yerlerine, ayakta tedavisi sürecektir olanları ise yurtiçindeki sağlık kuruluşlarına yönlendirilmesine duyulan tepki olmuştur. Ailesinden ayrılmak istemeyen ve bütün tedavilerini yurtiçinde yaptırmak isteyen Suriyeli mültecilere yönelik nefret içerikli Twitterler atılmıştır. Resim 3’teki tweette görüldüğü gibi, ‘...*ailen gidiyorsa sen de gideceksin kardeşim, hiç mi beyniniz çalışmıyor...*’ söyleminde düşmanlaştırıcı ve aşağılayıcı bir dil kullanılmıştır. ‘...*hatta hepiniz birden toplanın gidin, bir daha gelmeyin*’ söylemi, Suriyeli mültecilerle bir arada yaşamaktan hoşnutsuzluk, dışlayıcı ve ötekileştirici bir üslupla mültecilere duyulan ağır nefret dikkat çekmiştir.

Resim 4. 9 Şubat 2023 Tarihli Tweet

Resim 4’te: ‘*hepsini toplayıp okyanusa salacaklar kaza adı altında...*’ şeklinde atılan tweete baktığımızda birden çok nefret söylemi pratiği içerdiği gözlenmektedir. Suriyeli mültecilerin yaşam haklarının ellerinden alınarak topluca okyanusa salınmak suretiyle öldürülmesi biçiminde bir eylem nefret dilinin suçla ilişkisini gözler önüne sermektedir. Tweette Suriyeli ya da mülteci sözcükleri açıkça geçmemesine rağmen, tweet içinde yer alan ‘*hepsini*’ sözcüğü Suriyeli mültecilerin tamamını

kapsayan ve ırkçılık temelinde üretilen bir nefret söylemine işaret etmiştir. Tweetin içeriğinde sadece mültecilerden değil Suriyeli olan herkesten uzak durulması ve sınır dışı edilmesi gereken zararlı insanlar olduğuna, dolayısıyla onlardan kurtulmak için topyekûn bir temizlik gerektiğine işaret eden nefret duygusu görülmektedir.

Resim 5. 14 Şubat 2023 Tarihli Tweet

Resim 5'teki tweete baktığımızda, önceki 4 tweetten farklı olarak nefret söyleminin açık tehdide dönüştüğü görülmektedir. Sosyal medyada bu tür dışlayıcı ve tehditkâr yaklaşımlar toplumda kutuplaşmayı körüklediği gibi uzun vadede toplumsal barışa zarar veren söylemlerdir. 'Suriyelileri memleketlerine gönderin, yoksa burada ölecekler' şeklinde düşmanca ve tehditkâr söylem açıktan hakaret içermese de, bu söylemin arka planında Suriyelilerin ülkemizdeki düzeni bozdukları ve toplumsal dokuya zarar verdikleri gibi gerekçelerle üretilmiş bir yabancı düşmanlığının varlığı açıktır. Bu tweette mülteci sözcüğü geçmese de, mültecileri genelleştirerek oluşturulan 'Suriyeliler' kavramı dikkat çekmiş, Fransız, Alman ya da Amerikalı gibi milliyetçilik ve kimlik temeline dayanan bir ırkçı söylem gözlenmiştir. Aynı şekilde bu tweette yer alan 'yazık olacak' ifadesinde kinaye kullanılmıştır. Mültecilerin ülkemizi terk etmediği takdirde hangi neticelerle karşılaşacakları açıkça belirtilmese de, üzeri kapalı biçimde ölümle tehdit edildikleri anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Sosyal medya kullanıcıların paylaşma yeteneğini artırmanın yanında bireylerin birbirleriyle işbirliği yapmak ve kolektif eylemde bulunmak için yaptıkları teknolojik bir eylemdir (Shirky, 2008, s. 20). Medyayla ilişkilendirilen ‘sosyal’ kelimesi, platformların kullanıcı merkezli olduğunu ve toplumsal etkinlikleri kolaylaştırdığını ifade etmektedir. ‘Katılımcılık’ terimi insan işbirliğini vurguladığı için sosyal ağlar ve çevrimiçi platformlarda paylaşılan içerikler kullanıcılar için katılımcı bir sosyal bir değer olarak görülebilir (Dijck, 2013, s. 11). Birbirini tanımayan insanların sosyal medya platformu altında bir araya gelmeleri onları savunmacı ve bir o kadar cüretkâr bir sosyal aktivist haline getirmektedir. Fiziksel birliktelikten sanal birlikteliğe geçişe imkân sağlayan sosyal medya, geleneksel medyaya kıyasla iletişimi daha demokratik ve özgürlükçü bağlamda ele alarak bireylere faydacı roller sunmuş, özgür bireysel katılımcılığın önünü açmıştır. Fakat çevrimiçi sosyallığın getirdiği olanaklar, bireyler tarafından tek tek oluşturulan içerikler yeni bir anlayışı da beraberinde getirmiştir. Bağlantı kurmak ve ağ oluşturmak suretiyle takipçilerden oluşan ortak gruplar kolektif eyleme girişme motivasyonunu artırmaktadır.

Profil oluşturma, takipçi listesi kurma ve daha çok etkileşim için yeni içerikler üretme gibi çabalar fiziksel iletişim ile çevrimiçi iletişimi, gerçek ile sanal arasındaki sınırı bulanıklaştırmıştır (Meikle ve Young, 2012, 61). Çevrimiçi sosyallığın yeni biçimleri ortaya çıkmış, kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriğin gruptaki kişilerle paylaşılması, grup kişilerinin bu içeriği izleyip diğer takipçilere ulaştırması, tek taraflı iletişimin yönünü değiştirmiştir. Ayrıca gerçek ile sanal arasında oluşan bulanık sınırları fırsata çeviren çok sayıda kullanıcı sanal profiller oluşturmak suretiyle gerçek hayatta açıklamaya cesaret edemediği her türlü içeriği cesurca paylaşmaktadır. Bu durum şövanist duyguların, bireysel kin

ve nefretin, kümülatif olarak topluma yayılmasına, negatif fikirlerin kolayca taraftar bulmasına neden olmaktadır.

Sosyal medya etiketleri, bağlantı linkleri ile içerik hakkındaki beğeni ve yorumlar bireysel tepkilerin anında toplumsal tepkiye dönüşmesine yol açmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarının tamamının entelektüel birikime ve tarihsel bilince sahip olmadığı da düşünülürse anlık duygularla paylaşılan ayrıştırıcı ve düşmanca içeriklerin topluma yayılmasına neden olmaktadır. Üstelik geleneksel medyada olduğu gibi sosyal medya paylaşımlarının editöryal bir filtreden geçmeden geniş çevrelerce görülmesi kolektif eylemin planlama ve harekete geçme aşamalarının süratle tamamlanmasına yol açmaktadır. Çoğu zaman sosyal medyada çok tartışılan konular geleneksel medyanın da beslendiği kaynaklar arasında yerini almaktadır. Bu noktada iki durum ortaya çıkmaktadır. Birincisi nefret söyleminin açığa çıkarılmasında sosyal medya uygun zemini hızlı ve kolayca hazırlarken, ikincisi de çevrimiçi olarak yayılan söylentilerin ‘olumsuz kanaldan’ ilerleyip hakaret, linç, ırkçılık ya da etnik temizlik konularına bürünmesidir. Olumsuz kanalı oluşturan şeylerden biri, sosyal medya kullanıcılarının bütünüyle entelektüel kullanıcılardan oluşmaması, sadece okuryazar olmanın bile sosyal medya kullanımı için yeterli gelmesidir. Bu bağlamda sosyal medyada toplumun alt grupları ile üst grupları arasında toplumsal gündeme bakış noktasında büyük farklar vardır.

Siyasetin gündemindeki konuların geleneksel medyada işlenmesi ile sosyal medya kullanıcıları arasında tartışılması eşgüdümlü olarak ilerlemektedir. Sosyal medyada gösterilen nefret duygusu ülkedeki siyasi atmosferden beslenmektedir. Sosyal medyanın kişilere aktif birey olma mekanizması kazandırması siyasal, sosyal ve ekonomik olaylara karşı nasıl tavır aldıklarını önemli hale getirmiştir. Kendini çevrimi platformlarda ifade eden sosyal medya kullanıcıları; toplumsal sorunlar, siyasi krizler, yaşam standartlarının düşmesi, ülke güvenliği ve iç karışıklık gibi çoğunlukla olumsuz konuları

içselleştirmekte, bu konularda fikir beyan etmekte, yaşadığı topraklarda gelişen sıra dışı olaylara karşı anında tepki gösterebilmektedir. Günümüzde sosyal medya kullanıcılarının en fazla tepki gösterdiği ve kamuoyunu en fazla meşgul eden konuların başında Suriye iç savaşı ve ülkemize göç eden Suriyeli mülteciler gelmektedir.

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaşla birlikte milyonlarca düzensiz göçmen ülkelerini terk etmek zorunda kalmış, ülkemize giren bu göçmenler, kamuoyunda, özellikle muhalif çevrelerce ciddi bir kriz olarak görülmüştür. Suriyeli sığınmacılara yönelik ulusal medyaya yansıyan haberlerde, Suriyeli mültecilerin sosyal sorunlar, ekonomik zorluklar ve siyasi çatışmalar nedeniyle göç etmelerinden ziyade, ülkemizde Suriyelilerin potansiyel tehlike olarak dolaşmaları haber konusu olmuştur. Kitle iletişim araçlarında yayılan bu haberler sosyal medyada yabancılara karşı ‘kin ve düşmanlık’ olarak karşılık bulmuştur. Özellikle Twitterda sığınmacılara yönelik incitici ve tehditkâr söylemler son dönemde daha da artmıştır. Twitterdaki bu söylemlere yakından baktığımızda, Suriyelilerin vatanımı için tehlikeli ve zararlı oldukları, sokaklarda suç işleme potansiyeli taşıdıkları, kültürsüz ve işgalci oldukları yönünde tweetler kamuoyunda yankı uyandırmıştır.

Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde olan büyük deprem Suriye’nin İdlib, Halep, Hama, Lazkiye gibi şehirlerine zarar vermiş, bu tarihten sonra ülkemizin Kahramanmaraş, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya ve Hatay illerinde yaşayan Suriyeli mültecilere karşı nefretin boyutunun arttığı gözlenmiştir. Türk vatandaşlarımız enkaz altında kurtarılmayı beklerken Suriyeli sığınmacıların da bu beklentiye ortak olması, sınırlı imkânlar çerçevesinde arama kurtarma ekipleri Türk vatandaşlarına yardım ederken Suriyeli ailelere de yardım eli uzatması Twitterda Suriye düşmanlığını net biçimde gözler önüne sermiştir. Atılan tweetlere bakıldığında, ülkemizde sığınmacı olarak yaşayan Suriyeli

mültecilerin hırsız, katil, işgalci, kültürsüz ve hain sıfatlarıyla aşağılandığı görülmüştür. ‘biz’ ve ‘ötekiler’ bağlamında ayrıştırılan mültecilere yönelik önyargıların temelinde ırkçı tarihsel önyargının yattığı da görülmektedir. Arapların Osmanlı devletine ihanet ettikleri, dolayısıyla bugün de ‘ülkemizde kaldıkları sürece Türklere ihanet edecekleri’ önyargısıyla dindaşlık ve soydaşlık unsurunu reddeden söylemler bu algı üzerinden desteklenmiştir.

‘Biz ve öteki’ şeklinde ayrıştırıcı sözcüklerden oluşan tweetlerde sığınmacıların şiddet, hırsızlık ve dolandırıcılık gibi olaylarla eşleştirilmesi, hastalıklı, geri kalmış ve iyi davranılmayı hak etmeyen kişiler olarak ötekileştirilmesi, mültecilerin günah keçisi yapılarak her fırsatta çarpıtılmalarının ve genelleştirmelerin öznesi haline getirilmiştir. Bu tweetlerde Suriyeli mültecilere yönelik stereotiplere bakıldığında kültürsüz, güvenliği tehdit edici, toplumsal düzeni bozan, istilacı, işgalci ve tehlikeli insanlar olarak aşağılandığı, en kısa zamanda ülkemizden kovulmaları gereken kişiler olarak simgeleştirildiği görülmüştür. Böylesine manipülatif ve damgalayıcı söylemlerle eleştirilen mültecilerin depremin yaşadığı bölgelerde şiddet olaylarına karıştığı, hırsızlık ve yağmalama olaylarında onların adı geçtiği şeklindeki haberler medyada işlenirken, Twitterda vatandaşın en çok ilgilendiği konular arasında yerini almıştır. Özellikle kimliğin hedef alındığı söylemler biz ve öteki karşıtlığını yaratan, dolayısıyla ötekini işaretleyen ifadeler olarak ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda şiddet ve yok etme eylemlerini içeren en çarpıcı söylemler sığınmacıların öldürülmesi yönündeki paylaşımlardan oluşmaktadır.

Diğer taraftan gerçek ile sanal arasındaki sınırın belirsizleşmesinden doğan boşluğu Twitterda mültecilere yönelik negatif söylemler doldurmuştur. Çünkü gerçek kimliğin ifade ettiği söylemler ile sanal kimliğin söylemlerinin yaratacağı sonuçlar birbirinden farklıdır. Kullanıcı bunu bildiği için yasal yükümlülük endişesi taşımadan, en ilkel

duygularını dahi Twitterda kolayca paylaşabilmektedir. Suriyelilere yönelik tahammülsüzlüğün dışa vurumu olan küfür ve hakaret içerikli paylaşımlar nefret söyleminin suça dönüşebildiğini göstermektedir. Fakat Twitterin sanal kimlik oluşturmaya imkân tanınması sosyal medyanın manipülasyona ne kadar açık olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum biz ve bizim dışımızdakiler şeklinde üretilen düşmanca tutumları güçlendirmekte, böylece zaman zaman siyasi iktidarları tedirgin edecek boyutlara ulaşabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abanoz, Enes, Sütçü, C, Sosyal Ağlarda Kolektif Eylem Eşik Modeli Üzerine Bir Çalışma, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (1), 53-69, 2018.
- Baudrillard, Jean, *Baştan Çıkarma Üzerine*, Çev: Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Binark, Mutlu, Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi, '*Yeni Medyada Nefret Söylemi*' içinde, derleyen: T. Çomu, s.11-54, İstanbul, 2010.
- Binark, Mutlu, 'Yeni Medya Okuryazarlığı', 1. Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Konferansı Bildiri Tam Metinleri Kitabı, İstanbul, 2012.
- Binark, Mutlu, Tuğrul, Çomu, *Medya ve Nefret Söylemi, Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar*, İstanbul, 2013.
- Davis, Jenny, *Social Media*, In book: 'The International Encyclopedia of Political Communication), Australian National University | ANU, School of Sociology, Ocak, 2016.
- Fuchs, Christian, *Social Media a Critical İntroduction*, SAGE Publications, California, 2014.
- Gruen, Arno, *Empatinin Yitimi, Kayıtsızlık Politikası*, Çitlembik Yayınları, İstanbul, 2012.
- Meikle, Graham ve Sherman Young, *Media convergence: Networked digital media in everyday life*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
- Nahya, N. (2011). "İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler, Avrupalılar", *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1), 27-38.
- Nakamura, Lisa, *Digitizing Race: Visual Cultures of the Internet*, Minnesota of University, 2007.
- Olson, Mancur, *The Logic of Collective Action, Public Goods and the Theory of Groups*, With a New Preface and Appendix, Harvard Economic Studies, 1965.
- Ostrom, Elinor, *Coverning The Commons, The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, 1990.
- Özer, Ömer, *Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Haber Örnekleri Üzerinden Bir İnceleme*, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2022.
- Parekh, Bhikhu, *Hate Speech*, Public Policy Research, Vol.12, Issue 4. 2006.
- Postman, Neil. *Amusing Ourselves to Death*, Penguin Books, New York, 2005.
- Prodnik, Jernej Amon, *The Brave New Social Media: Contradictory Information and Communication Technologies and the State-Capitalist Surveillance Complex*, *Teorija in Praksa* 51(6):1222-1241, 2014.
- Schiller, Herbert, *Communication and Cultural Domination*, New York: International Arts and Sciences Press, 1976.
- Shirky, Clay. 2008. *Here comes everybody*. London: Penguin.

- Sözen, Edibe, Söylem Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Sözen, Edibe, Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/ Güç ve Refleksivite, İstanbul, 2017.
- Van Dijk, Teun. A. (2006). Discourse and manipulation. *Discourse & Society*, 17(3), 359-383.
- Van Dijk, Teun A. *Ideology and discourse, A Multidisciplinary Introduction*, 2011.
- Van Dijk, Teun A, *Critical Discourse Analysis, 'The Handbook of Discourse Analysis'*, Ed: Deborah Schiffrin, Deborah Tannen and Heidi E. Hamilton, Blackwell Publish, 2001.
- Van Dijk, Jose, *The Culture of Connectivity: A critical history of social media*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Wright, S. Taylor, D.M ve Moghaddam, F.M. Responding to membership in a disadvantaged group: From acceptance to collective protest. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 994–1003, 1990.
- Yıldız, Sıtkı, Suriyeli Göçmenlere Yönelik Nefret Söylemi, '*Göç Sosyolojisi, Türkiye'den Örneklerle*' içinde, s. 225-245, Orion Kitabevi, Ed. Çağatay Sarp, Ankara, 2020.
- 6 Şubat'taki depremlerde can kaybı 50 bin 500'e yükseldi, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51kdv8d15jo#:~:text=%C4%B0%C3%A7i%C5%9Fleri%20Bakan%C4%B1%20S%C3%BCleyman%20Soylu%2C%206,bin%20500'e%20y%C3%BCseldi%C4%9Fini%20a%C3%A7%C4%B1klad%C4%B1>. erişim tarihi: 08.08.2023.
- Ekici, Özlem Kılıç, İkili Depremler, TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi, https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/system/files/makale/6_subat.pdf, erişim tar: 08.08.2023.
- Suriye'de depremlerin neden olduğu yıkım uydudan görüntülendi: En az 5 bin 800 can kaybı, https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/suriyede-depremlerin-neden-oldugu-yikim-uydudan-goruntulendi-en-az-5-bin-800-can-kaybi,Vn6o9RIp80usfpKWZDaRAQ/IAN2T_xYk0O6BTJHfISlw, erişim tarihi: 08.08.2023.
- Grandjean, Martin, A social network analysis of Twitter: Mapping the digital humanities community, 'Digital Humanities | Research Article', <http://dx.doi.org/10.1080/23311983.2016.1171458> , 2016, erişim tar: 14.08.2023.
- <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>, Internet World Stats: Usage and Population Statistics', erişim tar: 28.07.2023.
- Özcan, Ethem Emre, Suriye'deki iç savaş 11. yılını geride bıraktı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savas-11-yilini-geride-birakti/2534367>, 2022 erişim tar: 29.07.2023.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: 18 bin düzensiz göçmen sınırı geçti, kapıları kapatmayacağız, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaska->

ni-erdogan-18-bin-duzensiz-gocmen-siniri-gecti-kapilari-kapatmayacagiz-463917.html, 29.02.2020.

Özdağ, Ümit, Mültecilerin Ekonomiye Çok Yüksek Katkısı Yok, <https://haberglobal.com.tr/gundem/haber-globalde-yayinlanan-siyaset-ozelin-konugu-umit-ozdag-oldu-155473>, 24.03.2022.

Vitorino, Antonio, “Uluslararası Göç Örgütü Direktörü: Deprem bölgesinde geçmişi silinmiş, bugünü acılarla dolu, gururlu ve yiğit insanlarla tanıştım”, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cmlz378494xo>, 16 Mart 2023, erişim tar: 23.08.2023.

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-18-bin-duzensiz-gocmen-siniri-gecti-kapilari-kapatmayacagiz-463917.html>

<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/#:~:text=18%20May%C4%B1s%202022%20tarihinde%20G%C3%B6ç%20A7,yabanc%C4%B1%20uyruklu%20ki%C5%9Fi%20oldu%C4%9Fu%20belirtildi>

DİJİTAL MEDYADA YER ALAN İNTİHAR HABERLERİNİN TOPLUMSAL ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Mustafa İNCE, Mehmet SIRMA

Özet

Geçmişten günümüze toplumun bilgilenmesinde medya çok önemli bir rol üstlenmiştir. Önceleri daha sade, basit ve faydalı olan medya içerikleri zamanla daha kompleks bir yapıya dönüşmüş, içeriklerin faydalı mı zararlı mı olduğu tartışılmaya başlanmıştır. Medya içeriklerinin insanları doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği, yönlendirdiği ve hatta tutum ve davranışlarında değişikliğe sebep olduğu göz önünde tutulduğunda bu tartışmaların ne denli önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Medyanın sağladığı içeriklerin herhangi bir kriter uygulanmadan veya bir süzgeçten geçirilmeden kitlelere iletilmesinin bilhassa bazı durumlarda çok ağır sonuçlar doğurabileceği bilinen bir gerçektir. Özellikle medyada yer alan intihar, cinayet, şiddet, istismar gibi toplumsal olayların haberleştirilmesinde psiko-sosyal faktörlerin mutlaka göz önünde bulundurulması kamu yararı açısından elzemdir.

Bu çalışmanın amacı, internette yer alan ve / veya sosyal medyada paylaşılan intihar haberlerine yönelik yapılan yorumları, sosyal psikoloji yönünden analiz etmeye çalışmaktır. Çalışma kapsamında, 2022 yılında meydana gelen ve internet platformlarından YouTube'da haberi yayınlanan 5

intihar olayına ilişkin yapılan kullanıcı yorumları içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Yapılan analizlerden elde edilen sonuçlarda, intihar olaylarının genel olarak toplumda infial uyandırdığı anlaşılmıştır. Bulgulara göre, intihar haberlerini takip eden kullanıcıların büyük çoğunluğu intihar eylemini tasvip etmemekle birlikte, kişileri intihar etmeye itecek pek çok sebep bulunduğunu savundukları görülmüştür.

Giriş

İntihar, geçmişten günümüze farklı toplumlarda çeşitli şekillerde görülen bir olgudur. Birçok disipline, kültüre ve inanç sistemine göre farklı boyutlarda değerlendirilen intihar olgusu; Tanımı, özellikleri, nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte üzerinde çeşitli bakış açılarının geliştirildiği bir özellik sunar. Dünyada ve Türkiye’de intihar davranışına bakarsanız; Yaş, cinsiyet, meslek, yerleşim yeri gibi birçok farklı kategoride değerlendirilebilecek sonuçların olduğu görülmektedir. Bireylerin ve toplumların yaşamlarını önemli ölçüde etkileyen intihar olgusu hakkında birçok teori geliştirilmiştir. İntihara yönelik teorik yaklaşım kategorisinden bir tanesi de psikolojik yaklaşımlardır. Psikolojik yaklaşımlar; duyguların, dürtülerin, bilişsel özelliklerin ve davranış kalıplarının intihar üzerindeki etkisine odaklanan tezler sunmaktadır. İntihar olgusuna kuramsal bir yaklaşım getiren bir diğer alan ise sosyoloji olmuştur. İntihar davranışını bireyin toplumla olan ilişkisinden yola çıkarak açıklayan sosyolojik yaklaşımlara göre; Birey ve toplum arasındaki ilişkinin nasıl dengelenmeye devam ettiği intihar davranışını etkileyen bir faktör olmuştur. Medya, intihar olaylarının bireyler ve toplum üzerindeki etkisinde önemli rol oynayan alanlardan biridir.

Medyanın konuyu nasıl ele aldığı ve intihar olaylarını topluma aktarma sürecini hangi çerçevede sunduğu çok önemlidir. Medya, intiharı olası intihar davranışı için bir kılavuz, yöntem veya model olarak kullanmamalıdır. Bu, uyaran boyutundan kaçınmayı ve bazı etik kriterleri dikkate

almayı gerektirir. Her şeyden önce, dijitalleşme ve iletişim teknolojisinin gelişmesiyle yeni işlevler kazanan medya ortamı, içerdiği medyalar ve bunların kullanım biçimleri ve dereceleri dikkate alındığında, intihar vakalarının sunumunda daha hassas ve bilimsel bir çerçeve gerektirmektedir.

Bu araştırma intihar ve medya ilişkisini tanımlı bağlamında, dünyadaki ve Türkiye'deki istatistiksel sonuçları ve konuya yönelik kuramsal yaklaşımları ele almaktadır. Bu bağlamda "psikososyal analiz", medyada geniş yer bulan 2022 intihar haberlerinin, haber sitelerinde yer alma biçimiyle toplumdan etkilendiği bir araştırma alanı oluşturmuştur. Araştırmanın amacı, toplumda en çok iletilen mecralardan biri olarak dikkat çekici intihar vakalarının nasıl iletildiğini ve insanlar üzerinde ne gibi olumsuz etkilerinin olduğunu anlamaktır. 2022 yılında meydana gelen ve medyada geniş yer bulan intihar haberlerinin araştırılmasının sebebi, çeşitli medya mecralarında olayların olduğu dönemde toplumu ciddi anlamda etkileyen ve olumsuz yönde etkileyen intihar olaylarının yaşanmış olmasıdır.

Bu tür intihar vakalarının günümüz haberciliğinde nasıl yer aldığı intihar haberciliğine duyarlı yaklaşımların geliştirilmesine olanak sağlaması açısından araştırmanın önemini göstermektedir Çalışmada 2022 yılında meydana gelen ve internet platformlarından YouTube'da haberi yayınlanan 5 intihar olayına ilişkin yapılan kullanıcı yorumları içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Tarihsel süreçte medya ve medyanın işlevleri

Medya, var olduğu ilk andan itibaren dönemin şartlarına, imkanlarına ve özelliklerine göre bazı işlevleri yerine getirmiştir. Başta haber verme işlevi olmak üzere medyanın bütün işlevleri genellikle içinde bulunduğu toplumların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak şekillenmiştir. Önceleri, medyanın atası konumunda bulunan gazeteler, daha çok gündelik hayatın işleyişiyle ilgili haber, olay ve olguları işlemiş, genellikle toplumsal olaylar-sorunlarla ilgili içerikler yayınlamışlardır.

Ancak zamanla medyanın gücünün ve toplum üzerindeki etkisinin fark edilmesine bağlı olarak -bu güce sahip olmak isteyen- bazı yapılar da ortaya çıkmıştır. Ekonomik olarak önemli güce sahip olanlar ve bu gücü sürdürmek isteyenler medyayı araç olarak kullanmak istemişlerdir. Siyasiler de iktidar olmak ve iktidarlarını sürdürmek için hemen hemen her dönemde bu güçten yararlanmak istemişler ve yararlanmışlardır. Basın, kimi zaman ideolojik bir aygıt, kimi zaman bir pazarlama aracı, kimi zaman da bir bilgilendirme mekanizması olarak kullanılmıştır. (Yaylagil, 2010: 15-19). Bu yapıların medyayı şekillendirme girişimleri sonucunda ise medyanın işlevleri de toplumun ihtiyaçlarını karşılama yetisini giderek kaybetmiş, birtakım amaçlar doğrultusunda yeniden tasarlanmıştır. Genel anlamda, haber ve bilgi verme, eğitim ve eğlendirme, denetim ve eleştiri, kamuoyu oluşturma ve açıklama, tanıtma vb. işlevleri bulunan medya günümüzde bu işlevlerini yerine getirirken toplumun önceliklerinden ziyade, bağlı bulunduğu yapının ekonomik ve ideolojik savları doğrultusunda hareket etmek durumunda kalmıştır. Bu ise medyanın toplum yararına hizmet etme görevini baltalamıştır.

Günümüzde...

Medyanın toplum üzerindeki (olumlu, olumsuz) etkileri

Medyanın toplum üzerindeki etkileri geçmişten günümüze hep tartışılmalıdır. Aslında burada asıl tespit edilmeye çalışılan şeyin medyanın etkisinin boyutu olduğunu belirtmekte yarar vardır. Medya toplum üzerinde etkilidir evet ama bu etki ne düzeydedir, etki olumu mu olumsuz mudur? Tartışmanın odağını bu sorular oluşturmaktadır. Çoğulcu-katılımcı demokrasilerde medya, halkın sözcülüğünü yapma, bireyleri bilgilendirme, eğitime ve eğlendirme gibi önemli işlevlere sahip olmaktadır. Bu bağlamda medyanın kullanımı, teknolojik gelişmelere bağlı olmakla birlikte bireylerin kişisel kullanım amaçlarına göre de değişebilmektedir. “Medya, toplumsal yargıları olumlu yönde etkileme, haber ve yorumlarla mevcut durumu tersine çevirme

veya (yargıları-kanaatleri) yeniden üretebilme potansiyeline sahiptir (Görgün Baran vd., 2017:112).” Demokratik yönetim anlayışında medyanın iki önemli işlevinden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, medyanın kamu adına denetim (gözetim) ve eleştiri rolü, diğer ise farklı görüş ve fikirlere yer vererek serbest/özgür düşüncenin ortaya çıkmasına katkı sağlamasıdır (Erdoğan, 1999:34). Bu açıdan yaklaşıldığında kamuoyu medya ilişkisini de iki şekilde değerlendirmek mümkün olmaktadır. Bunlardan ilki, medyanın kamuoyunun sesi olması ve ortaya çıkan kamuoyunun yansıtmasıdır. İkincisi ise medyanın kamuoyunu bizzat kendisinin oluşturmasıdır (Atabek ve Dağtaş, 1998:227-228).

Medyanın günümüzde ‘halkın ne konuşması gerektiğine’ karar vermesi yönündeki tutumu da önemlidir. Burada medyanın gündem belirleme kuramından veya gündem kurma yaklaşımından bahsetmek isabetli olacaktır. Medyanın gündem belirleme kuramını, medyanın öncelik vermek istediği konuların kamuoyunun zihninde öncelikli konumuna yükselmesini sağlamak şeklinde açıklamak mümkündür. Tıpkı bireylerin günlük işlerini bir önem veya öncelik sırasına koyarak çözmeye çalışması gibi medyanın da belirli konuları ‘öncelikli konular’ şekline dönüştürmesi, gündem kurma yaklaşımıdır. “Bireyler bu öncelik sıralamalarını kendileri oluştururken, toplumun sorunlarının hangilerinin öncelikli olduğuna ilişkin sıralamayı yapmada medyanın payına neyin düştüğünün açıklanması “gündem belirleme” yaklaşımının en temel araştırma sorusunu oluşturur. Elbette gündem belirleme yaklaşımı yalnızca toplumun öncelikli sorunlarını neyin ya da kimin belirlediği sorusu kadar, bu sorunların çözümü için çaba göstermesi beklenen siyasilerin de bu konulara karşı ne kadar duyarlılık gösterdiklerine ilişkin bir başka gündemle daha ilişkilendirilebilir. O da siyaset gündemidir. Bu noktada bir süreç olarak gündem belirleme yaklaşımı, medyada öne çıkan konuların kamunun zihninde de önemli olarak algılandığını ve dolayısıyla medyada ve kamuoyunda önemli görülen konulara

karsı siyasilerin de duyarsız kalamayacağını açıklamaya çalışır.” (Yüksel, 2001: 27-30) Aslında medyanın gündem belirleme kuramı ile kastedilmek istenen şeyin, medyanın insanlar üzerindeki etkileri ile ilgili olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Medyanın insanlar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmacıların, medyanın etkilerinin -özellikle yirminci yüzyılda- dönemlere göre farklılık gösterdiğini tespit etmek için farklı çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Araştırmalara göre medyanın 1920-1940 yılları arasında güçlü etkili, 1940-1960 yılları arası sınırlı etkili olduğu değerlendirilmiştir. 1970 sonrasında ise medyanın etkilerinin inişli çıkışlı bir seyir izlediği belirtilmiştir.

“Medyanın insanlar üzerindeki etkilerinden söz edildiğinde artık, belli düzeylerden söz edilir olmuştur. İlk düzey, “farkında olma” ya da “farkına varma/vardırma” düzeyidir. Ardından ikinci düzey olan “bilgi edinme” düzeyine geçilir. Üçüncü aşamada ise “tutum” geliştirme düzeyine ulaşılır. İletişimin üzerinde en çok sözü edilen etkilerine yönelik düzeyi ise dördüncü aşama oluşturur. “Davranış değişikliği” iletişimin etkilerinin en son ve de dördüncü düzeyi anlamına gelmektedir (McCombs ve Shaw, 1980, s.74). Literatürde bu düzeyler “bilişsel”, “duygusal” ve “davranışsal” düzeyler şeklinde daha farklı biçimlerde de açıklanır (Severin ve Tankard, 1994, s.6)” (Yüksel, 2007:577). Kitle iletişim araçlarının kısa, orta ve uzun vadede bilinçli veya bilinçsiz olarak insanların tutum ve davranışlarını özellikle olumsuz yönde etkiledikleri pek çok olayda kendini göstermektedir.

Medyanın kamuoyunun çıkarları doğrultusunda, özellikle denetim ve eleştiri görevini layıkıyla yerine getirmesi durumunda, siyasetten ekonomiye, hukuktan sağlığa pek çok konuda alınan kararların ve yapılan uygulamaların daha isabetli olmasına katkı sağlayacağı açıktır. Bu nedenle özellikle bazı toplumsal olaylarda, siyasilerin, yöneticilerin ve adli mekanizmaların vermiş olduğu kararların medya aracılığıyla kamuoyunun beklentisi çerçevesinde bir süzgeçten

geçirilmesi, kamuoyu nezdinde daha isabetli kararlar alınması olarak sağlayacağı ortadadır.

Araştırma

Araştırmanın amacı, önemi, yöntemi

Medyada yer alan bazı toplumsal olayların haber yapılmasının, salt haber vermenin ötesinde bazı işlevler gördüğünün bilinen bir gerçektir. Öyle ki özellikle toplumda infial uyandıracak intihar, cinayet, terör, kaçırılma vb. konularda yayınlanan haberlerin toplum bireylerinde oluşturabileceği psikolojik etkilerinin göz ardı edilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede haberciler olayları haberleştirirken bu hususu göz önünde bulundurarak kamu yararı ilkesini zedelemeyen haber sunmak durumundadırlar. Toplumda, başta çocuklar olmak üzere bu tarz haberlerden çok çabuk etkilenen ve orta ve uzun vadede travmatik bazı sonuçlara sebep olacak içeriklerin sorumluluk bilinci çerçevesinde ele alınması toplumsal sorumluluğun gereğidir. Bu bağlamda, bu çalışmada dijital mecralarda yayınlanan intihar haberlerinin toplumda yankılarının nasıl oluştuğunun, haberlere yapılan yorumlar üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, 2022 yılında Türkiye’de yaşanan medyada ve dijital mecralarda gündeme gelen/gündem olan bazı intihar olaylarına yapılan yorumlar incelenerek analiz edilmiştir. Çalışmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış ve okuyucular/izleyiciler tarafından yorum yapılan intihar olaylar çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışma, konuya uygun (2022 yılında gerçekleşen) ve YouTube’da haberi yayınlanan 5 intihar olayının incelenmesiyle sınırlı tutulmuştur. Çalışma, intihar olaylarının medyada ve dijital ortamlarda nasıl yankılandığının ve toplumda nasıl psikolojik hissiyatlar uyandırdığının anlaşılmasına katkı sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Bu araştırmada, konu ve izlenen süreç itibarıyla nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, bazı olgu ve olayların özet olarak

tespitinde ve sunulmasında sıklıkla kullanılan bir tekniktir. “Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde temel amaç, elde edilen bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır.” (Özen, F. ve Hendekçi, E. 2016:625) Bu çalışmada betimsel araştırmalardan örnek olay incelemesi yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada örnek olay yönteminin seçilmesinin nedeni olarak, veri toplamada dijital veri kaynaklarının tümünü kapsamaması ve belirlenen bir durumun etraflıca incelenmesine olanak sağlanması gösterilebilir. (Sevim, 2013:305).

Bulgular

Olay 1: 17 Mart 2022 tarihinde meydana gelen ve intihar etmek maksadıyla bilerek trafik kazası yapan gençle ilgili “*intihar notu bırakarak, bilerek kaza yaptı*” başlığıyla dijital medyada ve gazetelerde çok sayıda haber yapılmıştır. Haberde, 17 yaşındaki S.B.D isimli gencin babasının bir süre önce vefat ettiği belirtilmiş, S.B.D ’nin gece geç saatlerde lüks otomobile Kadıköy D-100 karayolunda bilerek hız yaptığı ve orta refüje çarparak parçalanan araçta (olay yerinde) hayatını kaybettiğine yer verilmiştir.

Aynı haber 18 Mart tarihinde ATV’nin YouTube hesabında da yayınlanmıştır. 90 bin kişinin görüntülediği habere farklı zamanlarda 148 yorumun yapıldığı görülmüştür. Yapılan yorumlara genel olarak bakıldığında, pek çok insanın ailesiyle sorunları olduğu, insanların psikolojik olarak çöküntü yaşadığına değinilmiş, bazılarının ise intiharın çözüm olmadığı, bu durumun çözümünün yaradılış amacını sorgulamak ve okumak olduğu yönünde tavsiyelerde bulunduğu görülmüştür. Yorumlardan çıkarılabilecek en ilginç ve üzücü sonuç ise yorum yapanların yüzde 10’undan fazlasının benzer şekilde (intihar) eylemini yapmak istediği veya bu yönde eğilimi olduğudur. Olaya yorum yapanlardan D.N. isimli kullanıcının ‘*Birkaç*

güne umarım benimde böyle haberimi yaparsınız', M. rumuzlu kullanıcının, 'Az kaldı benimde son böyle ılıcak biktirdiniz artık', ReelRosella isimli kullanıcının ise 'Çoğu gencin sonu bende düşünmüyor değilim ... Artık başka gerçeklikde yaşamak istiyorum burada yaşamak istemiyorum :/' şeklinde yorumlar yazdıkları görülmüştür. Habere yazılan yorumlar genel olarak analiz edildiğinde bu tarz haberlerin sıklıkla gündeme gelmesi ve insanların bu ve benzeri haberlere sık sık maruz kalmalarının, intihar eğiliminin canlı tuttuğu ve bu yönde potansiyel oluşturduğunu değerlendirmek mümkündür.

Olay 2: 02 Nisan 2022 tarihinde meydana gelen ve intihar etmek amacıyla bilerek trafik kazası yapan gençle ilgili "*Genç kuaförün acı sonu!*" başlığıyla dijital medyada ve gazetelerde çok sayıda haber yapılmıştır. Haberde, A.B.G. isimli genç kuaförün bir süredir bunalımda olduğu belirtilmiş, A.B.C 'nin gece geç saatlerde lüks cipiyle Beykoz Acarlar Mahallesi Ziya Çakmak Viyadüğü üzerinde bilerek hız yaptığı ve viyadük üzerinde ileri geri manevralar ile bilerek bariyerlere çarpmaya başladığı, bir kısmı parçalanmış araçla intihar edemeyeceğini anlayınca araçtan inip koşarak kenarı gelerek kendini metrelerce yükseklikten boşluğa bırakarak bir sitenin bahçesine düşerek(olay yerinde) hayatını kaybettiğine yer verilmiştir.

Aynı haber 02 Nisan 2022 tarihinde Beyaz Haber'in YouTube hesabında da yayınlanmıştır. 88 bin kişinin görüntülediği habere farklı zamanlarda 340 yorum yapıldığı görülmüştür. Yapılan yorumlara genel olarak bakıldığında, pek çok insanın psikolojik olarak çöküntü yaşayabileceğine değinilmiş ve o anda çevredeki vatandaşların sevgi ve muhabbet ile gencin yanına giderek onu sakinleştirmesi gerektiğini, bazılarının ise intiharın çözüm olmadığı, bu durumun çözümünün yaradılış amacını sorgulamak ve okumak olduğu yönünde tavsiyelerde bulunduğu ve bazılarının ise sadece genç yaşta olduğu için üzülmekle yorumlarla telkinde bulunduğu görülmüştür. Yorumlardan çıkarılabilecek en ilginç ve üzücü sonuç ise

yorum yapanların yüzde 15'inden fazlasının benzer şekilde (intihar) eylemini yapmak istediği veya bu yönde eğilimi olduğudur. Olaya yorum yapanlardan Ö.Ş isimli kullanıcının '*Bu dünyanın iğrençliğinden , sıkıntısından kurtuldu*', @sinancalskan6254 rumuzlu kullanıcının, '*Bende bitikim maddi manevi kurtuluş olarak görüyorum intiharı kabir azabı var o nasıl olacak herşey bitmiyor*', @ozlemceylan3708 isimli kullanıcının ise '*Gerçekten benimde kendimi bu aralar boşluğa bırakışım var*' şeklinde yorumlar yazdıkları görülmüştür. Habere yazılan yorumlar genel olarak analiz edildiğinde bu tarz haberlerin sıklıkla gündeme gelmesi ve insanların bu ve benzeri haberlere sık sık maruz kalmalarının, psikolojik olarak intihar eğilimini canlı tuttuğu ve bu yönde potansiyel oluşturduğunu değerlendirmek mümkündür.

Olay 3: 25 Ekim 2022 tarihinde meydana gelen ve intihar etmek amacıyla Osmangazi köprüsünden atlayarak hayatını kaybeden Polis Memuru Y.K ile ilgili "*Polis Memuru Yasin Kazancı'nın İntihardan Önce Yayınladığı Video*" başlığıyla dijital medyada ve gazetelerde çok sayıda haber yapılmıştır. Haberde, Y.K. isimli Polis Memurunun bir süredir bunalımda olduğu belirtilmiş, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde görevli Polis Y. K. sevdiği kızın terk etmesinin ardından psikolojik rahatsızlık yaşamış ve silahı elinden alınmıştı. Polis memuru Y. K.'nin Osmangazi köprüsünden atlayarak hayatını kaybettiğine yer verilmiştir.

Aynı haber 02 Nisan 2022 tarihinde Magazine Tube'nin YouTube hesabında da yayınlanmıştır. 33 bin kişinin görüntülediği habere farklı zamanlarda 186 yorumun yapıldığı görülmüştür. Haberde, Ölmeden önce son video başlığı ile görüntü yayınlayan Polis Y. Kazancı, "*Bak tehdit tehdit diyordun, şimdi mezarıma gelirsin. Bu son mesajım, herkes hakkını helal etsin. Bakın şimdi o kız benim hayatımı, ailemi yaktı. Bir kız için değer mi demeyin. Ne yapayım. Psikolojimi yitirdim*" şeklinde konuştuğuna yer verilmiştir. Bahse konu videoya yapılan yorumlara genel olarak bakıldığında, bir çok

insanın psikolojik olarak çöküntü yaşayabileceğine değinilmiş ve yine pek çok yorum sahibinin Polis Memurunun işini eline almış, çok güzel mesleği olduğunu düşünen ve neden intihar ettiğine anlam veremeyen birçok yorum mevcuttur, bazılarının ise intiharın çözüm olmadığı, bu durumun nedenlerinin araştırılması gerektiğine değinilmiştir. Bazılarının ise dini yönden insanların zayıf düşebileceği ve bu yönde insanların kendilerinin daha çok donanım sahibi olması maksadıyla dini tarzda kitap, hadis, makaleler vb. okumaları yönünde tavsiyelerde bulunduğu görülmüştür. Yorumlardan çıkarılabilecek en ilginç ve üzücü sonuç ise yorum yapanların 1-2 tanesinin ilginç şekilde (intihar) eylemini bir başkası üzerinde yapmak istediği veya bu yönde eğilimi olduğudur. Olaya yorum yapanlardan @user-2ex2e isimli kullanıcının '*En iyisi bir kaç pislik insanı vurup kafama sıkmak bu muazzam bir görev*', @omurcelik6570 rumuzlu kullanıcının, '*Niye silahla intihar etmemis?*', şeklinde intihara meyilli insanların halkımız arasında çokça var olduğu ve özellikle intihar eden şahsın Polis Memuru olmasından kaynaklı silahına yönelik 'birini vurmak, öldürmek' veya 'ölmek' maksatlı ölümcül olaylara meyilli yorumlar yazdıkları görülmüştür. Habere yazılan yorumlar genel olarak düşünüldüğünde bu tarz haberlerin sıklıkla gündeme gelmesi ve insanların bu ve benzeri haberlere sık sık maruz kalmalarının, psikolojik olarak intihar eğilimini gözlerinde canlandırarak çeşitli intihar senaryolarına davetiye çıkardığı ve bu hususta insanları etkisi altına alabileceğini değerlendirmek mümkündür.

Olay 4: 06 Temmuz 2022 tarihinde Konya Şehir Hastanesi Kardiyoloji Bölümü'nde görev yapan Dr. E.K , hastanede uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybettiği ve hayatını kaybeden Doktor Ekrem KARAKAYA ile ilgili "*Konya'da hastanede dehşet! Doktor Ekrem Karakaya öldürüldü*" başlığıyla dijital medyada ve gazetelerde çok sayıda haber yapılmıştır. Haberde, Şehir Hastanesi'nde görevli Dr. E.K.'nın 7 Temmuz'da, anjiyo ameliyatı olan annesinin

ölümünden sorumlu tutan ve yine aynı şehirdeki Yunak Devlet Hastanesi'nde güvenlik görevlisi olarak görev yapan Hacı Mehmet Akçay tarafından tabancayla vurularak öldürüldüğü ve saldırganında aynı tabancayla başına ateş edip yaşamına son verdiğine yer verilmiştir.

Aynı haber 06 Temmuz 2022 tarihinde CNN TÜRK'ün YouTube hesabında da yayınlanmıştır. 421 bin kişinin görüntülediği habere farklı zamanlarda 1.251 bin yorum yapıldığı görülmüştür. Haberde, Sorumlu Sağlık Bakanı sosyal medya hesabından yaptığı açıklamada, “Adli makamlar dehşet saçan canilik konusunda araştırmalarını sürdürüyor. Milletimizin başı sağ olsun.” dediğine ve yine yetkili kişilerce yapılan açıklamalarda da, “Doktor Ekrem Karakaya'nın silahlı saldırı sonucu öldürülmesini, vatandaşlarımızın sağlığı için mücadele veren hekim kardeşimizin alçakça katledilmesini lanetliyoruz.” şeklinde konuştuğuna yer verilmiştir. Bahse konu videoya yapılan yorumlara genel olarak bakıldığında, @selcuknamaz9841 rumuzlu kullanıcının “*Doktorumuza Allah tan rahmet geride kalan yakınlarına da sabır diliyorum. Bu olayı şiddetle kınıyorum ve tekrar yaşanmamasını diliyorum...*” @nihaldoğan2563 isimli kullanıcının “*Ahh çok üzgünüm... Sağlık personeline yapılan iğrenç saldırıları kınıyorum... Bir doktor hangi şartlarda yetişiyor. Bir insan hayatı bu denli ucuz olmamalı. Okuyana, yeşile hayvana düşman olanlara lanet olsun. Çok üzgünüm* 😞😞😞” yorumları şeklinde çoğu kişi tarafından doktora çok üzüldüklerini ve her ne olursa olsun doktorun elinden geleni yaptıklarına inandığı şiddetin çözüm olmadığını dair ve yine doktorun isteyerek veyabilerek işgüzarlık yapabileceğini kimsenin düşünmediği onlarında birer insan olduğuna dair destek verildiği görülmüştür. Yorumlar arasında en çok dikkat çeken ve en vahim durum ise yorum yapanların bir kısmının şiddete öldürmeye meyilli olarak doktorun ölmeyi hakkettiğine yönelik yorumlarda bulunmuşlardır. Olaya yorum yapanlardan @mehmetsokmen8206 isimli kullanıcının “*Vuran adamın ailesine ve yakınlarına başsağlığı dileriz*”

@hatcii366 isimli kullanıcının “*Kimbilir ne yaptı o aileyi cildirti.*” @Adsserkan3671 isimli kullanıcının “*helal plsun adamsın*” @muratacer7887 isimli kullanıcının “*Doktorlar hal ve hareketlerini. Uslubunu düzeltmediği sürece daha çok duyarız bu tip haberleri. Kim bilir adama ne yaptı da adam bu denli kafayı yedi*” şeklindeki şiddete, cinayete veya intihara meyilli insanların katil zanlısını desteklercesine yapmış olduğu yorumlar biz vatandaşlar arasında insanlık duygularımızı yitirmeye ve toplum olarak şiddetin hiçbir şekilde çözüm olmadığını ve yine sakın kalmanın, en nihayetinde adaletin ve hukukun üstünlüğüne inanarak bu şekilde sorunları çözmemiz gerektiğini bir kez daha göz önüne getirmemizin faydası olacağı değerlendirilmektedir. En nihayetinde habere yazılan yorumlara genel olarak bakıldığında insanlar üzerinde psikojik veya sosyopsikolojik olarak olumsuz manada etkisi altına aldığı ve bu anlamda doktor örneğinde olduğu gibi buna benzer olaylara alt yapı hazırlayabileceğini değerlendirmek mümkündür.

Olay 5: 24 Ocak 2022 tarihinde Kağıthane’de yaşayan 22 yaşındaki üniversite öğrencisi M.S. kripto paradan zarar ettiği bilgisini sosyal medya hesabından paylaşarak yaşadığı evin balkonundan kendini aşağıya bırakarak yaşamına son veren M.S ile ilgili “*KRİPTO VE BAHİS ÖLÜME GÖTÜRDÜ*” başlığıyla birçok haber yapılmıştır. Haberde, M.S’nin bıraktığı intihar notunda “Ben bir bahis bağımlısıyım. İntihar etmemin sebebi de kriptodan zarar edince zararı kapatabilmek için bahiste babama ait olan büyük miktarda parayı kaybetmem” dediğine ve bunun sonucunda yaşadığı evin balkonundan aşağıya atlayarak yaşamına son verdiği yer verilmiştir.

Aynı haber 24 Ocak 2022 tarihinde BEYAZ HABER’in YouTube hesabında da yayınlanmıştır. 26 bin kişinin görüntülediği habere farklı zamanlarda 181 yorumun yapıldığı görülmüştür. Haberde, gece saat 21.00’da Kağıthane Hürriyet Mahallesi Cami Altı sokakta meydana gelen olayda 5 katlı binanın 3’üncü katında yaşayan 22 yaşındaki

M.S. apartmandan aşağı düşerek hayatını kaybettiğine yer verilmiştir. Üniversite öğrencisi M.S.’nin olay anında evinde kimsenin olmadığına, gencin sosyal medya hesabında hayatına son vereceğine dair bir paylaşım yaptığına değinilmiştir. Bahse konu videoya yapılan yorumlara genel olarak bakıldığında, @samilceylan3219 rumuzlu kullanıcının “*Ben böyle oyunlar olmaz olsun mahvediyor insanları oynamayın kardeşim böyle kumar yazık günah.*” @sibelbozkurt6120 isimli kullanıcının “*Bitcoin haram haramda huzur arayana huzur haram olurmuş bu bitcoin belası yüzünden bu giden kaçınca can ve daha kaç can daha gidecek anne baba camide hocaymis ne güzel okumuş mis gibi meslek sahibi olmuşsun değerliydi Allah rahmet eylesin*” @sareberin3146 rumuzlu kullanıcının “*Giden para olsaydı Mustafa ahh temiz kalpli iyi niyetli Mustafa*” yorumları şeklinde çoğu kişi tarafından kaybedilen paranın tekrar kazanılabileceği fakat intiharın çözüm olmadığı ve kaybedilen canın asla geri gelmeyeceğine ve manevi boyuttan ise çok zor bir karar olduğu bu sebeple genel olarak yorum sahiplerinin gence üzüldükleri görülmüştür. Yorumlar arasında en çok dikkat çeken konu ise yorum yapanların %2 sinden fazlasının kripto para yüzünden intihara meyilli olarak bunalımda ve çok zor durumda olduklarına, her an intihar edebilecek ruh haline sahip olduklarına yönelik yorumlarda bulunmuşlardır. Olaya yorum yapanlardan @yavuz5777 isimli kullanıcının “*Bende aynı durumdayım ne yapacağım bilmiyorum intihar edecem ama Allah’ın verdiği canı almayı istemiyorum ne yapacağım nasıl olacak bende bilmiyorum artık*” @omurgururler2244 isimli kullanıcının “*Zor durumdayım 30 bin tl borclandirdilar beni 36 ay boyunca her ay 1500 ödemem lazım ödemeye gücüm yok lütfen yardımcı olun*” @alituran1764 isimli kullanıcının “*İstanbul içi silah olan var mı beraber edelim çok ciddiym İstanbuldayım*” şeklindeki yorumlardan görülen durum ise intihara meyilli insanların videonun etkisi altında kalarak aniden gelen özgüven sayesinde ölümü basitleştirdiği aynı durumda olan insanları olumsuz etkilediği görülmektedir.

Sonuç

Psikolojiden sosyolojiye, felsefeden antropolojiye birçok farklı çalışma alanına konu olan ve üzerine önemli araştırmaların, analizlerin ve değerlendirmelerin yapıldığı intihar olgusu, geçmişten günümüze ciddi toplumsal olay olarak görülmektedir. Cinsiyet, genler ve hormonlar gibi fizyolojik faktörlerin önemli rol oynadığı intihar davranışının, günümüzde sosyal ve ekonomik koşulların yanı sıra yeni iletişim teknolojileri tarafından da tetiklendiğini değerlendirmek mümkündür. Konunun hassasiyeti ve önemine binaen çok yönlü ele alınan intihar eylemine yönelik psikolojik, fizyolojik, nörolojik vb. bilimsel yaklaşımların yanı sıra kültürel, dini ya da inanç sistemleri ekseninde ele alan birçok farklı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar intihar vakalarının azalması için çok yönlü ve topyekûn mücadelenin gerektiği hususunda hemfikirdirler. Bütün bunlar gösteriyor ki intihar olgusu, geniş çerçevedeki etkileriyle beraber birey hayatında olduğu kadar toplum hayatında da önem arz eden bir husustur.

Dijitalleşmenin başta yeni medya olmak üzere kitle iletişim araçlarına sunduğu imkanlar, medya içeriklerinin zenginleştirilmesine ve günlük haber yayınlama sayısının artmasına olanak sağlamıştır. Ancak bu durum daha çok çarpıcı haberlere yer verilmesine ve medyanın şiddet içerikli konulara meyletmesine sebep olmuştur. Haber ihtiyacını ve toplumsal beklentileri karşılamak için her gün medyada yer alan özellikle trajik haberler (üçüncü sayfa haberleri) okuyucuların dikkatle takip ettiği haberler arasında yer almaya başlamıştır. Araştırmamız sonucunda hedef kitlenin büyük ilgisini çeken intihar konulu trajik haberlerin dijital mecralarda hızla yayılmakta ve hedef kitle üzerinde psikolojik olarak olumsuz sonuçlara yol açtığı yapılan yorumlardan gözlemlenmiştir. Bu durumda özellikle intihar kaynaklı trajik haberlerin ve şiddet içerikli olayların, orta ve uzun vadede toplum üzerinde olumsuz izler bırakabileceği görülmüştür. Bu tür şiddet içerikli olayların her kesimden binlerce insanı etkilemesi ve bazı kişilerin her

an benzer durumlara düşme riskiyle karşı karşıya kalması, tehlikenin boyutunu gözler önüne sermektedir. Çalışma kapsamında incelediğimiz kullanıcı yorumlarından intihara ve şiddete yatkınlık, özenme, etkilenme boyutunda çok fazla insanın olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda yorumlara genel bakıldığında korku, kaygı, öfke, mutsuzluk ve üzüntü gibi birçok olumsuz duygunun yaşandığı da gözlemlenmektedir.

Trajik haberlerin özellikle sosyal ağlar aracılığıyla hızla yayılması, takipçilerin bu tür mesajlara sık sık rastlamalarına neden olmakta, intiharı bir seçenek olarak gören kullanıcıların sayısı artmasına zemin hazırlayabilmektedir. Yorumlarda çok düşük oranda da olsa bazı insanların bu tarz (olumsuz) olaylardan -empati kurarak- ders çıkarılması gerektiğine yönelik yorumlar yaptığı da görülmüştür. Medyanın kamusal sorumluluğunu bir yana bırakıp, okunma, izlenme, tıklanma, takip edilme gibi kaygılarla etik ilkeleri göz ardı ederek şiddeti özendirici haber yapması ve yayınlaması bu tür olayların artmasına çanak tutabilmektedir. Çalışmada, bu tür haberin bireyler üzerinde kaygı, korku, endişe, çaresizlik vb. olumsuz etkilere neden olduğu açıkça görülmüştür. Başta sosyal medya olmak üzere genel anlamda tüm medyanın bu konulardaki haberler üretmesi ve bu haberleri çeşitli kaygılarla çarpıcı olarak sunması ve hızla dağıtımına sokması benzer olayların artmasına ve bu tür olumsuz davranışların bireyler tarafından çıkış yolu olarak görülmesine neden olabilmektedir. Neticede intihar, cinayet, şiddet, vb. içerikli haberlerin dağıtımına sokulmasında payı olan her bireyin, her kurumun, her kuruluşun sorumlu davranması, duyarlı olması ve olumsuzlukların yayılmasının engellenmesine katkı sağlaması toplumsal huzurun bir gereğidir.

KAYNAKLAR

- Özen, F. ve Hendekçi, E. (2016). “Türkiye’de Eğitim Denetimi Alanında 2005–2015 Yılları Arasında Yayımlanan Makale ve Tezlerin Betimsel Analizi”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 6(11):619-50.
- Sevim, S. (2013). Mikro-Öğretim Uygulamasının Öğretmen Adayları Gözüyle Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (21), 303-313. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/zgefd/issue/47941/606533>
- Akçe, İ. ve Doğan, H. (2020). İntihar ve sosyal hizmet: İnternet haberleri üzerine bir inceleme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1624-1652.
- Ayçin, T. (2023). İntihar Olgusu ve Medya İlişkisi: Enes Kara İntiharının Haber Siteleri Üzerinden İncelenmesi, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 7 (1), 58-83
- Yaylagil, L. (2010). “*Kitle İletişim Kuramları, Eleştirel ve Egemen Yaklaşımlar*”, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Işık, M. ve Öztekin, H. (2006). *Kitle İletişim Araçları İşlevleri ve Etkileri, Genel ve Teknik İletişim*, (Editör), Metin Işık. Konya: Eğitim Yayınevi, s.41-63.
- İnce, M. (2018). Haber Edinme Aracı Olarak İnternet ve İnternet Haberciliği, Konya: Eğitim Yayınevi.
- İnce, M. ve Koçak, M. C. (2018). The Use of TV in USA Precidency Elections as a Mass Media. *Turkish Studies Information Technologies and Applied Sciences*, 13(13) Spring, Ankara.
- Görgün Baran A., Tuba Sarıtaş C., ve Şahin Kütük B. (2017). Medyada Kadına Yönelik Şiddet Haberlerinin İçerik ve Sunum Açısından Analizi: Beyazgazete.com Örneği. *Sosyoloji Konferansları*, 55,107-132. doi: 10.18368/iusoskon.328252.
- Atabek, N. (2002). Kamuoyu, Medya ve Demokrasi. *Kurgu*, 19 (1), 214-229. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kurgu/issue/59554/856792>
- Sennett, R. (1996). *Kamusal insanın çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı.
- Erdoğan, İ. (1999). *Dördüncü gücün ilettiği: Amerikan örneği. K. Alemdar (Ed.), Medya gücü ve demokratik kurumlar*. İstanbul: Afa.
- Atabek, N. ve Dağtaş, E. (1998). *Kamuoyu ve iletişim*. Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını.
https://www.youtube.com/watch?v=7yEzP-H2K_k
<https://www.youtube.com/watch?v=GyvawtT5D6w&t=5s>
<https://www.youtube.com/watch?v=NZtABNwXct4>
<https://www.youtube.com/watch?v=qq059Oci8es>
<https://www.youtube.com/watch?v=GtWJn9m2YtU&t=1s>